41523

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్పత్త్రిక.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౧౮. { శుక్ల నామసంవత్సరము. మార్గశీర్ష-ఫాల్గునమాసములు. } సంచిక ౫-౬.

18 5-6

కాకినాడ:

కొత్తపల్లి సూర్యారావుచే బరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా { పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3. } విడిసంచిక రు ౦-౮-౦

1930

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ రాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, పిఠాపురము మహారాజావారు, పరిషద్వ్యవస్థాపకాధ్యక్షులు.

కే. సీ. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

శ్రీ రాణీ వత్సవాయ వేంకట సుభద్రయ్యమ్మ జగపతిబహద్దరు గారు-తుని రాణీ గారు.

కే. సీ. శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షుఁడు.

జయంతి రామయ్యపంతులు గారు బి. ఏ, బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

దర్భా వేంకటశివరామరాజు గారు బి. ఏ. బి. ఎల్.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులు గారు ఎం. ఏ. బి. ఎల్.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడు గారు.

డాక్టర్ వేమూరి రామకృష్ణారావు గారు ఎం. ఏ. ఎల్. టి. PH. D.

(కోశాధ్యక్షులు.)

శ్రీ త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొర గారు

కాశీభట్ల సుబ్బయ్యశాస్త్రి గారు

అనంతపంతుల రామలింగస్వామి గారు.

దుగ్గిరాల వేంకటసూర్యప్రకాశరావు గారు బి. ఏ.

తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరి గారు

అకెళ్ల వేంకట్రామయ్య గారు

కోశా వెంకటసుబ్బారావు నాయుఁడు గారు.

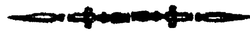
ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రి గారు

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులు గారు

పిల్లారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావు నాయుఁడు గారు.

విషయసూచిక.

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెనుఁగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడు చున్నవి :—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వాంకష మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii అధునికశాస్త్ర గ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర మొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్చించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్య పట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట- ఇందు ప్రధానముగాఁ దెలుఁగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాఁతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపకరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౭. { శుక్ల నామసంవత్సరము మార్గశీర్ష-ఫాల్గునమాసములు. } సంచిక ౫-౬.

త్రిలింగము-తెలుఁగు-తెనుఁగు.

ప్రతివాదవిమర్శనమును గూర్చి కొన్నిపంక్తులు.

—(శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు-విశాఖపట్టనము)—

అనావశ్యకవాదప్రతివాదములను బెంచుట నాస్వభావము గాకపోయినను, నా ప్రతివాదమును ఆం॥ సాహిత్యపరిషత్పత్రిక ౧౭ వ సంపుటము ౪ వ సంచికయందు సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ-శ్రీబులుసు వేంకటరమణయ్యగారనుచితముగా విమర్శించి యుండుటవలన నా ప్రతివాదమండనముగాఁ గొన్నిపంక్తులను మాత్రము వ్రాయవలసి వచ్చినందులకుఁ జింతించువాఁడను.

"గంజాముమండలమునఁ గొంతభాగము తెలుఁగుదేశ మనుటచే శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారికిఁ గోపము కలిగియుండవచ్చును." అని సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగారికిఁ దోఁచెను. కొంతభాగమును మాత్రమే కాక, సమగ్రమగుగంజాముమండలమును దెలుఁగుదేశ మనినను, నా కించుకంతయుఁ గోపము లే దనియు నాకోపము నాయుపన్యాసమునకును బ్రతివాదమునకును గారణము గాదనియు నిశ్చయముగా నుడువువాఁడను. గంజాముమండలమును దెలుఁగుదేశముగా నిరూపించుటకై సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగారు నిజవ్యాసమును వ్రాసియుందురు కాఁబోలు!

త్రిలింగమధ్యదేశము "తెలుఁ" గనియుఁ ద్రినగమధ్యదేశము "తెనుఁ" గనియు సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగారినిబోలుపండితులు సెలవిచ్చుచుండుటవలనను, త్రిలింగదేశముయొక్క యుత్తరపుమేర భీమేశ్వరలింగముగాను ద్రినగదేశ

ముయొక్క యుత్తరపుమేర మహేంద్రగిరిగా నేర్పడుటవలనను, మంథనకాళేశ్వ రమునందలిలింగము భీమేశ్వరాఖ్యతోఁ గాక కాళేశ్వరాఖ్యతోడనే యొప్పుచుం డుటవలనను, "తెలుఁగు" "తెనుఁగు" అనురెండును బర్యాయపదము లగుట వలనను నా ప్రతివాదమునందు "విద్యాప్రవీణులుగారు గోదావరీమండలస్థిత భీమేశలింగమునకును గంజాముమండలములోని మహేంద్రగిరికిని ముడివెట్టి యెల్లనేర్పఱుచుట......" అని యుండుటకును, "శ్రీశైలభీమకాళేశమహేంద్ర గిరుల కూరుపే దానిని (బ్రహ్మాండపురాణస్థ మని చూపఁబడినశ్లోకమును) ప్రక్షిప్త మని చెప్పక చెప్పుచున్నది." అని యుండుటకును గారణము రెండుదేశములును భేదరహితము లగునపుడు వాని పొలిమేరలును భేదరహితము లయి యుండవలదా ? "త్రిలింగకలితదేశము త్రిలింగదేశ" మని యెవరయిన నిర్వచనము చెప్పవచ్చును. కాని యుపర్యుక్తపం డితులు "త్రిలింగమధ్యదేశము తెలుఁ" గని నిరూపించుచుండుటవలనను బ్రహ్మాండపురాణమందలి దని యుదాహరింపఁబడినశ్లోకము మఖిలింగేశగోకర్ణే శాదిముఖ్యము లగుపెక్కులింగములను పేర్కొనక లింగత్రితయమునే పేర్కొనుట వలనను "త్రిలింగమధ్యదేశము తెలుఁ" గనునర్థమే సమంజస మని సహృద దయు లనక మానరు. ఆమూఁడులింగములును సృష్ట్యాదిసంభవము లని కాని, యేకకాలప్రతిష్ఠితము లని కాని నను బోలు నజ్ఞులు నమ్మరు; సాహిత్యవిద్యా ప్రవీణులుగారిని బోలు పండితులు నమ్మిన నమ్ముదురుగాక. తెలుఁగుదేశపుజ నులను బట్టియె భాషకుఁ దెలుఁ గనుపేరు గలిగె ననుట నిర్వివాదవిషయము.

తారానాథుఁ డనుబౌద్ధగ్రంథకర్త కళింగము త్రిలింగాంతర్గత మనెనో త్రిలింగము కళింగాంతర్గత మనెనో యావిషయ మారయుటకుఁ బాళీభాష రాని నే ననమర్థుఁడను. కాని, కళింగదేశమునుగూర్చి నే నిచ్చియున్నప్రమా ణవచనములను దారానాథునికంటెఁ బ్రాచీనులు నుడివియుండుటవలన వానిన గౌరవించి స్తోక మగు "త్రిలింగము" సువిశాల మగునకళింగములోని యొక భాగ మని నమ్ముదును.

సుబలపాలకులనుబట్టి దేశము వృద్ధి గాంచుచుండుటయు దుర్బలపాలకు లనుబట్టి దేశము క్షీణించుచుండుటయు సువిదితవిషయ మగుటవలనఁ గళింగ దేశముయొక్క యెల్ల లెప్పుడు నొకరీతి నుండక మాఱుచుండె నని భావించి నచో నాయుదాహృతవచనములను విరోధ ముండదు. త్రిలింగదేశమునకును గ

మువలనను, క్రీ॥ శ॥ ద్వితీయశతాబ్దమునందు రోమకయాత్రికుఁ డయిన ప్లీని "ముడోకళింగ" లేక "మూడోకళింగ" యని వాడియుండుటవలనను, క్రీ॥ శ॥ పంచమశతాబ్దమునం దుండినభవదేవగుప్తునకు "త్రికళింగాధిపతి" యను బిరుద ముండుటవలనను మనుదాహృతప్రమాణచయకథిత మయినట్లు గంగానది మొదలు కృష్ణానదివఱకును వ్యాపించిన కళింగదేశము కాలవశమున మూఁడుభాగము లయ్యెను. కాళిదాసమహాకవికాలమునకు ముందె మహానదికుత్తరమున నున్న యుత్కళింగభాగము "ఉత్కలము" గాను, గోదావరీకృష్ణానదులకు నడుమనున్న తలకళింగభాగము "తెలుఁగు" గాను మాఱియుండుటవలన నడిమిభాగము "మధ్యకళింగ" మని వాడఁబడ నక్కఱ లేక "కళింగ" మనియె వాడబడుచుండినట్లు మనుదాహృతరఘువంశశ్లోకమువలనఁ దెల్లమయ్యెడిని. మధ్యకళింగము కళింగాఖ్య నొందినపిమ్మటఁ గ్రమక్రమముగా క్షీణించి యిప్పటి గంజాము విశాఖపట్టణము జిల్లాల పరిమితి మాత్రము గల దయ్యెను అందలిజనులు జ్ఞానశూన్యు లయిరి అట్లు కొంత కాలము గడచినతరువాత నుత్తరమునుండి యుత్కలులును దక్షిణమునుండి తెలుఁగువారును దన్నడలద్వయమున కేగి తన్నివాసు లయిరి. కళింగాంధ్రపదప్రయోగము కేవలాధునికము. మధ్యకళింగమునకు దక్షిణమునఁ దెలుఁగుదేశమును బశ్చిమమున నాంధ్రదేశము నుండెను. "జగన్నాథాదూర్ధ్వభాగం......తావదాంధ్రాభిధో దేశః" అని సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగా రుదాహరించిన శ్లోకచరణద్వయ మాంధ్రదేశము మధ్యకళింగమునకుఁ బశ్చిమమునను౦డినట్లే స్థిరపఱచుచున్నది. బంగాళాఖాతముయొక్క యొడ్డున నున్న జగన్నాథమునకు మీఁదిభాగము పశ్చిమదిశ గాక మఱొకదిశ గాదు కదా. ఆంధ్రరాజధాని నాసికకడ నుండె నని యూహింపఁబడుచున్నది. వారిశాసనము లన్నియుఁ బ్రాకృతభాషలోనె యుండుటవలన వారిభాష ప్రాకృతమే యని తెలియందగును ఆంధ్రులు కొంతకాలము పశ్చిమోత్తరరాష్ట్రాధిపత్యము నెఱపిరి. వారిలోని కొందఱు తెలుఁగుదేశమందలి యాదిమవాసులను నిర్జించి తద్దేశవాసు లయిరి. ఆంధ్రసాంగత్యమువలననే తెలుఁగుభాష తత్సమతద్భవశబ్దభూయిష్ఠ మగుచు వృద్ధి నొందుటయే కాక, దానికిఁ బర్యాయవాచకము సైత మయ్యెను. నేఁడు నింగ్లాండునందలి యాంగ్లేయు లమెరికాఖండమును నాస్ట్రేలియాఖండమును గ్రిక్కిఱిసి "ఫీజీ" మొదలగు ద్వీపములందు వ్యాపించి యుండఁగా నాంధ్రులు లేక తెలుఁగువారు

వత్తమండలములందు వ్యాపించి యుండు టొకవింత గాదు.

సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగారు పేర్కొనిన నరసింహదేవుఁడు కళింగోత్కలదేశములను జయించి "ఉత్కలకళింగసామ్రా" ట్టను బిరుదమును గ్రహించి యుండెనేని యాబిరుదము సార్థకమే యగును. సమగ్రముగా జయింపక దానిని గ్రహించియుండెనేని యది నేతిబీఱకాయ వంటిదియే. అతని బిరుదముతోడను కృష్ణదేవరాయలు "తెలుఁగురాయలా ? కర్ణాటకపురాయలా ?" అను చర్చతోడను మన కిక్కడఁ బ్రసక్తి లేదు.

నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నీపంక్తులను జదువునపుడు సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగారి "ప్రతివాదవిమర్శనము"ను గూడఁ జదువఁ బాఠకమహాశయులను బ్రార్థించుచు నీమీమాంస నింతటితోఁ గట్టిపెట్టువాఁడను.

(ఈవ్యాసముపై వాదప్రతివాదము లింకమీఁదఁ బరిషత్పత్త్రికలోఁ బ్రకటింపఁజాలము - స॥ అ॥)

నైషధరచనాతత్త్వము.

ఇవటూరి సూరయ్యగారు—అమలాపురము.

(గతసంచికావశేషము.)

ఔజ్జ్వల్యయుతుఁ డనియు "అముష్యవిద్యారసనాగ్రనర్తకీ...ఇత్యాది" మహాభాగ్యవంతుఁ డనియు, "తదోజస స్తద్యశస స్థితావిమౌ" ఇత్యాది తేజస్వి యనియు, "అధీతిబోధాచరణప్రచారణైః...ఇత్యాది, వైదగ్ధ్యము కలవాఁ డనియు, మొదలగునర్థములచే ధీరోదాత్తుఁడగు లోకోత్తరనాయకుఁ డగుటయు, సూచించియున్నాఁడు.

ఇట్టిలోకోత్తరగుణోత్తరుని నాయకునిగాఁ జేసి తొలుత, "అయోగశృంగారమును నెలకొల్పినాఁడు. ఇట్టినాయకగుణములు వందిజనులవలన విని దమయంతి నలునియందు బద్ధానురాగయై-

శ్లో. అహో అహోభిర్మహిమా హిమాగమే ।
వ్యతిప్రపేదే ప్రతితాం స్మరార్థితా.........

ఇట్లు చింతాజాగరావస్థను బొందినది. నలునివంటి లోకోత్తర గుణోత్తరనాయకుఁడు మెచ్చుకోఁదగిన గుణసంపదయు దమయంతియం దున్నది. కనుకనే యాతఁడు- "స్వకాంతికీర్తివ్రజమౌక్తికస్రజః..." దమయంతిగుణముల విని యిట్లు ప్రేమమూనినవాఁడు.

శ్లో. అమున్యనాస్యజనాయ యన్నిజామధీరతామస్యకృతంమనోభువా—

ఇట్లు ప్రేమమూనినయతనికి ఘటిల్లినవిరహవ్యథచేఁ గలిగిన యధీరతను జాగరదుఃఖసాక్షు లగునిశయు శయ్యయుఁ దక్క నితరు లెఱుఁగకుండ నపహ్నవించుకొనినాఁ డఁట—ఇట్లుభయుల నుత్తముల నేరి యయోగశృంగారమును బ్రారంభమునఁ బ్రదర్శించుచుఁ "నగరార్ణవశైలర్తుచంద్రార్కోదయ వర్ణనమ్" ఇత్యాదిగా మహాకావ్యలక్షణములుగా నిర్ణయించిన యాలంకారికశాసనమతిక్రమింపకుండఁ గొన్నివర్ణనములతోఁ గావ్యరచన మొనర్చినాఁడు. ఇంకను గలగుణములఁ దెల్పఁబూనినచో గ్రంథవిస్తర మగు నని విరమించినాఁడను.

కాని యితనికి వాల్మీకికాళిదాసాదుల నిర్మలకవితాధర్మములు పట్టలే దని యు వారు విప్రలంభశృంగారమును నరసముగ వరించినా రనియు కొంద...

చేయక సంభోగశృంగారమును మాత్రమే వర్ణించి యూరకున్నాఁ డని యు
విశేషించి శాస్త్రప్రశంసలు నుత్ప్రేక్షలు పెక్కు కావ్యమునందుఁ జొప్పించి
నాఁ డనియు దేశము యవనాక్రాంత మైనది మొదలు జనులకు రాజులకు
భోగాపేక్ష పెచ్చుపెరుఁగుటచే వారిని సంతోషపెట్టుటకై యిట్లు సంభోగశృం
గారమును మాత్రము వర్ణించి యూరకుండె ననియు వానసంభోగవర్ణనము
కూడఁ బచ్చిపచ్చిగఁ జేసి పూజ్యనాయకులగు నలదమయంతుల నధఃపతితులఁ
జేసినాఁడనియుఁ బతివ్రత యగుదమయంతి శయనాగారమున జారత్వోద్యోతక
ము లగు తారాశశాంకుల చిత్తరువులు మొదలగునవి యున్నట్లు వర్ణించినాఁ
డనియు, బువ్వపుబంతి యనుపేరుపెట్టి యం దసభ్యము లగుసల్లాపములు జరి
గినట్లు వర్ణించినాఁ డనియు దీని కంతకును గారణము దేశ మన్యాక్రాంత మై
యుండుటచే దారిద్ర్య మనుభవించు నీకవి యప్పటిరాజులు సంతసించునట్లు
కావ్యరచన చేసి వారిదయకుఁ బాత్రుఁ డగుట కిట్లొనర్చినాఁ డనియు సువర్ణ
ము కఱవగుటచే దానిమీఁది భ్రాంతిచేతనే హంసమును "సువర్ణమయీం త
నుః" "సువర్ణశైలా దవతీర్ణ" యని వర్ణించినాఁ డని యు, నదియు ను గాక
ధనాశ కలవాఁ డగుటచేతనే "తాంబూలద్వయ మాసనం చ దధతే యః
కాన్యకుబ్జేశ్వరాత్" అని రాజు రెండుతములపాకు లిచ్చినందులకును, గూ
ర్చుండు మనుటకును సంతసించి గొప్ప చెప్పికొన్నాఁ డని యు నారాజు ను
వర్ణహస్తములనుండి జాతిసత్తృణము మహామేరువుగా భావించినాఁ డని యుఁ
గాళిదాసు తనరఘువంశకావ్యమం దగ్నివర్ణకథాసందర్భమున శృంగారము
పచ్చిపచ్చిగా వర్ణించినాఁడు కాని తుద కగ్నివర్ణుని నధఃపతితుని జేసి యా
వర్ణనాదోషము సర్దుకొన్నాఁ డనియుఁ గుమారసంభవాష్టమసర్గమందు సం
భోగశృంగారము వర్ణింపఁబడి యున్నది, గాని, యది కాళిదాసు రచించినది
గా దనియు మొదలగునాక్షేపములు సేయుచుఁ గొందఱు విద్యాశేఖరు లీనై
షధకావ్య మధమకావ్య మని నిరూపించుచు దీనిని దెనిఁగించిన శ్రీనాథ
కవీంద్రుఁడుకూడ మూలముకంటె మఱింత గ్రామ్యము స్ఫుట మొనరించి తన
బులుపు తీర్చుకొన్నాఁ డనియు వ్రాసియున్నారు.

వారు వ్రాసిన ట్లీకావ్యమునందు శాస్త్రప్రశంసలు మెండుగా నున్న
మాట వాస్తవమే కాని యాతఁ డీగ్రంథ మసలు శాస్త్రవిషయములు బోధిం
చునుద్దేశముతోనే రచించియున్నాఁ డని యిదివఱకే నిరూపించియున్నాను.

కావున వేదశాస్త్రధర్మముల బోధించుటకు రచించిన యీగ్రంథముపై వారు చేసినయీయాక్షేపమునకు సమాధాన మనవసరము. శాస్త్రప్రశంస కావ్యములందుఁ బ్రవేశింపఁజేయ మొదలిడినతర్వాతనే నిర్మలకవితాయూవము నశించినది. షట్ఛాస్త్రములందును బ్రవీణు లైనవారు కవిత్వమునకుఁ గడఁగిరి. కాళిదాసభవభూతుల నిర్మలకవితాయూవము వీరికి బాడకట్టలే దని యాక్షేపము. కాళిదాసుఁడును భవభూతియుఁ గూడ షట్ఛాస్త్రపండితులే. వారికావ్యములందును శాస్త్రప్రశంసలు లేకపోలేదు. ఉత్ప్రేక్షలు మొదలగువిషయములును లేకపోలేదు స్వభావవర్ణనములు నలుకఁదగినచోట్ల శ్రీహర్షుఁడును స్వభావసిద్ధముగా నుండునట్లే రచించినాఁడు. వాల్మీకి, కాళిదాసు మొదలగువారు చొప్పించినశాస్త్రవిషయములు నుత్ప్రేక్షలు చూడనివా రుండరు గనుక గ్రంథవిస్తర మగు నని నే నుదాహరింపలేదు.

ఇఁక నీకవి సంభోగశృంగారమును మాత్రమే వర్ణించి యూరకున్నాఁడనుకొనుటకు వీలులేదు. తొలుత సయోగశృంగారము వర్ణిత మని యిదివఱకే చెప్పియున్నాను. వియోగశృంగారమును గూడ శ్రీహర్షుఁడు చెప్పియే యుండును. అతఁడు తనగ్రంథమునకు "నైషధ" మని కదా పేరు పెట్టినాఁడు. అట్టిపేరిడినవాఁడు నలునిచరిత్ర మంతయుఁ జెప్పకవివాహమువఱకే చెప్పి యూరకుండఁడు వివాహమువఱకే చెప్పఁ దలంచినచో "నలపరిణయ" మని కాని "దమయంతీస్వయంవర"మని కాని పేరుపెట్టి యుండును. మఱియు నీ దమయంతివివాహముతో సంబంధములేని కలిని దెచ్చిపెట్టఁడు. కలిని దే నవసరమును లేదు. వివాహ మైనతరువాతఁ గలి వచ్చి చింతించి యీదంపతుల నెట్లయిన నెడఁబాపక మాన నని ప్రతిజ్ఞ చేసి నలుని యుద్యానమున నొక విభీతకవృక్షము నాశ్రయించి యీనలదమయంతుల నెడఁబాపుటకు రంధ్రాన్వేషణము చేయుచున్నట్లు చెప్పియున్నాఁడు. తరువాత నెందు దొరకినప్పుడు వారి నెడఁబాపినాఁ డని వారివియోగమును జెప్పియే యుండును. అట్లు చెప్పఁదలఁచుకొనిచోఁ గలిని దీసికొనియే రాఁడు. కాని మన కావియోగమును వర్ణించినభాగము లభించియుండక పోవచ్చును. కావున నప్పటిరాజులను సంతోషపఱుచుటకు సంభోగశృంగారమును జెప్పి వదిలివేసినాఁ డన్నయాక్షేపము నీరసము.

ధనాశచే నీకవి పీడింపఁబడుచు నప్పటి తనయాశకుఁ దగినట్లే హంస మును "సువర్ణమయీ తనుః" "సువర్ణశైలా దవతీర్య" అని వర్ణించినాఁ డని యాక్షేపము. అట్లు వర్ణించుట యర్థరహితము కాదు. సువర్ణమయ మైనద నఁగా మనోహర మైన దని యర్థము. లోకములో నుత్కృష్టతకు బంగారును వాడుట యాచారము. "నాబంగారు తండ్రి, వానిగుణంబులు మేల్మిబంగారు వంటివి" ఇత్యాది ప్రయోగములఁ దిలకింపుఁడు. వ్యాసుఁడు ఱెక్కలుమాత్రము సువర్ణమయము లని చెప్పినాఁడు. అప్పటికే దారిద్ర్యము వచ్చియుండుటచే, ఱెక్కలుమాత్రము సువర్ణమయము లని చెప్పినాఁ డందురు. అందుచే నతఁ డర్థార్థలుబ్ధుఁడు. శ్రీహర్షుఁడు పూర్ణార్థలుబ్ధుఁడు. "ప్రాసాదై రత్నవికృతై" "చిత్రామష్టాపదాకారాంవిమానగృహశోభితాం" "కాంచనప్రతిమైకాగ్రం మణివిద్రుమతోరణం మేరుశృంగసమం సూతో రామవేశ్మ దదర్శహ" అని రాజ ప్రాసాదములను సువర్ణమయములుగాఁ జెప్పుటయు సీతకుఁ గనిపించిన లేడి రత్నశృంగములు, రత్నఖురములు సువర్ణమయశరీరమును గలిగియున్నట్లు వర్ణించుటయు జరిగించినవాల్మీకి యెట్టిలుబ్ధుఁ డగునో? "తాంబూలద్వయ మాసనంచ దదతే యః కాన్యకుబ్జేశ్వరాత్" అని చెప్పుకొని ప్రభువులసువర్ణహ స్తముల నుండి జాతినత్తృణము మహామేరువుగాఁ దలపోసిన యీతఁ డర్థలుబ్ధుఁ డేలకాఁడు ? రాజు కూర్చుండు మన్నందులకును రెండుతములపాకు లిచ్చినం దులకు గొప్ప చెప్పుకొన్నాఁ డందురేమో! అట్లు రాజు తన్నుఁ గూర్చుండు మన్నందులకును రెండుతములపాకు లిచ్చినందులకు నుబ్బి కాదు. కాలమహి మచే ధర్మ మడుగంటి స్రక్చందనతాంబూలాదిప్రదానమునకు లీలావతులు మాత్రమే యర్హ లనుకొను నీకాలమునఁ గూడ విద్వాంసులఁ బూజించు రా జసత్తము లున్నారని సూచించుటకుఁ గాఁ జెప్పినాఁడు. ఇతఁడు కేవలము నిరంకుశుఁడు. నిర్లక్ష్యమును గలవాఁ డందురు. అది యును గాక నైషధకావ్యము లోనే "యః సాక్షాత్కురుతే సమాధిషు పరం బ్రహ్మప్రమోదార్ణవం" అని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. అనఁగా సమాధిస్థితుఁడై పరబ్రహ్మానందసముద్రము ను సాక్షాత్కరింపఁజేసికొన్నాఁడు; అనఁగా "బ్రహ్మానందసముద్రమున నోలలాడు వాఁడు" అని కదా భావము. ఇట్లు బ్రహ్మానంద మనుభవించుసమాధినిష్ఠుఁ డగునీయనయం దాశారోపణము సమంజసమా! బ్రహ్మానందసాగరమున నో లలాడుసమాధినిష్ఠ గల తాను రాజసన్మానమున నుబ్బుచున్నట్లు చెప్పికొన్న

చో లోకము నవ్వ నసిద్ధమైనను దోఁచదా ? కావున న ట్లతఁడు తమలపాకు లిచ్చుట చెప్పికొనుట యుబ్బి కా దని తేలుచున్నది. మఱియు నిరంకుశుఁడు, నిర్లజ్జుఁడు నన్నందుల కితఁడు తండ్రిని జయించినప్రతిపక్షిని జయించె నని చెప్పుకథలే తార్కాణము.

బువ్వపుబంతియం దనభోక్తుల నింపినాఁ డని యాక్షేపము. ఆబువ్వ పుబంతిలో నలుఁడు గాని, దమయంతి గాని, అట్టియుత్తములు గాని యున్నట్టు కానరాదు. పెండ్లికై వచ్చినకొందఱు యువకులభోజనపుబంతి, చేటికలు వడ్డించుచున్నారు, బంధుగు లగు (కంచూరాజులు) యువకులు, మరాబులు, సేనాపతులు మొదలగువారు భుజించుచున్నారు. అచ్చట వారికి జరుగుసం భాషణములు హాస్యరసయుక్తములు; వారిహాస్యరససంభాషణములఁ దెలుపుట కాతఁ డట్లు చెప్పియుండును. విటపీఠమర్దాదినాయకు లీతెగలోనివారు. అం దుచేతనే చేటికాదులతో వారి కాసల్లాపములు వర్ణింపఁబడియుండును.

దమయంతీకేళికాగారమునందుఁ దారాశశాంకుల ప్రేమబంధమును దె లుపునట్టియు నహల్యాసంక్రందనవిలాసమును దెలుపునట్టియు, ఋషు లప్సర స్త్రీలఁ బ్రేమించినప్పటిస్థితినిఁ దెలుపునట్టియుఁ జిత్తరువులు, శుకశారికలు కామశాస్త్రపారాయణము చేయుచుండుట మొద లగు కామోద్దీపకవర్ణనములు వర్ణితము లన్నమాట వాస్తవమే. అది కేళికాగారము గాని దేవతార్చనా గృహము కాదు గదా! అచ్చట శుకశారికలు కామశాస్త్రపారాయణము చేయక వేదాంతశాస్త్రపారాయణము చేయుట సరసమా! పుణ్యాశ్రమము లందలిశుకాదులు వేదాంతాదిశాస్త్రపారాయణము చేయునట్లే సంభోగాగార మందలి యవి కామశాస్త్రపారాయణము చేయుచుండుట సరసము. ఇఁక నాచిత్తరువులు జారులవి గదా యట్టి వుండవచ్చునా యందు రేమో! అవి గాఢ మగుప్రేమను సూచించుటకును సుందరమిథునసందర్శనమునకును నేర్ప డినవి గాని వారిజారత్వ మచ్చటఁ బ్రధానము కాదు. అట్టియున సీతారా మాదిమిథునచిత్రముల నునుపరాదా యందు రేమో! వారిప్రేమము బహిర్గ తము గాదు. ఇచ్చటఁ బ్రేమ బహిర్గత మగుచుఁ జిత్తరువునఁ దోఁచుచుండవలెను.

సంభోగశృంగారము పచ్చిపచ్చిగా వర్ణించుచుఁ గేవలము దంపతుల కాయికసురతము గూడ వర్ణించి యుత్తము లగునలదమయంతుల నధఃపతి తులఁ జేసినాఁ డనియు నిట్టివర్ణనము లుండఁగూడ దని కొందఱాలంకారికులు

శాసించినవారనియు నీతఁడు దానిని మీఱినాఁ డనియు నాక్షేపము. కాళిదాసు "జగతః పితరౌ" అని చెప్పి యట్టిజగత్పితల సంభోగశృంగారమును వర్ణించి యే యున్నాఁడు. రఘువంశము దగ్నివర్ణుకథపట్టునను వర్ణించియే యున్నాఁడు. కాని అగ్నివర్ణునికథపట్టున నట్లు వర్ణించియున్నను దుద కాతని నశః పతితుని జేసినాఁడు కావున నచ్చట నది యుచితమే యనియుఁ గుమారసంభవాష్టమసర్గమున వర్ణించిన వర్ణన మాతనిది కాక ప్రక్షిప్త మనియుఁ జెప్పెదరు. కాళిదాసు "కుమారసంభవ" మని కదా తనకావ్యమునకుఁ బేరు పెట్టినాఁడు. కుమారసంభవ మగుటకు సంభోగము లేనిదే యెట్లు వీలుండును ? అయిన నాతఁడు కాయికసురతమును వర్ణింపక మృదువుగా వర్ణించియున్నాఁడు. కాయికసురతవర్ణన మొనర్చుశ్లోకము లాతనివి కా వందు రేమో ! ఆ సర్గ చూచినచో నట్లు ప్రక్షిప్తముల క్రిందఁ గొన్నిశ్లోకములఁ దీసివేయుటకు వలనుపడ లేదు. అందుచేత నన్నిశ్లోకములును నాతనివే. అతఁడును గామశాస్త్ర ప్రశంస తెలియుటకై యట్లు వర్ణించియుండును శ్రీహర్షుఁడు-

శ్లో. "జాతిస్వభావగుణదేశజ ధర్మచేష్టా
భావేంగితేషు వికలో రతితంత్ర మూఢః
రతిశాస్త్రపరిజ్ఞానవిహీనా యే నరాధమాః
తేషాం రతిః శ్వానవత్స్యా న్నరతే సుఖ మశ్నుతే
రతే స్సుఖస్యజ్ఞానార్థం కామశాస్త్రం సమభ్యసేత్
జ్ఞాత్వా కర్తణి కుర్వీత తత్రానందో భవేద్ధ్రువం
అన్యథా పశువత్తేషాం రతికర్మ సు.ష్ఫలం ।
నచానన్దో నచసుఖం దుఃఖస్యైవతు కారణం
సంసారే సురతం సారం సర్వలోకసుఖప్రదం
తన్నకుర్వంతి యేమూఢా స్తేనరాః పశవస్మృతాః"

అను నట్లు పురుషుఁడు, జాతిస్వభావగుణచేష్టాదు లెఱింగి కామశాస్త్రోక్తరీతిని చుంబనాదులతో బాహ్యమునను బంధనాదులతో నాంతరమునను గృతార్థుఁడైనచో స్త్రీపురుషులకుఁ బ్రేమము వీడరాని దగు ననియు సత్సంతానప్రద మగు ననియు నీవిషయానందము సంసారమున సారమే యనియుఁ గామశాస్త్రపరిజ్ఞానహీనుఁడై భోగించువాఁడే పశుతుల్యుఁ డని తచ్ఛాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడి యుండుటచేతను, సర్వేంద్రియసమష్టిగాఁ గలుగునీవిషయానం

దమునే బ్రహ్మానందమునకు దార్ష్టాంతికముగ వేదాంతశాస్త్రవేత్తలు పఠిం చుచుండుటచేతను, దద్బోధకర్త యాతం డావిషయముల నంతవివరముగా వర్ణిం చియుండును. అయినను నతఁ డావ్యక్తుల గంభీరపదజాలము నుపయోగించి గూఢ ముగ నుండునట్లు వర్ణించినాఁడు. కాని యాక్షేపకు లావిషయమును గ్రామ్య భాషలో వాడి బూతుగా నీచముగాఁ దోఁచునట్లు చెప్పుచున్నారు. సురత వర్ణనమునకు-

శ్లో. అస్తి వామ్యభర మస్తి కౌతుకం । సాత్త్వికం జల మస్తి వేపథుః
అస్తి భీతిరత మస్తి వాఞ్ఛితం । ప్రాగద స్తి సుఖ మస్తి పీడనమ్.

అని యెంతగంభీరముగఁ జెప్పినాఁడో చూడుఁడు.

మఱియు వాల్మీకియుఁ గొన్నిచోట్ల నాయకులఘనతకుఁ దగనిపదముల వాడియున్నాఁడు. "కదాను చారుబింబోష్ఠం తస్యాః పద్మమివాననం ఈష దున్నమ్య పాస్యామి రసాయనమి వాతురః। తస్యాస్తు సంహితౌ పీనౌ స్తనౌ తాళఫలోపమౌ। కదానుఖలు సోత్కంపౌ శ్లిష్యేతాం మాం భజిష్యథ।-ఈమా టనే గ్రామ్యభాషలోఁ జెప్పిన నెంతయసహ్యముగా నుండునో యాలోచింపుఁడు. ఇట్లే మన శ్రీహర్షుఁడును గుచాదివర్ణనములఁ జేసియున్నాఁడు వెయ్యేల యెచ్చట నీలాటివిషయము చెప్పవలసి వచ్చినను గంభీరపదజాలముతోనే చెప్పియున్నాఁడు. సీతావిషయమున రాముఁ డన్నట్లే దమయంతియవయవవిష యమున నలుఁడే పలికినాఁడు మఱియు వాల్మీకి "దర్శయంతి శరన్నద్యః పులి నాని శనైశ్శనైః నవసంగమసవ్రీడా జఘనానీవ యోషితః" ఇత్యాదిగా వర్ణిం చినాఁడు కాఁడా! "న్యస్య మంత్రిషు స రాజ్య మాదరా। దారరాధ మదనం ప్రియాసఖః" అనియు "దివానిశమ్" అనియుఁ బలికినాఁడు. నలునివంటి యుత్తమనాయకుఁడు పగలు రాత్రి లేకుండఁ దృతీయపురుషార్థమున మునిఁగి క్రీడాలంపటుఁడై రాజ్యమింతకాలము మంత్రుల కొప్పగించినాఁ డని వర్ణించి నాఁ డని యాక్షేపము. అందు లంపటత్వ మేమున్నది. ఆయుత్సవదినములలో రాజకార్యములకు వ్యవహారపరిష్కరణభంగము వాటిల్లకుండ మంత్రుల కప్ప గించి తాను గామోత్సవ వసంతోత్సవాదు లొనర్చుచు దమయంతితో నుచిత కాలముల నానందమునం దేలుచుండె నని భావము కాని మఱియొకటి యెట్ల గును? అట్లయినచోఁ గాలకృత్యములు తీర్చి మధ్యాహ్నము శివపూజయు, విష్ణ్వారాధనము కుస్తోత్రములును జరిగించినాఁ డన్నవిషయములకు గతియేమి?

"యజ్వా భార్యా శ్రీమేధాశ్రీలింగాలింగి పరాంగతాం। దృష్ట్వాచష్ట
నకస్మారం శ్రుత్వే ర్భాగ సుఖం శిశః॥" అను విషయము కావ్యమునందు వర్ణించి
నాఁడు. ఇట్టి వర్ణనము నెంతని ప్రాజ్ఞుఁడు కాకపోయినఁ జేయునా యని యాక్షే
పము. ఈవిషయము శ్రౌతవిషయము దీని జూచి నీవు లగుకల్యాను లాక్షే
పించినారు, కాని, యిది యాక్షేపణవిషయము కాదని చక్కంటఁగ చెప్పినాఁడు.
ఇట్టిది వాల్మీకియుఁ గౌసల్యమొదలగు భీకరముగాఁ జెప్పియే యున్నాఁడు. కావున
నది యొకదోష మని యెంచుట భావ్యము కాదని నాయభిప్రాయము. ఇంకను
గొన్ని విషయములు సాముద్రికశాస్త్రవిషయములు వర్ణించియున్నాఁడు ఆవిష
యము- సీతాంగము తాళఫలసన్నిభ మని రాముఁడు పలికినట్టే నలుఁడే పలికి
నాఁడు కాని కవి చెప్పినట్లు చెప్పలేదు. కాఁబట్టి వేదశాస్త్రార్థములఁ దెలు
పుట కాతఁ డీవిధముగఁ గావ్య మొనర్చినాఁడు.

సంభోగశృంగారము వర్ణించి యున్నను, కరుణరసాదు లంగాంగికము
లుగా నందందుఁ బొందుపర్చియే యున్నాఁడు.

శ్లో. మదేకపుత్త్రా జననీ జరాతురా। నవప్రసూతి ర్వరటా తపస్వినీ
గతి స్తయో రేష జన స్తమర్దయ। న్నహో విధే త్వాం కరుణా రుణద్ధినో
ముహూర్తమాత్రం భవనిందయా దయా। సఖా స్సఖాయ స్స్రవదశ్రవో మమ
నివృత్తి మేష్యంతి పరం దురుత్తర। స్త్వమేవ మాత స్స్రుతశోకసాగరః
మదర్థసందేశమృణాలమంథరః। ప్రియః కియద్దూర ఇతి త్వయోదితే
విలోకయంత్యా రుదతో థ పక్షిణః। ప్రియే స కీదృగ్భవితా తవక్షణః
కథం విధాత ర్మయి పాణిపంకజా। త్తవ ప్రియా శైత్యమృదుత్వశిల్పినః
వియోక్ష్యసే వల్లభయేతి నిర్గతా। లిపి ర్లలాటంతపనిష్ఠురాక్షరా
అపిస్వయూథ్యై రశనిక్షతోపమం। మమాద్య వృత్తాంత మిమం బతోదితా
ముఖాని లోలాక్షి దిశా మసంశయం। దశాపి శూన్యాని విలోకయిష్యసి
మమైవ శోకేన విదీర్ణవక్షసా। త్వయా విచిత్రాంగి విపద్యతే యది
తదస్మి దైవేన హతోపి హాహతః। స్ఫుటం యతస్తే శిశవః పరాసవః
తవాపి హాహా విరహాత్క్షుధాకులాః। కులాయకూలేషు విలుఠ్య తేషు తే
చిరేణ లబ్ధా బహుభి ర్మనోరథై। ర్గతాః క్షణే నాస్ఫుటితేక్షణా మమ
సుతాః కమాహూయ చిరాయ చూంకృతై। ర్విధాయ కంప్రాణి ముఖాని కంప్రతి
కథాసు శిష్యధ్వ మితి ప్రమీల్యస। స్రుతస్య సేకాద్బుబుధే నృపాశ్రుణః॥

దీనికిఁ దెలుఁగు నాచప్పిడిమాటలతో వ్రాయుటకంటెఁ గవిసార్వభౌముని యాంధ్రీకరణపద్యములఁ బొందుపఱిచినఁ బాఠకుల కాహ్లాదముగా నుండు నని వాని నీక్రింద వ్రాయుచున్నాను.

సీ. తల్లి మదేకపుత్త్రిక పెద్ద కన్నులు గాన విడువదు మూఁడుకాళ్ళముసలి
ఇల్లాలు కడుసాధ్వి, యేమియు నెఱుఁగదు పరమపాతివ్రత్యభవ్యచరిత
వెనుకముందర లేరు నెనరైనచుట్టాలు లేవడి యొంటిని జీవనంబు
గానక కన్నసంతానంబు శిశువులు జీవనస్థితి కేవలావలంబు
కృపఁ దలంపఁగదయ్య ! యో నృపవరేణ్య !
యభయ మీవయ్య ! యో తుహినాంశువంశ !
కావఁగదవయ్య ! యర్థికల్పశాఖి!
నిగ్రహింపకువయ్య ! యో నిషధరాజ!

వ. అక్కటా ! దైవంబ ! నీకంటికిం బేఁగింజయుం బెద్దయయ్యెనే! జననీ ! ముదిసి ముద్దుఁగాలంబున సుతశోకసాగరం బెబ్భంగి నీఁదఁగలదానవు ? ప్రాణేశ్వరీ ! యేచందంబున మద్విరహవేదనావానలంబునం దరికొనియుం దవు ? సఖులార ! యే ప్రకారంబునం బుటపాకప్రతీకాశంబైన కరుణారసంబునఁ బురపురం బొక్కెదరు ? బిడ్డలార ! యేలాగున నతిక్షుత్పిపాసాకులంబులై కులాయకూలంబులం గలగులం గూసెదరు ? అని విలాపంబు సేయుచు దృగ్గోళకంబుల వేఁడికన్నీరు వెడలఁ గోలుగోలున నేడ్చినం గృపాభ్యుక్తుఁ డాభూపాలుండు వా స్వపలవంబులు వదలి రాజహంసంబ ! పొమ్ము సుఖంబుండు మని విడిచి పుచ్చె ననంతరంబ" —

ఈవిధమున మానవహృదయమును ద్రవింపఁజేయుచు విన్నంతమాత్రమునఁ గన్నుల నీరు వచ్చునట్లు కరుణారసమును నెలకొల్పిన ప్రతిభాశాలి. ఉత్తరరామచరిత్రమున భవభూతి నెలకొల్పిన దానిని గూడ మించియున్నది.

స్వభావవర్ణనము.

శ్లో. అధునీత ఖగః స నైకధా తను ముత్ఫుల్లతనూరుహీకృతామ్
కరయంత్రణదంతురాంతరే వ్యలిఖచ్చంచుపుటేన పక్షతీ.
అయ మేకశమేవ ....స్థానకేనాయేన......నగరుద్గనశృంగశృంగ్రిశాః...
ననుజేతమకింపుక డితః...... అయమేకశతాంగనీకజై......శివడీయకై
కృతాచ్ఛరగ్రహాదన్యదిక స్వానస్వారైః.

సీ. తిక్కించికొని యున్నతెక్కెము క్కముకోసి యొకలుజాఱించినవ్రేలిచుప్పఁ
జేదోయి యొత్తుఁ జేసి నస్తుతు లైనయవయవంబుల నోర నవరఁ జేయుఁ
గుటిలచంచూపుటకోటికుట్టనములఁ దనుకీటములనిరోధంబు మాన్పుఁ
దొడను జుంజుఱు మేనిమున్ గ్రీకారంబునఁ బులుఁగుఁజుట్టాలఁ బిట్టులియఁ జేయు
నూర్మిపంక్తుల నుయ్యల లూఁగియాడుఁ
దివుటఁ దియ్యని తమ్మిపూఁదేనెఁ గ్రోలుఁ
బ్రమదమున వాచుఁదీఁగెజొంపములఁ దూఱు
నరుగుఁ గేళికులాయకుస్తాంతములకు.

శ్లో. అథావలంబ్య క్షణ మేకపాదికాం। తదానిదద్రా వుపపల్వలం ఖగః
స తిర్యగావర్జితకంధర శ్శిరః। పిధాయ పక్షేణ రతిక్లమాలసః
సనాళ మాత్మాననిర్జితప్రభం। హ్రియా నతం కాంచనమంబుజన్మ కిమ్
అబుద్ధ తం విద్రుమదండమండితం। సపీత మంభః ప్రభుచామరంచ కిమ్.

సీ. విలుళితజంబాలపులినభాగమున నుద్గండపద్మాతపత్రంబునీడఁ
గమలకాండకఠోరకంటకాంకురకండూతి నొయ్యనఁ గంధరం బొరసికొనుచు
నొంటికాలన నిల్చి యూర్మిమారుతములఁ జికురుఱెక్కలు తేలి నెగయుచుండ
విరళమై కపిశద్వితయంబు వెసజాఱ జంచు లోకించు కాకుంచితముగ
వరుణరాజునకిడినచామరము పోలె, బొడవు మిగిలిన పొందమ్మిపువ్వుపోలె
నిబిడముద్రాభిముద్రితనేత్రమైన, రాజహంసంబుఁ గాంచె నారాజసుతుఁడు.

ఇంకను గలిపురుషభటాదిరూపవర్ణనాదులు స్వాభావికవర్ణనములు. రస విశేషములు మున్నగుగుణము లెన్నియేనిఁ గలవు.

చతుష్షష్టికళాభిజ్ఞుఁడైనఁగాని సర్వజ్ఞుఁడు గాఁడు. అందుకనియే శంకరుని వంటి సన్న్యాసికూడఁ గామశాస్త్రమును నేర్చికొన నని ప్రతీతి యున్నది. ఈకవియే కళాభిజ్ఞుఁ డనిపించుకొనుటకు మామిడితాండ్రతో నో పోఁకపొత్తులతో నో చక్కులు కట్టినాఁ డందురు. అందుకనియే కామశాస్త్రవిషయములు కూడ వివరముగాఁ జెప్పియుండును.

శ్రీనాథమహాకవీంద్రుఁడు దీని నాంధ్రీకరించుటలో "ఔచిత్యం బాదరించియు ననౌచిత్యంబు పరిహరించియు మాతృకానుసారంబునఁ జెప్పఁబడినది" అని వచించి యున్నాఁడు. అందుచే వచ్చుటచ్చుట ననివార్యముగ నొందుకొ దనౌచిత్యము లున్న వనియే తోఁచవలసియున్నది. కవిసార్వభౌముఁ డిట్టు

ప్రతిజ్ఞ చేసినను "యజ్వాభార్యా" అనుచోటఁ దెలిఁగించుటలో వికస్వరత్వా దులు చేర్చి తనబుద్ధిపు తీర్చికొన్నాఁ డని యుత్ప్రేక్షించినారు అది శ్రౌతవిష యము. వాల్మీకి రామాయణమునందును శ్రీహర్షుఁ డిచ్చటను జేర్చియున్నా రు. అందుచే దానిని సార్వభౌముఁడును నాంధ్రీకరించినాఁడు. ఆయాంధ్రీకరిం చుటలోఁ దేటమాటలతోఁ గాక గంభీరముగఁ జెప్పినాఁడు అనౌచిత్యము లైన వానిని బరిహరించియే యున్నాఁడు చూఁడుఁడు.

"ప్రియాసు బాలాసు రతక్షమాసుచ । ద్విపత్రితం పల్లవితంచ బిభ్రతం
స్మరార్జితం రాగమహీరుహాంకురం । మిషేణ చంచ్వో శ్చరణద్వయస్య.

(ఆసన్నయౌవనలు ను, యువతులు ను నైనప్రియురాండ్ర విషయమున మన్మథుఁడు సంపాదించిన రాగమహీరుహాంకురము, ద్విపత్త్రితమును బల్లవిత ము నైనవిధమును జంచువును జరణద్వయమును నను మిషచే ధరించిన రాజ హంసమును నాతఁడు చూచెను.) దీనిని శ్రీనాథుఁడు తెనిఁగింపలేదు.

దీనియందు ధ్వనితమైన విషయమును నింతకంటె విపులముగాఁ దనవి క్రమోర్వశీయ మందుఁ గాళిదాసు వర్ణించియున్నాఁడు.

శ్లో. అగ్రే స్త్రీనఖపాటలం కురవకం శ్యామం ద్వయోర్భాగయోః
రక్తాశోక ముపోఢరాగసుభగం భేదోన్ముఖం తిష్ఠతి
ఈషద్బద్ధరజఃకణాగ్రకపిశా చూతే నవామంజరీ
ముగ్ధత్వస్య చ యౌవనస్య చ సఖే! మధ్యే మధుశ్రీ స్థితా.

ఉ. క్రేవలఁ జామనై నడుమ స్త్రీనఖపాటలమయ్యె గోరటల్
కావిమొలర్చ నున్ముఖవికాసము లయ్యె నశోకముల్ రజో
ల్లావరణంబునం గపిశమయ్యె సమంజసచూతమంజరుల్
గావున బాలయుం బడుచుగాఁ గలరుఁ మధులక్ష్మి నెచ్చెలీ. వ. సు.

శ్లో. శృణ్వన్ సదార స్తదుదారభావం హృష్య న్ముహుర్లోమపులోమజాయాః
పుణ్యేన నాలోకత నాకపాలః ప్రమోదబాష్పావృతనేత్రమాలః
సా పీశ్వరే శృణ్వతి తద్గుణౌఘాన్ ప్రసహ్య చేతో హరతోర్ధశంభుః
అభూ దపర్ణాంగుళిరుద్ధకర్ణా । కదా నకైఁడూయునకైతవేన
అలంనజన్ ధర్మవిధౌ విధాతా । రుణద్ధి మౌనస్య మిషేణ వాణీం
తత్కంఠ మాలింగ్య రసస్య తృప్తాం । న వేదతాం వేదజడస్సవక్త్రాం
శ్రియ స్తదాలింగనభూ ర్నభూతా । ప్రతఃఖలిః కాపి పతివ్రతాయాః

సమస్తభూతాత్మతయా సభూతం । తద్భర్తురీర్ష్యా కలుషాణునాపి
సంజ్ఞాప్యసస్వధ్వజభృత్యవర్గాన్ । దైత్యారి రత్యుజ్జ్వలాస్యనుత్యై
తత్సాంకుచన్నాభిసరోజపీఠా । ద్ధాతుర్వ్యుజ్జా రమతే రమాయాం"

(ఇంద్రుఁడు శచీదేవితోఁ గూడియున్నప్పుడు నలునియుదారభావమును విని యానందబాష్పావృతనేత్రసమూహము కలవాఁడై సకలమున నలగుణశ్రవణముచేతనే రోమాంచము నొందినశచిని నామెభాగ్యవశమునఁ జూడలేదఁట. మనోహరమైన నలగుణపరంపరను శివుఁడు వినుచుండఁగా, నర్ధాంగియైన యపర్ణ కంఠాశ్లేషనోదనమునఁ గర్ణముల మూసికొన్నదఁట. బ్రహ్మదేవుఁడు ధర్మాసక్తుఁడై స్వభార్యయు వర్ణాత్మికయు నగువాణిని మౌనవ్రతముచే నిరోధించినాఁడు కాని వేదజుఁడైనయతఁడు నలునికీర్తము నాలింగనము చేసికొని రసతృప్త యగుటను దెలిసికోలేదఁట—విష్ణువు తనధ్వజమైనగరుఁడునకు భృత్యులమైన (హంసలు) మమ్ము నలునిముఖచంద్రవినుతికై వినియోగించి (మేమాతనిముఖసరోజమును నుతించుటచే లోకములోని కమలము లన్నియు మోము ముడుచుకొన్నవి.) తననాభికమలము ముడుచుకొని పోఁగా బ్రహ్మ దానియందుఁ దిరోహితుఁడైనాఁడని (సందుచూచుకొని) అతఁ సమక్షమునందే సిగ్గును వీడి లక్ష్మితోఁ గ్రీడించినాఁడఁట) పైశ్లోకములభావ మిది.

ఈశ్లోకములు కవిసార్వభౌముఁ డాంధ్రీకరింపలేదు. మూలములోని సొబగును దెచ్చిపెట్టినాఁడన్నసంగతి నే నిదివఱకు దాహరించిన హంసవిలాపాదిపద్యములఁ జూడనగును. తాను శపథము చేసినట్లే యౌచిత్యమును గ్రహించి యనౌచిత్యమును బరిహరించియే యున్నాఁడు. కాని తనబులుపు తీర్చుకొనుటకుఁ గ్రొత్తయసభ్యవర్ణనములఁ జేర్చియుండలేదు. శ్రీనాథుఁ డన్నఁ బ్రతిమానవునకును లోకువ. లోకములో నెవ్వరేయసభ్యపదములతోఁ బద్యమల్లినను శ్రీనాథుని కంటఁగట్టుటకును, శ్రీనాథుఁడు జారుఁ డనిపలుకుటకును వెనుదీయరు. మఱియు నెవ్వరెట్టియసభ్యవర్ణనములు తమగ్రంథములలోఁ జొన్పినను వారిని జారు లనరు కాని యెక్కడనో యెవ్వరో చెప్పిన చాటువు లాతనికంటఁగట్టి యాతని శీలమును నిందింతురు. చూడుఁడు:- శ్రీహర్షుఁ డసభ్యవర్ణనములఁ జొన్ప వ్రాసినాఁడనువారు వానిచే నాతనిశీలమునకు లోపము చెప్పరు కాని యాతనిమూలమునే తెనిఁగించిన శ్రీనాథుఁడు మాత్ర మీవిషయమున బులుపు గలవాఁడఁట. దీని కేమి, దాని

కాతనిభక్తిరసప్రధానములగు గ్రంథములే తార్కాణము. మఱియు నెవ్వరేమనుకొన్నను నాతఁడిప్పుడు వినఁడు. విని జవాబు చెప్పువాఁడు లేనప్పుడెవ్వరేమనుకొన్నను జెల్లును.

ఇంతకును గొన్నిలోపములందు ననుతలంపుతోనే దోషశాంతికై కాఁబోలు, ప్రాయశ్చిత్తముగా శ్రీహర్షుఁ డీవిధమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

శ్లో. పవిత్ర మత్రాతనుతే జగద్యుగే। స్మృతా రసక్షాళనయేవ యత్కథా
కథం న సా మద్గిర మావిలా మపి। స్వసేవినీ మేవ పవిత్రయిష్యతి.

ఇం "దావిలా మపి" అనుపదము చేత నదే దోషము కలుగునని యే యతఁడు శంకించియుండును. అటుల శంకించుటచేతనే యిట్లు చెప్పికొని యుండును.

"నైషధం విద్వదౌషధమ్" అను నార్యోక్తి యూరక బయలుదేఱదు. ఇది యనేకశాస్త్రవిషయములను బోధించి విద్వాంసులకుఁ గూడ నప్పటప్పటికిఁ గలుగుచుండు వ్యాధి (అజ్ఞానరూపమును) నిర్మూలించుటకుఁ గేవలము మందువంటిదే. మహానుభావులగు విద్వత్తముల భావముల రహస్యము సాధారణముగా నల్పబుద్ధులకు గోచరము కాకపోవచ్చును. తెలియనప్పుడు గుణము దోషముగాను దోషము గుణముగాను గనఁబడును. లవణంబును గర్పూరంబును నొకేయాకణముం దున్నప్పుడు తెలిసినవారు తెలుపనప్పుడు తాను రుచిచూడలేనప్పు డేది లవణమో యేది కర్పూరమో తెలియక తాఱుమాఱుగ భావింప నగును. ఒకవేళ విశేషగుణరాశిలో నొకదోష మున్నను దెలిసిన విజ్ఞులైన వారు దాని నభిధాపూర్వకముగాఁ జెప్పరు. అట్లుగాక మనవా రసహ్యమును గలిగించు గ్రామ్యపదములతో నాయాసందర్భముల నాక్షేపించియున్నారు.

ఇంక నెన్నియో గుణరత్నము లీప్రబంధమునం దున్నవి. వాని నెల్లఁ బరీక్షించి ప్రకాశింపఁజేయుటకు నాకవ్యవధియు శక్తియుఁ జాలవు. నే నొకప్పు డొకమాసము సెలవుమీఁద నున్నప్పుడు స్థాలీపులాకన్యాయముగా దీని జదివియున్నాను. అప్పు డీప్రబంధమే నాకిఁ గంత్షేకము చేసినది. అప్పుడు —

మ. కలిపధ్వంసనకారణంబు విలసత్కల్యాణసంధాయి సౌ
ఖ్యలతాదోహదమైననైషధమహాకావ్యంబు వాదోడుగాఁ

దలిమంబందు శయించి లేవగలఁ నిద్రాహైన్యముం బొంది యుం
దలఁపగ దుర్గదనీచపాలకకృతాత్యంతావమానక్రియల్.

అను పద్యమును గూడ రచించియున్నాఁడు. అట్టి డీనైనపథమహాకావ్యరచనార్హమిదిగదా యని యూహించినాఁడను. నాయూహ సరి కాకపోవచ్చును. నాకుఁ దోఁచిన యభిప్రాయము చప్పిడిమాటలతోఁ జెప్పినాఁడను. రుచిలేని మాటలతో సరియైనవి గాని యూహలతో నిండిన యీవ్యర్థోపన్యాసముచే మమ్ములను విసిగింపనేల యని త్రేతాగ్నులను వశపఱచుకొన్నట్లు మూఁడుభాషలను గరతలామలకము గావించుకొనియున్న త్రిమూర్త్యాత్మకు లగు విద్వత్ప్రకాండులు నాయందుఁ గినుకవహింపకుందురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాఁడను. వాఙ్మయవృత్తమునకుఁ బట్టిన గ్రామ్యపుఁజీడను దులిపి సంకోచము నొందిన శబ్దపత్త్రముల నుల్లసిల్లునట్లొనర్చుటకు విశ్వప్రయత్న మొనర్చిన శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారిమూలమునఁ గదా యీవిద్వద్ద్విజబృందమీ వృక్షచ్ఛాయకుఁ జేరఁగలిగె నని సంతసించుచు నాయనను సర్వేశ్వరుఁడు నిరామయాయుర్దాయము నొసఁగి రక్షించుఁగాతమని ప్రార్థించుచు నింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

గ్రంథస్వీకారము.

(1) కొండపల్లిముట్టడి:—శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు రచియించిన చరిత్రాత్మకముగు నవల. ఏలూరు, వేంకటరామ్ అండుకో వారు ప్రకటించిరి. వెల 0 8-0. మ॥ రా॥ మద్దిరాల రామారావు బి. ఏ, యల్. టి., గారు దీనికిఁ బీఠిక వ్రాసిరి. ఇందుఁ బీఠికాకారులు "చరిత్రాధారములను జరిత్రదృష్టితో సమన్వయించి కథాకాలమునాఁటి పరిస్థితుల గమనించి జాతీయతాసూచకముగ వ్రాయఁబడిన యాఖ్యాయికలలో నీకొండపల్లిముట్టడి యొకటి. విజయనగరసామ్రాజ్యనిర్మాణమున త్యాగధనులగు రాయలు తిమ్మరుసు మాధవస్వామియునగు చారిత్రకపురుషులే కాక రామభద్రుఁడు లోనగు కవిరాజులే విధముగ సేవఁజేసినదియు గృహకార్యపరతంత్రలగు సుందరి మున్నగు విద్యాసుందరు లెట్లుపాటుపడిరి యనునదియు నీపొత్తమున సమంజసముగా నభివర్ణింపఁబడియున్నది." అనియును,

"పదునాఱవశతాబ్దమున స్వాతంత్ర్యము యేతెఱఁగున రక్షింపఁబడవలయు ఁ ద్యాగమూర్తులు రాజ్యశుభార్థులై యుండుటకు యేవిధముగ నంతస్స్వాతంత్ర్యమైనది యీపొత్తమున మనోహరముగ వర్ణింపఁబడినది........గ్రంథకర్తలు స్వయముగఁ బరిశోధించుటయుఁ గథాస్థానములు స్వయముగా దర్శించినవారగుటచే నీపొత్తమునందలి కథాస్థానములు దృశ్యగ్రంథములందలి రంగస్థలములవలె హృదయరంజకముగా నున్నవి" యనియు వ్రాసిరి. ఈమాటలచేతనే గ్రంథవిషయము స్పష్టమగుచున్నది.

(2) కలగూరగంప:—శతావధానులు తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవు లపుడపుడు సందర్భానుసారముగా రచియించిన పద్యములు "నానారాజసందర్శనము" వలెనే యొక్కచోఁ జేర్చి పుస్తకరూపమున, కాత్యాయనీగ్రంథమాల చతుర్థపుష్పముగా కాకినాడలో శ్రీయుత దివాకర్ల వేంకటావధానిగారును, తంగిరాల జగన్నాథశాస్త్రిగారును సంపాదించిరి. వెల చందాదారులకు రు 0-12 ఇతరులకు రు 0-14 ఇందు ఆదిశంకరులు, వివేకానందస్వామి, రవీంద్రనాథఠాకూరు, జర్మనీయుద్ధము, దాదాభాయినౌరోజీ, హంటరుదొర ప్రిన్సిపాలు, మల్లాదిసత్యలింగము, జబ్బెసుదొర-మూనామము, మొకలగువారి

మీాఁదఁ జెప్పఁబడిన పద్యములు, రసాభాసప్రహసనము, ఆంధ్రకవులు, అశ్వత్థస్తోత్రము మున్నగునవి కలవు.

ఈ క్రింది రెండు పుస్తకములు శ్రీకాకుళనివాసులు, హైస్కూలు తెలుఁగుపండితులు, శ్రీ సద్యశాస్త్రి ఈశ్వర సత్యనారాయణశర్మగారిచే రచియింపఁబడి వారిచేతనే పంపఁబడినవి.

1. శ్రీకూర్మక్షేత్రమాహాత్మ్యము, కూర్మనాయకాష్టకమును. వెల రు 0-1-6. శ్రీకూర్మక్షేత్రమాహాత్మ్యము పద్యగద్యాత్మకమగు చిన్నపుస్తకము. అష్టకములోనియొక్క పద్యము:—

ఉ. పాపమురూపుమాపి, యఘవర్గము చేకొలుపారఁ జూపి, సం
తాపము తెల్లఁ జోపి కుజనంబుల సంగతి దూలనాపి, నీ
రూపముఁ జిత్తవాచక సరోరుహమందున దాఁపి, ప్రేమనీ
పాపిని నన్నుఁ గావుము కృపారసవారిధి! కూర్మనాయకా.

ఇది శ్రీకాకుళము సి. యం. బి. స్కూలు హెడ్మాస్టరు మ. రా. ఎ. తవిశయ్యనాయుఁడుగారివలన పారమార్థికోద్దేశముతో బ్రకటింపఁబడినది.

2 శ్రీ అరసవిల్లిక్షేత్రమాహాత్మ్యము:—52 పుటల పద్యకావ్యము. ఈక్షేత్రమాహాత్మ్యము శ్రీబలరామక్షేత్రమాహాత్మ్యములోఁగలదు. గంజాము మండలములోని శ్రీకాకుళసమీపమునంగల అర్కపురి, హర్షవల్లి, అరసవెల్లి, అరసవల్లి యను నామాంతరముల నొప్పుగ్రామములో వెలసిన సూర్యభగవానుని, ఆక్షేత్రమును గూర్చిన చరిత్రమిందుఁ గలదు. చాలఁ బురాతనక్షేత్రము. ఇందుఁ బంచప్రతిమలు గలవు. భాస్కరనక్షత్రమాల గలదు. ఒక్కపద్యము శైలికై—

మ. అనుడుం గోపకరీతుఁడై మఘవుఁ డుద్యద్వజ్ర సంధానముం
బొనరింపం గని మించి వచ్చెనని సంభూతక్రుధ న్నందియుం
గనుమీా వజ్రము గిజ్రమెవ్వరికి లక్ష్యంబల్ల దాల్స్కన్నో
యనుచున్ హుంకృతి సల్పుచుం బొడిచె వృత్రారి న్వడిన్ జెబ్బపై.

3. శిశువ్యాధులు:—(బిడ్డల అనానరోగములు) వెల రు 1-0-0. ఇందు శిశువులకుఁగలుగునమస్తరోగములకుఁ జికిత్సలు చెప్పఁబడినవి. త్రివిధబాలురు, స్తన్యాభావమందు మేకపాలు, ఆవుపాలు, దుష్టస్తన్యలక్షణములు, శిశు

వేదన నెట్లుండు నుపాయములు, దంతోత్పత్తికాలజములగు రోగములు, శౌ య్యగండలు, నాభివ్రణము, దానికిఁ జికిత్స, గ్రహచికిత్సలు, శాంతులు మున్నగునవి విపులముగ వ్రాయఁబడినవి.

4 పుత్రవతీహితోపదేశము:—100 గీతములు. పిల్లలతల్లులకు హితోపదేశము. పిల్లల నెట్లుపోషింపవలయునో చక్కఁగఁ జెప్పఁబడినది. ఈ చిన్న పుస్తకమును గోరువారి కుచితముగఁ బంపెదరు. మచ్చునకుఁ గొన్ని—

ఉష్ణదేశస్థులము గాన నురముభ్రాంతి । పొంది దేశాంతరాచారములకుఁ జొచ్చి
చెడకు నీబిడ్డ జెలువకు క్షేమమరసి । చెప్పువారెల్లవత్తురు చిన్నతల్లి !
నీకుబిడ్డకుఁ గాఫీ తేనీళ్ళు మప్పి । బుద్ధిపూర్వకముగ రోగములను దెచ్చి
పెట్టుకొనుము! యింతయేలయే వేఁడివస్తు । వైనయిచ్చుట యారోగ్యహానితల్లి
రొట్టెలుఁ బిస్కత్తులారోగ్యమునఁ జెఱచు । ననుటభ్రమ మెప్పు డుస్వజీర్ణాశయమ్ము
రోఁగఁగాఁ జేసి జాఠరరోగములను । గలుగఁజేయును జంటిబిడ్డలకు దల్లి.
పెద్దలకు జీర్ణకోశమ్ము రద్దుచేయు ఇత్యాది.

5. కందుగకల్యాణము- సుభద్ర- వెల 0—4—0 ఇది సోంపేటని స్త్రీకు మునసబుగానుండిన కీ. శే. వేపా కృష్ణమూర్తిపంతులుగారి "పాంగిల్ గిఫ్టు" అను నింగ్లీషుకథకుఁ దెనుఁగు- గీతపద్యములు. మచ్చునకు-

ధనముగల్గుటే సౌఖ్యమా ధనము గాదు, మనకుఁగల విత్తమే చాలుమా సుభద్ర
శిల్లనుగములఁ గూర్చఁగా నెంతెగాక, శ్రీధరుఁడు మనయల్లుఁడై చేగినేని
జీవయెట్లగు? నవినంతఁ బెల్లుకిదా, తన్నుగే దుఃగ నిది తమతల్లిగాను
కొడుకుఁ గూతురు నుండఁగాఁ గొంచలేని, మేనయల్లుని పట్టుంబు నూఁకలుక
నెత్రుదిక్కనగాదొక సీటికంబు, ననుచుఁ గడప్రేము పతిపేయఁగ నయలంపు
నెంతమాటాడినదియని చింతనొందె, యేమొయనసందె

6. ఆంధ్రీకృతశార్ఙ్గధరత్రిశతి:—౨౩౦ పద్యములు- రు 0—10—0

దేవరాజసూనుఁ డగు శార్ఙ్గధరుఁ డను వైద్యకంశితుఁడు సంస్కృతమున రచించెనాఁడు. దానికిది యాంధ్రీకరణము. తెనిఁగింపఁబడిన యీత్రిశతిని దముతండ్రిగారగు సీతారామశాస్త్రిగారి కంకితము చేసిరి. ఈపనిచేయుటకై వీరిని మొదట భిషగ్రాజ పండిత మండలీక వేంకటేశ్వరరావుగారు ప్రోత్సహించిరఁట. పద్యములు నిరర్గళధారతో నొప్పుచున్నవి. వ్యర్థపదములు లేవు. సంస్కృతపరిచయము లేని తెనుఁగువైద్యులిట్టి గ్రంథముల యాధారముఁగొన్నచోఁ

జాతి లోకోపకారముచేతం గలదు. మచ్చునకై కొన్ని భాగములు చూపం బడును.

సీ. అభ్యసించితిని వైద్యాగమంబునం గల్గుకొంచెముగ నాతండ్రిగారికడను
ద్రిదశభాషను నేర్చితిని సద్గురు భళ్ళమూడి శ్రీదక్షిణామూర్తి చెంతఁ
గవితారహస్యము ల్గ్రహించితిని జయంతి భావనారాయణ పండితుకడ

(స్వవిషయము)

క. కన్నబుడుతకగు బడుగు గన్నాథుం గాంచి విద్యగఱపిరి వారిన్
వ్వర్ణింత! మాకుం దొలి ని, స్సన్నిహితదా పిదప దేవు సన్నుట...

(తండ్రిగారి వాత్సల్యము)

గీ. కాలికింజంగ్రయు గోవల వేఁడి తెపు, గనఁ శ్వాసము, దేహంబుగాల్చినట్టు
తొంటియెన నానవార్ళ్ళ గనమఱియుండు, నదిగడించువంత గ్గామ మనెను సంజ్ఞ

(అంతర్గ్రామసన్నిపాతజ్వరము.)

చ. అంకితము పెల్లయల్లి గొని యాపులు సేతనో నూనెతోడనో
యిచుఁ దదయుంచువేళ భుజియించినచో విషమజ్వరంబుగ
ఘనతర వాత దగ్గులు గ్రక్కున బాపి నరుల బలిష్ఠులుగా
మనసిజరూపులం జేయు మాన్యరసాయన మాంత్రదానికిన్.

ఉపసర్పరోగము.

ఇందు కేశములు జ్వరాదులకు ప్రార్థనలు, దానములు, ప్రదక్షిణములు, అభిషేకములుం జెప్పంబడినవి.

---

(౬) మాతృపూజ. (ప్రథమభాగము) రాజోలు బోర్డు హైస్కూలు లోని యుపాధ్యాయులు శ్రీయుత గర్లంక వీరవేంకటసత్యనారాయణ బి. ఏ. ఎల్. టి గారిచే రచియింపఁబడినది. ఇందు "న మాతుః పరదైవతమ్" అను వార్యోక్తి ననుసరించి పదాఱు ప్రమాణములతో మాతృపూజ గావింపఁబడినది. మృదుమధుర గీతపద్యముల నీపూజ యిమిడినది. మచ్చునకై రెండు మూఁడు పద్యములు.

పూజనీయులలో నెల్ల పూజనీయుం, లెవరనియనంగ భగవంతు నెన్నితొలుతఁ
బిదపఁ దలిదండ్రులనుగాదె పేర్కొనంగ, వలయును గృతజ్ఞతగలట్టి వారికెలను
తల్లిదండ్రులజంటలోఁ దల్లి హెచ్చొ, తండ్రి హెచ్చోయటన్నను దల్లి కూడ
"జనకునకుఁ బూతదశగుణ"మని వచించు, స్మృతుల వాక్యము సాహిత్యపద్ధతి దలంప
ప్రకటముగఁ దన యుత్తరరామచరిత, నాటకమున జాతూకర్ణి నాతిమిన్నఁ
దల్లి నాగ్రహ మొనవిస్మరించి తనరినట్టి, కవివరుని భావమిది గాకకలదె యొకం.

(4) ధర్మపాలుఁడు—రెండుభాగములు. పిఠాపురము, ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల ౬౦-౬౧ పుష్పములు. రాఖాలదాస బంద్యోపాధ్యాయవిరచిత వంగభాషానవలనుండి సాహిత్యసమితిసభ్యులు శతావధానులు వేమూల సత్యనారాయణకవిగారిచే నాంధ్రీకరింపఁబడినవి వెల భాగము 1 కి రు 1—8—0

(5) సంగీతపార్వతీపరిణయము;— సకలానందగ్రంథమాలిక 10 వ పుష్పము. బాణకవిసంస్కృతనాటకమునకు, శ్రీయుత సత్యవోలు రాధామాధవరావుగారు రచించిన తెనుఁగు. ఇందక్కడక్కడఁ గొన్నివృత్తములు రాగతాళయుక్తముగఁ బాడుట కుపయోగించునట్లు సంగీతస్వరములను గల్పించి చేర్చియుంచుటచేతనే దీనికి సంగీత పార్వతీపరిణయ మనుపేరు పెట్టఁబడినది. భాషాంతరీకరణము ధారాళముగానున్నది.

ఉ. ఆదిని ప్రేమచేత నరుపై హరునింగన లోలమై మదో
న్మాదభరాతి ఘూర్ణితమునై పొగయున్నిమ మీలితంబునై
సాదృశతన్ బతీక్షణలసద్గతి సంభ్రమమై శుభాప్తిమై
లీవగు పార్వతీపరిణయేక్షణ మెయ్యెడ మమ్ముబ్రోవుతన్.

ఉ. ముందుగ దక్షభూపతికి పుత్రికయై జనియించి యివ్వసిం
పొందఁగ శైలరాజునకుఁ బుట్టెను గౌరియనంగ నామె నా
నందముగా మహాతప మొనర్చుచునుండు మహేశుఁ గూర్పఁగా
నందుల కేగుచుంటి దివిజావళికోర్కె ఫలింపఁజేయఁగన్.

(ఇది తెనుఁగుకూర్పు.)

శ్లో. జనసుతావర వామ పదామ్బుజం, సతతసేవకరక్షణతత్పరే
భవతి తే చరణౌ సతతం భజే,నిరుపమాన సుఖం కురు పార్వతి.

(సంస్కృతముకూర్పు.)

ఉత్సాహవృత్తము—హంసధ్వని.

భూరిలోకరక్షకులుగఁ బొల్చుమీకు నెప్పుడీ,
తీరుగా వరస్వరంబు దివ్యరక్తి వెలయఁగన్
గాగపామనీనినినస గారిసాగనీదపా,
సానిపాగ పామనీనిపామగారి గాగసా
తారకాసురున్ హరింపఁదగిన శక్తియుక్తుఁడై,
మీరఁగలకుమారవాళి మీకుఁ గల్గుఁగావుతన్.

(ఇది సంగీతముకూర్పు.)

దీనివెల రు 0-8-0 కావలసినవారికి, కవిగారియొద్ద, కొత్తపల్లిలో, (పిఠాపురం డివిజన్) దొరకును.

(౮) ఆంధ్రవీరశైవరు—ఇదియొక చిన్నకన్నడవ్యాసము. హైదరాబాదు నివాసులు ప్రస్తుతము శ్రీకాశిలోనున్న పండిత చిదిరెమఠము వీరభద్రశర్మగారు వ్రాసినది. ఇందాంధ్రులలోఁగల వీరశైవులనుగూర్చి విశేషముగ వ్రాయఁబడినది. జనాంగస్వరూపము, జంగములు, బలిజలు, శీలవంతులు, ఆరాధ్యులు, గానుగలవారు, స్థలపతిజంగములు, దేవాంగులు, కర్ణభక్తులు, వీరముష్టులు, మాలజంగాలు, పండితులు, కవులు, మహాత్ములు, సంఘసంస్కారులు, మఠములు, కొలనుపాక, విశేషములు, ఉపసంహారమనను శీర్షికల క్రింద వారివారి విషయము చాలవ్రాయఁబడినది. వారివారి నివాసస్థలములు, వృత్తి, ఆచారవ్యవహారములు నిరూపింపఁబడినవి. "ఉన్నతిం బొందుచున్న కన్నడ వీరశైవులమైన మనము యోగ్యకర్తవ్యమును నిర్ణయించికొని గాఢనిద్రయందున్న సోదరాంధ్ర వీరశైవులను హెచ్చరించు కార్యమును నిశ్చయముగఁ గైకొందు మని నమ్ముచున్నాను... పాఠకమహాశయులారా! నేను అనుభవముగలమట్టుకు సామాన్యముగ ఆంధ్రవీరశైవులను దిగ్దర్శనముగఁ జూపియున్నాఁడను. పరిసరములలోని తక్కినవారినిగూర్చి వ్రాయలేదు." ఇత్యాదిగా నాంధ్రవీరశైవులంగూర్చి వ్రాసినారు. ఆంధ్రవీరశైవులంగూర్చి చాలవిమర్శనతో వ్రాసినారని చెప్పఁగలము. పూర్వాచారములు నవీనాచారములుం దెల్పిరి. దేవాంగులనుగూర్చి వ్రాయుచు, శైవ వైష్ణవ స్మార్తభేదములుగలవారున్నారని తెల్పుచు వారిలో విద్వాంసులున్నారు, దేవాంగజ్యోతియను పత్త్రికయొక్కటి కొన్నినాళ్ళు ప్రకటింపఁబడినది, గంజాం, గోదావరి, కృష్ణా గుంటూరుమండలములలో వీరుముఖ్యనివాసముగా నున్నారనియు వీరివృత్తి నేఁతయనియు జెప్పిరి. కాని, "సంగీతసరస్వతి యనఁదగిన శ్రీత్యాగరాజు దేవాంగజాతికిఁ జేరినవారని ప్రతీతి. వీరి తెనుఁగుకృతులు, పదములు, దక్షిణభారతదేశమునందలి సంగీతవిద్వాంసులందఱు నవశ్యము నభ్యసించుచున్నారు." అని వ్రాసిరి. ఇది పొరపాటు. త్యాగరాజుగారు తింజావూరు సమీపమునఁగల పంచనదములో నుండెడు ములకినాటి స్మార్తబ్రాహ్మణుఁడు. ఈయన యన్నగారి మనుమ లిపుడున్నారు. ఆ ప్రతీతి వీరెక్కడ వినిరో తెలియదు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీనాథుఁడు—శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.

విద్వాన్ - కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు, నరసన్నపేట.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యాలయమున నే నుద్యోగిగా నున్నపుడు శ్రీనాథకవిసార్వభౌమవిరచిత మగుశివరాత్రిమాహాత్మ్యమును బరిషత్పత్రికగాఁ దొలుతఁ బ్రకటించితిని. శిథిలాతిశిథిల మగుతాళపత్రప్రతియు, దానిని జూచియే బ్ర. శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు వ్రాసిన వ్రాఁతకాగితపుఁ బ్రతియు నాధారముగాఁ గొని నేను బ్రతివ్రాసితిని. లెక్క కెక్కువగా నున్నగ్రంథపాతముల నెల్ల శ్రమకోర్చి బరిపాట్యమునఁ బూరించితిని. తరువాతఁ జాలకాలమునకు దానిని బుస్తకరూపమునఁ బ్రకటించినపుడు చిన్నపీఠిక నొకదానిని గూడఁ బ్రకటించితిని. నాపీఠిక వెలువడకముందు గ్రంథావతరణిక ననుసరించి యాగ్రంథము శ్రీనాథుని బాల్యకృతియని బ్ర. శ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగారును దుదికవిత్వమని శ్రీ. రా. బ. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారును భిన్నాభిప్రాయములఁ బ్రకటించిరి. అవతారికాభాగమందు దోషము లధికముగా నుండుటయుఁ గవిసార్వభౌముఁ డను నామ ముండుటయునే వారియభిప్రాయభేదముల కాధారము. మహోద్దండపండితులు భిన్నాభిప్రాయములు ప్రకటించుటచే నించుక సంశయ ముదయించి బాగుగ నాలోచించి నాపీఠికయందు నే నొకభిన్నమార్గముం ద్రొక్కితిని. శ్రీనాథుఁ డాగ్రంథము నవసానకాలమున రచించి యెవరికిని గృతియొసంగకయే పరమపదము నందె ననియుఁ దర్వాత కాంతయ యవతారికాభాగమును రచింపించె ననియు నాయవతారికాకర్త యప్రౌఢకవి యనియు నామతము. దానిని దొలుత వివరించినపండితు లిరువురును బరిషత్సభ్యు లగుననేకపండితమూర్ధన్యులును గూడఁ దిలకించియే యుండిరి. కాని యెవ్వరు నామతమును శంకింపలేదు. వారాక్షేపింపమికి హేతువు పరమేశ్వరునకే యెఱుక. ఇట్లుండ నాపీఠిక ప్రకటింపఁబడిన బహుకాలమునకు శ్రీయుతులు బండారు తమ్మయ్యగారు నాయభిప్రాయముల ఖండించుచు నాంధ్రపత్రికాయుగాదిసంచికలో నొకవ్యాసముం బ్రకటించిరి. మఱుచటియుగాదిసంచికలో నేను మఱల దానికి

బదులు వ్రాసితిని. శ్రీరమ్మయ్యగారింకను దృప్తిచెందక విభవ సం॥ మార్గశీర్షపు వ్యాసముల పరిషత్పత్రికలో నాకవిత్వముల పైని ఖండనమును బ్రకటించిరి. తొలుదొల్త మతిగోచరము లయినవిషయములతోఁ బీఠికవ్రాసి ఖండనవ్యాసము ప్రకటింపఁబడినయనంతరము దానిని దగుప్రమాణములతో సమాధానకలుప విశేషాంశములను జెప్పితిని నేను. తొలుత నే లేవఁదీసినయాక్షేపముల నెల్లఁ బ్రకటించి నాసమాధానము చూడకపిదపఁ బూర్వోక్తులతోడనే మరల నవతరించినవారు శ్రీరమ్మయ్యగారు, కాఁబట్టి వారియీవ్రాఁతలకు సమాధానము వ్రాయ నక్కఱయే లేదు. కాని నాసేకరించిన కొన్నివాస్తవాంశములను బ్రకటించుటకును నింతతో నీవాదోపవాదముల ముగించుటకునే నా యీప్రస్తుతప్రయత్న మని సహృదయులు గ్రహింతురుగాక.

విమర్శకున కాధారములు స్వల్పముగానే లభించును. వాని నూఁతగాఁ గొని తనమనీషాబలమున నాతఁడొకయపూర్వసిద్ధాంతమును బ్రకటించును. ఆధారములు బహుళముగా లభించునపుడు విమర్శనాపేక్ష లేక వాస్తవమే యెల్లరకు గోచరించును కదా? విమర్శన మొకశాస్త్రముగాఁ దలఁపఁబడుటయు నేఁడొకపుడు మంచిత్రోవను సాఁగుటయు విదితమే కదా? సుప్రసిద్ధవిమర్శకు లగు కీ. శే. గురజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారి కవిజీవితములనెల్ల రా. బ. కీ. శే. కం. వీరేశలింగముపంతులుగారు ఖండించిరి కదా? శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారిసిద్ధాంతముల నిప్పు డెందఱెన్నివిధముల ఖండించుచుండలేదు? నాచనసోముని విషయమై శ్రీనడకుదుటి వీరరాజుపంతులుగారును శ్రీరాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు నెట్లు భిన్నభిన్నమార్గములఁ ద్రొక్కుచున్నారో చూచితిరి కదా? ఎవ్వఁడైనను దమతమమనీషావిశేషమునం జేసి విశేషాంశముల సాధించుట మాత్రమే విమర్శకుని పని గాని నిరాధారమైన దనవాదమే నెగ్గవలె నని పెనఁగులాడుట యాతనికి సరికాదు. అభిమానగ్రస్తులు మాత్ర మట్లు పెనఁగులాడకమానరు. శ్రీరమ్మయ్యగారభిమానగ్రస్తులనుట వారివ్రాఁతలే సూచించుచున్నవి. అవతారికాభాగమునందలి యప్రౌఢపదబంధమును నత్యధికదోషములను జూచి బ్ర. శ్రీ. కుప్పుస్వామయ్యగారు బాల్యకవిత యనిరి. అందుఁ గవిసార్వభౌమబిరుదము చేర్పఁబడుటచే నవసానకవితయే యని శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగా రనిరి. మొదటివారు కవిసార్వభౌమబిరుదమును రెండవవారు దోషాధిక్యమును గణింపలే దనియో

లేక గ్రహింపలే దనియో చెప్పక తప్పదుగదా ? సుప్రసిద్ధులగువీ రిరువుర
ప్రమాదములను సవరింపఁదగినది నేను సూచించిన మూఁడవమార్గము
దక్క వేఱు గానరాదు. కావుననే నేను మూఁడవమార్గమును బ్రకటించితిని.
పైనిఁ జెప్పినయిరువురు గాక శ్రీ. వెం. లక్ష్మణరావుగారు, జయంతి రామయ్య
పంతులుగారు మొదలగు పండితు లనేకులు నాపీఠికను జూచియుండిరి. ఎవ్వ
రును నావాదము నాక్షేపింపలేదు. నావాద మప్రమాణమే యైనచో పండి
తు మహాపండితు లుపేక్షింతురా ? యని నేను సంశయించుచున్నాఁడను. వా
స్తవము పరమేశ్వరున కెఱుక.

ఇంతవఱకీ శివరాత్రికాభాగము నాధారముగాఁ గొన్నవా రైదుగు
రుమాత్రమే. మొదటి శ్రీకప్పుస్వామయ్య వీరేశలింగముపంతులుగార్ల
వాదము సుందోపసుందన్యాయమున నిరుపయోగమై నామార్గమునకు బల
ము చేకూర్చినది. మూఁడవవారగు నడకుదుటి వీరరాజుపంతులుగా రేదో
యుక్తప్రయోగమునకై దీనిని బ్రమాణముగా గ్రహించిరి. వారి కాప్రయోగ
ప్రామాణ్యమే కావలసినది కాని యది శ్రీనాథరచిత మైనను గాకున్నను వారి
కిఁ బనిలేదు. కావున వా రది శ్రీనాథరచితమే యని నమ్ముట కాధారము
లేదు. నాల్గవవా రగు బ్ర. శ్రీ. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రస్తావము
శ్రీనాథప్రణీతమే యని వ్రాసిరి. కాని వారీవాదోపవాదములవిషయమై
యేమియు నభిప్రాయ మీయలేదు. వారు నొకకార్యమునకే దీనిని గ్రహిం
చిరి. ఇది శ్రీనాథరచితము గాకున్నను వారివ్రాఁతలకు హానిలేదు. కావున
వారు దీనిని బరమప్రమాణముగా నంగీకరించి రన వీలులేదు. ఐదవవారు
పరిశేషన్యాయమున శ్రీబండారు తమ్మయ్యగారు మాత్రమే. వారే యిది సర్వ
థా శ్రీనాథకృతి యని వాదించువారు. వా రొక్కరే నావాదము నాక్షేపించు
చున్నట్లు విదితము. శ్రీ తమ్మయ్యగారికి నాకు నేకాభిప్రాయము దుర్ఘటము.
"స్థితస్య గతి శ్చింతనీయా" యనున్యాయమున నున్నతిప్పలతడికనే యూఁత
గొనువారు వారు. మహాపండితు లిరువురభిన్నాభిప్రాయముల నూఁతగాఁ
గొని నూతనమార్గమునఁ బోయినవాఁడను నేను. శ్రీతమ్మయ్యగారు తగినప్ర
మాణములఁ జూపిన నాయభిప్రాయము మార్చుకొనుటకు సిద్ధముగా నున్న
వాఁడను నేను; నేనేమివ్రాసినను నేప్రమాణములఁ జూపినను దమపట్టు వీడని
వారు శ్రీతమ్మయ్యగారు. కృతిపతిశాంతయ విషయమున నాకు ద్వేష లేశ

మని లేదని పలుసారులు నేను బ్రకటించియుంటిని. ఇపుడు నట్లే మనవిచే యుచున్నాను. నాకు నాతనియెడ ద్వేష ముండుటకు హేతు విసుమంతయుఁ గానరాదు. కాన నావ్రాఁతలు ద్వేషపూరితము లన వలనులేదు. శ్రీతమ్మయ్య గారన్నట్లే వీరశైవులు. శాంతయ్య వీరశైవమతాధిపతిశిష్యుఁడు దాసంజేసి వారి కాతనియెడ నభిమానము దుర్నివారము. అభిమానము లేదని వ్రాయుట సుకరమే కాని యట్లు నిరభిమానత్వమును బ్రకటించుట దుష్కరమే కదా ? శ్రీనాథునకు లింగధారణాది శైవదీక్ష నొసంగుటకు శ్రీ తమ్మయ్యగారు పడినయాయాసమే వారియభిమానమును వ్యక్తపఱుపఁజాలును. ఇట్టిమతాభిమాన ముండఁగూడ దని నాయభిమతము గాదు, గాని, యభిమానముచే నిట్లు లోకమును బ్రతారింపఁజూచుట తగదని నామనవి

శ్రీ తమ్మయ్యగారు వివాదాస్పద మగునయవతారికాభాగము నాలంబించి తమకు గ్రంథాధారమే కలదనియు నేనే యితరాధారములఁ జూపవలసియున్న దనియు వ్రాయుట వారివాదధోరణిఁ జూపుచున్నది. పలువురకు భ్రమ ప్రమాదాదులఁ గల్పించిన వివాదాస్పద మగునతడికను సమర్థింప నదియే ప్రమాణ మగుట యీవాదమందుఁ దక్కనెక్కడను గనము. ఇది శాస్త్రీయ వాదపద్ధతి కానేరదు. తమ్మయ్యగారి హితబోధ చాలఁ జిత్రము. "స్థితస్య గతిశ్చింతనీయా" పెద్దలను గీర్తిశేషులను దూషింపరాదు" అనునది. ఎవరు పెద్దలను దూషించిరి? లేఖకులు వీరిమతమునఁ బెద్దలును గీర్తిశేషులును గారా ? వారికిమాత్ర మీతత్త్వాల నెట్లంటఁగట్టెదరు? నేనొక్కనివిషయమునఁ జేసినపని నే వీ రనేకులవిషయమునఁ జేయుచు నిందమాత్రము నాపైనే వేయుచున్నారు.

బ్రహ్మాండమంత నూతనాధారము నొకదాని నిప్పుడు చూపినారు శ్రీతమ్మయ్యగారు- భారతి మొదటిసంపుటము మూఁడవసంచిక ముప్పదియవ పుటలోని శాంతలింగమువిషయమును నే నుదాహరించితిని. నే నుదాహరించినది నాఁడు నేఁడు నట్లే భారతియం దున్నది. అది యెట్టివిపరిణామము నొందలేదు. వలసినవారు చూడనగును. దానిని స్వవాదసమర్థనమున కపకర్షించిన తమ్మయ్యగారిచింతచర్య సింహక గమనింపఁదగును. శాంతలింగము విషయము మెఱుంగఁగోరి వారు శ్రీయుత సోమశేఖరశర్మగారికి వ్రాసినారంట. కాని నప్రతిష్ఠాత శాంతయ్యకొడుకు లింగయ్య కాని శాంతయ్య కాఁడని వారుత్త

రించిరంట. కులక్రమము పరిశీలింప లేదంట. నకలు సంపాదించి పంపెదమని
యింతవఱకుఁ బంపనే లేదంట. ఇంతవఱకుఁ గార్యాంతరప్రసక్తియేనంట. ఇది
చిత్రము గాదా? ఇప్పుడిది వాస్తవము గాదని నే ననఁ జాలను. అయినను
స్పష్టమైన సంగతులనే ప్రకటించినఁ గొంతబాగుండు నని మనవి. శాంతయ్య
కొడుకు లింగయ్య యనుశాస్త్రిగారి యప్రకటవాక్యమునకును ముద్రితమై
ప్రకటితమైన శాంతలింగ మనుమాటకును బలాబలములు పాఠకులే నిర్ణయిం
తురుగాక.

సహృదయులు ముఖ్యముగా గమనింపవలసిన వీక్రిందిమూఁడుమాట
లు:- శ్రీనాథుఁడు గ్రంథము నవసానకాలమున రచించి యేరికిని కృతి యీనం
గుండనె మరణమొందఁగా జనకహీన యగుకృతికన్యక నప్రౌఢకవిచే
నవతారికారచనాపూర్వకముగాఁ దన కంటఁగట్టించుకొన్నాఁడు శాంతయ్య
యని నావాదము. శ్రీనాథుఁడు శాంతయకుఁ గృతి యిచ్చినపిదపనే శివ
సాన్నిధ్య మొందె ననియుఁ దర్వాతఁ గొంతకాలమున కాయవతారికాభాగము
గొంతకొంత నష్టముగాఁగా శాంతయ్యవంశములోనివారో వారి శిష్యకోటి
లోనివారో దానిని బూరించిరో పూరింపించిరో యుందు రనియు నాపూ
రించినవా రించుక యప్రౌఢు లనియుఁ బైఁగా నిప్పటివఱకుఁ బ్రతులువ్రాసి
కొన్న లేఖకులవలనఁ దప్పు లధికముగాఁ దూఱిన వనియు శ్రీతమ్మయ్యగారి
వాదము. నావాదము నిరాధార మనియు వారివాదము ప్రబలాధారవిశిష్ట
మనియుఁ గూడఁ దమ్మయ్యగారివ్రాఁత. సహృదయు లేది మంచి దని తోఁచిన
దానినే గ్రహింతురుగాక. నావాదమునకు బాధకము లగు ప్రమాణము లధిక
ముగ దొరకినపుడు నాయభిప్రాయమును వెంటనేమార్చుకొందునని నామనవి.

ఈకథకు మూల మేదియనునది వారివ్యాసమునందలి రెండవభాగము.
నేను గాశీఖండమందలి గుణనిధి చరిత్రమే యంటిని. శంకరసంహితలో నీకథ
యానుపూర్వికముగానే కలదని వారివాదము. నావాదమును నేను సమర్థించి
యే వ్రాసితిని. వారూహాగానము చేయుచున్నారు. శంకరసంహితను నేను
జూచితిని. నాకీకథ యెందు నగపడలేదు. వాస్తవముగ నం దీకథ లేనే లేదు.
శంకరసంహితలో నీకథ యున్నదన్నవా రెందున్నదో యెట్లున్నదో చూపుట
విధిగదా? ఏది, యట్లు చూపరేల? వారికడ శంకరసంహిత లేదా? దానిని
వారు పరిశీలింపలేదా? అం దీకథ లేదా? ఇం దేది లేదో, యన్నియు లేవో

వారుస్పష్టముగఁ జెప్పినఁ జిక్కు విడియును. మఱి శైవులకై శంకరసంహితలో నీ విషయము గలదని వాదించుటఁ గూడ నా విషయమునఁ గూడ నీవడిగనే ప్రమాణముగాఁ జూపుట పాడియగునా? వీరు లెక్కలమీఁద లెక్కల గుణించి నా వాదమును ద్రోసిపుచ్చుటకుఁ "దానసార్వభౌము"లను నొకపద్యముదాహరించిరి. ఆపద్యమువలన నావాదమునకు బాధ యేమియు లేదు. దాని శైలి యప్రౌఢమై యశ్రీనాథీయమే యని రుజువు చేసికొనుచున్నది. అందలి "సదా" అవ్యయమా? శివునకు విశేషణమా? శివరాత్రి యనుప్రసిద్ధి గన్నయర్థమునకు సదాశివరాత్రి యని వ్యవహార మెందేని కలదా? "దోషావహ్యాతిక్రమంబు" ఏసమాసము? అర్థ మేమి? శ్రీతమ్మయ్యగారు దేనికైనను నిందే ప్రమాణములఁ జూపుట నేనవి యెల్లఁ గాదనుట పరిపాటియైనది. అవతారికయం దీశానసంహితయని యుండ నిందు శంకరసంహిత యని కలదు. ఈశానశంకరపదములు పర్యాయవాచకములే యైనను సుప్రసిద్ధమగు శంకరసంహితయం దీకథ లేమిం జేసి యీపద్య మనర్థకముగా నున్నది.

మూఁడవభాగ ముపలబ్ధగ్రంథసమగ్రతాసమగ్రతలం గూర్చినది. తొలిదొల్త నీగ్రంథము పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడునపుడు గ్రంథ మసమగ్ర మనియు నొక్కయాశ్వాసగ్రంథ ముండవలయు ననియు నేనే పత్రికాముఖమునఁ బ్రకటించియుంటిని. ఎంతకాలమునకు నావిషయ మించుకయు నుపలబ్ధము గాకుండుటచే నాయభిప్రాయమును బీఠికారచనావసరమున మార్చుకొంటిని. మార్చుకొనుటకుఁ దగినహేతువు లుండుటచేతనే మార్చుకొంటిని. ఆహేతువులను బ్రకటించియే యుంటిని. శ్రీతిమ్మయ్యగా రీపట్టునఁ గూడ నూహాగానమునే యాలాపించుచున్నారు, గాని, ప్రమాణములఁ జూపఁజాలకున్నారు. ఆశ్వాసాంతపద్యములే శ్రీనాథునివి కావనుచున్నపుడు వానితరువాతిగద్యములు శ్రీనాథునివని నమ్మించుట సరసమేనా? కావున నీ విషయమునఁ గూడఁ దమ్మయ్యగారు చరితార్థులు కాలేదని మనవి

విమర్శకులు గావింపవలసినది యుపలబ్ధము లగు నాధారములతోఁ దమకు నమ్మిక గలిగిన మార్గమును లోకమున కెఱుకసేయుట గాని పరమతఖండనమును బరదూషణమును మాత్రమే కాదు. పరమతమునందు దోషము లుండి వానిని ఖండింపఁదగిన ప్రమాణములు దనకు లభించినపుడు డావని మం

చిదే. ఏయాధారములు లేక గగనారవిందమున కాశించుటదగదు. కేవలహాశ శశవాదములకే పూనినచో నెవ్వరును వెనుదీయరు? ఒకవేళఁ దనవాదము దప్పైయైనచోఁ బ్రబలప్రమాణముల కాతఁడు బద్ధుఁడైయే యుండును. సత్యము గోచరించినపుడు దనవాదమును మార్చుకొనుట యాతనికి విధియే యగును. శ్రీతమ్మయ్యగారీవఱకుఁ గావించిన విమర్శనమున నాయభిప్రాయము మార్చు కొనఁదగిన హేతువు లేవియు సూచించి యుండలేదు. ఈవిషయమై యింక వారితో నేవిధమగు వాదమును జేయఁజాలను. నాకుఁ గావలసినది సత్య నిర్ధారణము. దానికై నాకిపుడు లభించిన ప్రమాణముల నీక్రిందనుదాహరిం చెదను. నాసేకరించిన ప్రమాణములవలన నావాదము ప్రమాణమును శ్రీ తమ్మయ్యగారి వాదమప్రమాణమునైనది. అయినను శ్రీతమ్మయ్యగారు కేవల నిరాధారముగ వ్యక్తిందలకును స్వసిద్ధాంతప్రకటనమునకును గడం గుటచే వారి యుక్తుల ఖండించుటకు మాత్రమే యింత వ్రాయవలసి వచ్చినది.

ఈగ్రంథమునకు మూలము శంకరసంహిత కాదు. ఈశానసంహితయే. ఆనామముతోడనే యది యిపుడుపలబ్ధమయినది. దానియందీకథామూలము నూఱుశ్లోకములు మాత్రమే కలవు. దిఙ్మాత్రముగ నున్నకథను విపులముగాఁ బెంచి వ్రాసినాఁడు. వర్ణనాంశముల నవేలముగాఁ గాదంబరినుండి యాంధ్రీక రించినాఁడు. ఇంక నొక్కయాశ్వాసము గ్రంథ ముండవలసినట్లే మూలమువల నఁ గూడఁ దోఁచుచున్నది ప్రకృతగ్రంథమువలన నట్లు దోఁచుటచే నేను దొలుత నసమగ్రమనియే ప్రకటించియు బహుకాలమువఱకు నావిమర్శ మించుకయుఁ దెలియరాకుండుటయు సమగ్రమే యనుటకు నూహములు ప్రేరించుటయుఁ గారణములుగ నాపూర్వాభిప్రాయమును మార్చికొంటిని. ఇపుడు సత్యము గోచరించుటచేఁ బూర్వాభిప్రాయమునకే తిరిగి వచ్చినందు లకు సహృదయులు మన్నింపవేఁడెదను. మూలము నాలోచించిన నొక్కయా శ్వాస ముండవలయు నని తెలియుచున్నది. ఇంతవఱకును నీగ్రంథమునకుఁ బ్రత్యంతరము గాని లుప్తమగు నాశ్వాసము గాని లభింపలేదు. ఎవ్వరికిఁ గోచ రము గాలేదు. ఆచివరిభాగము నాతఁడు రచింపకయే కాలగతి నొందెనో రచించినను నాభాగమే కాలగర్భమున లీనమయ్యెనో నిర్ణయింప ననువుగా దు. అచిరకాలమున నాగ్రంథముగూడ లభించి యాంధ్రమహాజనుల నానంద

పీఠికలం దేల్చుఁగాక యని పరమేశ్వరు వేఁడుచున్నాఁడను. మద్గురువర్యులగు బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చెన్నపురినుండి ది 15-2-28 తేదిని నా కావిషయమై యుత్తరము వ్రాయుచు నందీవిషయమై యిట్లు వ్రాసిరి. "శివరాత్రిమాహాత్మ్యమును సంస్కృత ఈశానసంహితాంతర్గతమును చదివితిని. 100 శ్లోకములు గ్రంథము నిప్పుడు లబ్ధమయినంత గ్రంథముగా బెంచినాఁడు. ఇంక నొక్క యాశ్వాసము గ్రంథ ముండవలెను. మీఁద శివరాత్రిమాహాత్మ్యప్రతిపాదకవిషయములు ప్రధానముగా నున్నవి. తెల్గుపుస్తకమును సంస్కృతముతో జతగూర్చి చదివి నోట్సు వ్రాసినాను. మీ రీతూరి వచ్చినపుడు చూపెదను."

సహృదయపాఠకులారా! ఈశివరాత్రిమాహాత్మ్యమును గూర్చి యిదివఱకుఁ బెద్దపెద్ద చర్చలు సాగినవి. కాని వానివలన నిసుమంతయు వాస్తవము గోచరింపక కాలహరణమే ఫలమైనది. ఇప్పటి నావ్రాఁతవలన నించుక ఫల మందునేమో యని యాశించుచున్నాఁడను. *ఏమైనను మంచిప్రమాణములు లభించినదాఁక నింక నీవిషయమై యెవ్వరును వ్యర్థకాలయాపనమును గావింప రని నమ్ముచు నీవిషయమున కింతటితో స్వస్తి చెప్పుచున్నాఁడను.

* ఈవాక్యమునే మేమును మరలఁ బలుకుచున్నాము.— ప. అ

సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తివికాసములు.

యీయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు,
ఆంధ్రగీర్వాణసాహిత్యపరిషత్తు-విజయనగరము.

(గతసంచికావశేషము.)

శ్లో. ఆశ్చర్యాణా మతిశయవతాం జన్మభూమి స్త్రిలోక్యాం
ఖ్యాతః శ్వేతచ్ఛదతటగిరా సౌమ్య తే గమ్యదేశః
కామ స్యాత్మాభిమతఘటనాసాహసత్యక్తమూర్తేః
ప్రీత్యా నిత్యం నివసతి పురే యత్ర శైలేన్ద్రకన్యా.

ఉపసంహారశ్లోకము:—

శ్లో. విశ్లేషార్తాం మమసహచరీ మిత్థమాశ్వాస్య యుక్త్యా
పశ్చా దచ్ఛాశయపరివృత భ్రాతరాశా మభీష్టామ్
స్మర్తవ్యోఽహం ప్రియసఖపున స్తత్ర తత్రాన్తరే తే
మాభూ త్కాన్తావిరహఘటనా కిఞ్చ జన్మాన్తరేఽపి.*

* XXXII మానససందేశము—: 25. స్వర్గీయ శ్రీమ ద్వింజమూరి వీరరాఘవాచార్యరచితము. ఆంధ్రగీర్వాణముల నీయన ప్రచండకవిశేఖరులు; బహుగ్రంథనిర్మాతలు 'భరతాభ్యుదయ' ప్రబన్ధనిర్మాతలు, నాంధ్రగీర్వాణ పండితకవిచక్రచూడామణులు, విద్వా నభినవపండితరాయబిరుదభూషితులు నగుస్వర్గీయ శ్రీమన్మాడభూషి వేంకటాచార్యులవారును వీరును గలసి విద్యావినోదములఁ బాల్గొనుచుండెడివారఁట. వీరరాఘవాచార్యులవారి యితర గ్రన్థములలో నాకుఁ బ్రస్తుతము జ్ఞాపకమున్నవి. 1. భ్రమరగీతాతత్త్వసారము. 2. శ్రీమద్వేదాంతదేశికచరిత్ర.

'మానససందేశము,' రాయబహాదూరు, ఆనరబుల్, విద్యావినోద బిరుదవిరాజితు లగుశ్రీమత్పనప్పాకం అనంతాచార్యుల (C. I. E.) వారి యాజ్ఞచే రచింపఁబడినట్టులు ముద్రితగ్రన్థమునఁ గలదు. ఈకావ్యము మన్దాక్రాన్తావృత్తమయము. ఇందు రెండుసర్గలు గలవు. అందు I సర్గలో 51 ను II సర్గలో 58 శ్లోకములు గలవు. ఇందలి యితివృత్తముంగూర్చి కవియే 'గ్రన్థారంభము'నను ముం దిట్టులు నుడివియున్నాఁడు:—

శ్లో. జ్ఞానీ జడభరతాఖ్యో భగవద్ధ్యానార్తిరాం స్తుతిం వ్యానోత్
క్రియతే మయాద్య 'మానససన్దేశా'ఖ్యే కావ్యరూపేణ.'

---

25. చెన్నపురీ 'వైజయంతీముద్రాక్షరశాలా' ముద్రితము. 1902.

జ్ఞాని యగుజడభరతకృగ మగుభక్తధ్యానాత్మిక మగుస్తుతియే యీ కావ్యబీజము. ఇందలి శ్లోకరత్నములు కొన్ని విమర్శనీపోపలపట్టికపైఁ బరీక్షింపఁబడుఁగాక.

1. శ్లో. కశ్చిద్యోగా ద్ధరిణశిశునా పోషితే నాంబుమధ్యా
దానీతేన ప్రచలితమనా లాలితే నాంకమధ్యే
భూకశ్చక్రే పులహమునినా ధిష్ఠితేషు స్వవాసం
యోగీశేన ప్రథితతపసా పావనే ష్వాశ్రమేషు. I స. 1 శ్లో.

2 శ్లో. తస్మిన్ స్థానే సమృగకలినా భ్రామ్యమాణో మహాన్తం
భ్రష్టః కాలం విషయరుచినా మానసే నాత్తయోగాత్
నీత్వా ధృత్వా పతితసులభం జన్మ సారంగయోనా
పశ్చా దార్తో భవ దతితరాం జ్ఞానయోగప్రణాశాత్. ౨

3. శ్లో. జాతం వంశే విధివిరచితే వేదనేత్రాత్మకానాం
తత్త్వానాం త్వాం ప్రథమగణితం వేద్మి సర్వోద్రియాణాం
తేనార్థిత్వాం త్వయివిధివశా న్నష్టభక్తిగ్రహోఽహం
యాచ్ఞా మోఘా నభవతి సతా మగ్రతో హి ప్రభూణాం. ౩.

4. శ్లో. జ్యోతిష్మంతం నిబిడరుచయో నిర్మలం నిత్యశోభాః
భక్త్యైస్మేమం నిరతభజనాః కాంచనం కాంచనాభ్యాః
చిత్రీభూతం నవమణిచితా భాస్వరం భాస్వరాభాః
ప్రాసాదాస్త్వాం గుణసమతయా మిత్ర మానన్దయన్తి. II. స. 1. శ్లో.

ఫ ల శ్రు తిః.

5. శ్లో. యోగో భక్తి ర్ద్వయ మపి ముదా దర్శితం యఃపఠేన్వా
సాహిత్యాద్భుతం భరతమునినా మానసప్రేమణేన
విష్ణౌ భక్తిః పరమపరమే శాశ్వతీ సన్నిధత్తే
జన్మారణ్యాటవి రపి భవేన్నిర్భరానన్దహేతుః. II స. 58 శ్లో.

శ్లో. ప్లవసంవత్సరే శాకే వేదనేత్రగకేన్దుకే
కృతం కావ్య మిదం దివ్యం వీరరాఘవసూరిణా.

"శ్రీమ త్కౌశికగోత్రపవిత్ర శ్రీ శ్రీనివాసాచార్యవర్యపుత్ర శ్రీమ ద్రామానుజాచార్యగురువర్యపదాంబుజాసక్తచిత్త సచ్ఛాత్ర వింజమూరి వీరరాఘవాచార్యరచిత మగు 'మానసిసన్దేశము' సమాప్తము."

చమత్కృతియుతమును, సుప్రచురము నగు మనోవిషయకశ్లోకరత్నము స్మృతిపథమున లభించుచున్నది.

"శ్లో. నపుంసక మితి జ్ఞాత్వా ప్రియాయై ప్రేషితం మనః
తత్తు తత్రైవ రమతే హతాః పాణినినా వయమ్"

మనస్సు నపుంసక(నపుంసకలింగ)మని పాణిన్యాచార్యులు చెప్పుటచే దానిని నా ప్రియురాలికడకుఁ బంపితిని. ఆమనస్సు అక్కడనే రమించుచున్నది, పాణిని మాకొంపతీసె నని భావము.*

*XXXIII మానససన్దేశము:—26 (దీనికి గురుస్తవ మనియు నామాన్తరము.) స్వర్గీయ మహామహోపాధ్యాయ యమ్. లక్ష్మణసూరికృతము. వీరు బహుగ్రన్థనిర్మాతలు వీరిజీవితమును గుఱించియుఁ, దన్నిర్మితగ్రన్థముల గూర్చియు ముందుగ వివరింపఁబోవు "విప్రసన్దేశ"మను వ్యాసభాగమునఁ జూడనగు. 'మానససందేశము'న నితివృత్తము శ్రీశంకరాచార్యులవారి శ్రీకాళివాటీపురయాత్రోత్సవవర్ణనము. "పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యజగద్గురుశృఙ్గగిరిమఠాధీశ్వర శ్రీమదభినవసచ్చిదానన్దనృసింహభారతీంద్రాభిధాన శ్రీశఙ్కరాచార్యస్వామినా శ్రీకాళివాటీపురం ప్రతి యాత్రోత్సవవర్ణనమ్ *

*XXXIV మారుతసందేశము:—27 కవినామము మృగ్యము. ప్రియుఁడు ప్రియురాలికి మారుతమును దూతగాఁ బంపుట యిట నువర్ణింపఁబడియున్నది.

చెన్నపురిప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపట్టిక ('A Triennial Catalogue of Manuscripts' collected during 1919—'22. Vol. iv. part i. Skt, Page 4300; R. N. 2964)లో నుల్లేఖింపఁబడిన 'మారుతసందేశ' శ్లోకముల నిట నుట్టంకించెద.

1. "శ్లో. ఆనన్దాఢ్యా సహృదయయుతయా కోఽపి ఖేలద్విలాసీ
హర్మ్యే రమ్యే సురభిసమయే మన్మథాజ్ఞానువర్తీ
ఈర్ష్యావేగా దివ కుచతటా త్తూర్ణ మాకృష్య తస్యాః
నిస్స్యే దూరం కనకకటకం నామ శైలం నియత్యా.   ౧

---

26. Catalogue of Sanskrit works of M. Lakshmanasuri. (attached to his 'Bhishmavijaya')

27. 'A Triennial Catalogue of Mss'—1919-22. Vol. iv. part i. *Skt. R. No. 2964.*

5. శ్లో. తత్పూర్వాంత జ్ఝటితివిరహాః కాన్తయా సమ్ప్రయాత
స్తస్మి న్వ్యాసన్నితతరువృతే సఞ్చర న్నద్రికుఞ్జే
భూయస్సా సా కబలితధృతి శ్చిన్తయా క్లాన్తచేతాః
మన్దం వాన్తం మలయమరుతం చైత్ర మిత్రం దదర్శ. ౫

6. శ్లో. గన్తవ్యా నో వసతి రముతో మన్నియోగం వినా తే
కార్యాత్త్రైవ స్థితి రపి సఖే యావ దేష్యా మ్యహం త్వామ్
తుభ్యం భద్రం భవతు కృతి నే మాత్ర తే ద్వావరోఽభూ
దిత్యాభాష్య త్రిదివవసతి ర్గాం దివశ్చోత్పపాత ౬

7. శ్లో. యాతవ్యా తే పునరిహ పురీ కామదత్తాభిధానా
సాదత్తానాం భువనవిదితా వాసభూమి ర్నృపాణాం
యస్యాం ప్రీత్యా హిమగిరిసుతాపూర్ణవామాఙ్గభాగో
నిత్యం దేవ స్త్రిపురవిజయీ విశ్వనాథాఖ్యయాస్తే. ౭

కావ్యోపసంహారము:—

8. శ్లో. ఆనన్దో త్థా నథ కబలయన్ శీతలా నశ్రుబిన్దూ
న్నన్తస్మిత్యా సురభిలతనుః స్మేరపద్మాననాయాః
తామాపృచ్ఛ్య త్వమపి విచర స్వేచ్ఛయా దేవలోకాన్
భూయః శ్చాయుం జన మనుగృహాణా ప్తసౌభాగ్యలక్ష్మ్యా. ౮

XXXV మేఘదూత :—28. కాళిదాసకవికులగురుకృతము.

సకలదూతకావ్యనిర్మాతలకు నుపజీవ్యమైన కాళిదాసకవిచక్రచూడామణికృత 'మేఘదూత' మన్నిదూతకావ్యములయందున్ ప్రాచీనతమ మనుట

---

28 ఏకోపాఖండమునను, భారతవర్షమున నీకావ్యము బహువారము విద్వద్వ్రతంములచేఁ బ్రచురింపఁబడెను. ముద్రితపరకృతప్రతులలో నీక్రిందిప్రతులను త్తముములు (i) కా. బి. పాఠకసంపాదితప్రతి. ('Oriental Book Supplying, Ageney, Poona. 1916.) (ii) హుల్ట్‌ష్‌పండితునిప్రతి. (Dr. Hultzsch; 'Royal Asiatic Society,' London, 1911.) (iii) మోరేశ్వరరామచంద్రకాలేపండితుని ప్రతి. (M. R. Kale, B. A., 2nd edition, 1926; Published by P. S. Rege, Esq., at Khanderao Buliding Khota's Wadi, Girgaum, Bombay.) (iv) స్వర్గీయమహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి మహోదయులు 1902 లో సర్వోత్కృష్టాంధ్రటీకా వ్యాఖ్యావసత్రయోజనాన్వితముగ, గలారత్నాకర ముద్రణాలయమునుండి ప్రచురించినప్రతి, చెన్నపురి. నిఖిలలోకము నానందాబ్ధిమునఁ దోలాయమానముఁ గావించిన యీసర్వోత్కృష్టకావ్యమున

నుస్ఫుటము. కాళిదాసనిర్మిత మగు ‘మేఘదూత’మును దివ్యభవనము మీఁదనే తత్కాలీనదూతకావ్యకవిశిల్పులు వివిధకవిత్వచిత్రముల రచించిరి. మేఘదూత మూలమునఁ గాళిదాసప్రసాదిత మగుకవితాకనకముతోడనే తత్కాలీనదూతకావ్య కవిశిల్పులు తమతమయుపజ్ఞానుగుణముగ వివిధము లగుచిత్రవిచిత్రకావ్యాభర ణముల రచించిరి. ప్రసన్నకవితాకౌశలముచేతను, భావభాషాసమావేశసౌష్ఠ వ్యముచేత నీకావ్యరాజము సురభారతీకవితాసామ్రాజ్యమున నధీశ్వరత్వము వహించుచున్న దని ఘంటాఘోషమునఁ జెప్పవచ్చును.

ఒకానొకయక్షుఁడు స్వకార్యాకరణదోషముచే నొకవత్సరము నిజ కాంతావిరహ మనుభవించునట్లు శపింపఁబడి రామగిర్యాశ్రమమునఁ గాల యాపన మొనర్చుచుండెను. ఆషాఢప్రథమదివసమున నీతఁ డతిమాత్రకామా ర్తుఁడై చేతనాచేతనజ్ఞానవిహీనుఁడై యలకానగరిలోఁ బ్రియపువన్నెమోగ మలాభ మెన్నఁ డెన్నఁ డని దివసగణనాతత్పరుఁడై విరహవేదనం గుందుచున్న తనప్రాణప్రియసవిధమునకు దూతగా వెడలు మని యాచ్ఞాదైన్యమును వహించి మేఘు నభ్యర్థించెను. ఈయితివృత్తబీజమే కాళిదాసునికవితాదోహద

కేఁబడివ్యాఖ్య లున్నవని Aufrecht పండితుఁడు “Catalogus Catalogorum” అను “లిఖితగ్రంథప్రణాళిక” లో వ్రాసియున్నాఁడు. అందుఁ గొన్నిమాత్రమే ముద్రింపఁబడి యున్నవి. వల్లభదేవుని వ్యాఖ్య “హల్ట్జ్” ప్రచురించినప్రతిలో ముద్రితము. దక్షిణావర్తనాథుని “ప్రదీపము” అనంతశయనగ్రంథావళిలో స్వర్గీయమహామహో పాధ్యాయ, మహామహోధ్యాపకగణపతిశాస్త్రి మహోదయునిచేఁ బ్రచురింపఁబడెను. పూర్ణసర స్వతీకృత “విద్యుల్లత” స్వర్గత అర్. వి. కృష్ణమాచార్య విద్వద్వర్యునిచే “శ్రీవాణీవిలాసగ్రంథా వళి” నెం 15—శ్రీరంగము. 1909, లోఁ బ్రకాశితము. మల్లినాథుని “సంజీవిని” బహువిద్వ జ్జనానుమోదమువడసిన దగుటచే ననేకప్రతులలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. అందు కే. బి. పాఠక (Prof. K. B. Pathak) పండితుని ప్రతి ప్రశస్తము. “మేఘసందేశ” విమర్శగ్రంథములలో నిం కింటిని పేర్కొనవలసియున్నది 1. నిశితధిషణాధురంధరుఁడును, బ్రౌఢపాండితీవల్లభుఁడు నగు “రావుబహాదూర్” ప్రొఫెసర్ మాలూరు రంగాచార్యమహోదయుని “మేఘసందేశరసాస్వాదన ము” (A critical Appreciation of Kalidasa's Meghasandesa P. 103 A Lecture delivered by Rao Bahadur Prof. M. Rangacharya, M. A., Prof. of Sanskrit and Comparative Philology, Presidency College, Madras. Printed at the Brahmavadin Press,- Madras for the 'Sanskrit Association' of the Presidency College, 5th December 1910) 2. అర్. వి. కృష్ణమా చార్యవర్యుని (M. A.,) “మేఘసందేశవిమర్శనము” (కావ్యవిమర్శినీగ్రన్థావళి) ఈవిమర్శము గీర్వాణభాషలో వ్రాయఁబడియున్నది. శ్రీవాణీవిలాసముద్రాలయము. శ్రీరంగము.

ప్రభావముచే ననదృశకావ్యకల్పకులై విరాజిల్లెను. జనానురాగమువడసిన యన్నికావ్యములవలెనె "మేఘదూత"యుఁ బ్రక్షిప్తములచేఁ బుష్టినొందినది. వల్లభదేవుని వ్యాఖ్య ననుసరించి హుల్ట్ష్ (Dr. Hultzsch) పండితుఁడు 'మేఘదూత'లోఁ గాళిదాసనిర్మితశ్లోకములు 111 మాత్రమే యని నిర్ధారించెను. కె. బి. పాఠకపండితుఁడు "పార్శ్వాభ్యుదయము" ననుసరించి, కాళిదాసీయశ్లోకములు, 'మేఘదూత'లోనివి, 121 యని నిర్ణయించెను. దక్షిణావర్తనాథుని "ప్రదీపవ్యాఖ్య" వలన నిందలి కాళిదాస శ్లోకములు 110 యనియు, మహామహోపాధ్యాయులును, వ్యాఖ్యాతృసార్వభౌముఁడు నగుమల్లినాథసూరి "సంజీవినీ" వ్యాఖ్యవలన 118 శ్లోకములనియు, బూర్ణసరస్వతీకృత "విద్యుల్లత" వలన 110 శ్లోకములనియుఁ దెలియుచున్నది.

* కాళిదాసునకును నితరకవులకును గలతారతమ్యము "శబ్దమందేమి యర్థమందేమి, రసమందేమి, త్రిభువనవిధాతృఘటనిర్మాతృతారతమ్యము వంటిదే * * * * * * కాళిదాసునికవనము ధ్వనిప్రధానము; బహిరన్తఃస్ఫురద్రసము, కవనమునకెల్ల, అందుఁబ్రధానముగా శృంగారకవనమునకు వరవడి. ఇతనికవనము నందనోద్యానముగా నుండిన, ప్రాయికముగా నితరులది సాధారణోద్యానంబుగా నుండును. ఈయనసూక్ష్మముగా సూచించినవిషయములను వానియవాంతరభేదముల నితరకవులు విస్తరింతురు. ఈయన వ్యంగ్యమర్యాదగాఁ జెప్పినవిషయములను ఇతరులు లక్ష్యవాచ్యభంగులం బ్రకటింతురు. ఈయన యుపమాప్రధానుండునుం గదా. "ఉపమా కాళిదాసస్య" అనుసూక్తి సార్వలౌకికము.

"ఉపమైకా శైలూషీ సంప్రాప్తా చిత్రభూమికాభేదాన్
రఞ్జయతి కావ్యరఙ్గే నృత్యన్తీ తద్విదాంచేతః."

...ఉపమా సైవోక్తిభఙ్గీభేదేనానేకాలంకారభావం భజతే...తదిదం చిత్రం విశ్వం బ్రహ్మజ్ఞానాదివోపమాజ్ఞానాత్ జ్ఞాతం భవతీత్యాదౌ నిరూప్యతే నిఖిలభేదసహితా సా' అని "చిత్రమీమాంసా" కారుల యనుశాసనము. దానింబట్టి పరికింపఁ గాళిదాసుఁ డుపమయం దద్వితీయుం డగుట నలంకారమం దెల్ల నట్టివాఁడే. దానంజేసి కవనమాత్రమందే యద్వితీయుఁ డని యేర్పడుచున్నది. ఇతని ప్రతిభావిశేషమును, అలంకారములచేతను, అనన్యసామాన్యలోకస్వభావవ్యవహారాభిజ్ఞతను, ఇతరకవిగానలభ్యవస్తుస్వభావవర్ణనలచేక

ను లోకోత్తరార్థాంతరన్యాసాదులచేతను, అత్యసంస్కారోత్కర్షను ఉదాత్తవస్తు
రచనలచేతను వివేకు లెఱుంగుదురు... * * * * * అమోఘ
వర్షమహీనాథునిగురువు జైనమహాకవి జినసేనుఁడు మేఘసందేశము నావేష్టిం
చి "పార్శ్వాభ్యుదయ" మను మహాకావ్యమును రచించినందునను, భవభూతి
"(29) మాలతీమాధవము"లో నవమాంకములోఁ గతిపయశ్లోకములలో లఘు
వుగా "మేఘసందేశము" ననుకరించుటచేతను, బిల్హణకవి "విక్రమాంకదేవచరి
తము"న XIII సర్గలో వర్షర్తువర్ణనలో కాళిదాస "మేఘసందేశము"ను త
ద్దయుఁ బఠితలతలంపునకుం దెచ్చుటచేతను, ఈవలివిద్వాంసులు పలువురు
ఇంచుమించుగా మేఘానువాదముగా, అనేకులు వృత్తము నయితము మార్చ
క "ఉద్ధవసందేశము" "ఉద్ధవదూతము" "హంసనం" హంసదూ" "పదాంక
దూ" అను గ్రంథములను మేఘప్రకారముననే రచించుటచేతను, మేఘసందే
శప్రభావము తెల్లమగుచున్నది. ఈతని గ్రంథములపై విద్వాంసులచే వ్రాయఁ
బడిన వ్యాఖ్యల బహుత్వముచేతఁ గూడ వానియుత్కర్ష తెలియుచున్నది...
...........కావ్యములలో "మేఘసందేశము" నకు సాటి రాఁగలవి "సౌంద
ర్యలహరి (శంకరభగవత్పూజ్యపాదనిర్మితము,) "అమరుకము" ఇట్టివి, ఒకటిరెం
డు దక్క మఱి లేవు. "మేఘసందేశము" లోకములోని శృంగారప్రబన్ధ
సర్వస్వమునకుఁ బ్రథమమయిన యాటబుగ్గ యనం జెల్లును." (30.)

కాళిదాసుని "మేఘసన్దేశము" కవివృత్తాన్తాత్మక మని (Auto-biographical) కతిపయవిమర్శకచూడామణుల యాశయము. శ్రీయుత పండిత అ
లచన్ద్రచటర్జి మహాశయులు స్వవిరచిత మగు "కాళిదాసకవితాశేముషీవి
చారము"న నిట్లువ్రాసియున్నారు.

" According to Dr. Bhan Daji, the argument of the Meghaduta is nothing but a faithful picture of the poet's own feelings caused by separation from his dear wife and home. Dr. Bhan Daji, however, appears to have pushed the analogy too far Like the Sonnets of Shakespeare, the poem may possibly have some auto-biographical significance, and may be taken 'to express the poet's own feelings in his own person.' In fact although the poet has tried his best to keep his own personality in the back

29 "కల్పితాన్యమ్య"త్యాది; ద్వైవాత్పశ్యేర్జగ"తిత్యాది.

30 శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారి మేఘసందేశపీఠికనుండి ౬—౯ పు.

ground, still he has at times unconsciously betrayed himself in the exuberance of his emotion; and the deep under-current of pathos, which runs through Yaksha's address to the cloud, seems to bear every mark of being the expression of a real sentiment."(31)

‘మేఘసందేశ’ మను నీకావ్యనామము గూడ విశేషవిషయస్ఫోరకమై విపులవ్యాఖ్యార్హమై విరాజిల్లుచున్నది. కాళీదాసునకు స్వనామమే యీకావ్యనామమును స్ఫురింపఁజేసియుండు నని యఖిలచంద్రచటర్జీపండితుని యభిప్రాయము. ఏలనఁ, ‘గాళీ’శబ్దమునకు మేఘమాల(నవాంబుదశ్రేణి)యనునర్థము నిఘంటుసిద్ధము. నైఘంటుకప్రమాణముం జూపెద:—‘శ్లో. కాళీ నవాంబుదశ్రేణ్యాం భవానీమాతృభేదయోః’ —నానార్థరత్నమాల. II కాం. 407 శ్లో. 84 పు. ఈపదము నీయర్థమునఁ ‘గాళీ’దాసుఁడు ప్రయోగించియున్నాఁడనిచటర్జీపండితుఁ డీశ్లోకము నుల్లేఖించెను.

శ్లో. తాసాంచ పశ్చాత్కనకప్రభాణాం ‘కాళీ’కపాలాభరణా చకాసే
బలాకినీనీలపయోదరాజీ దూరం పురః క్షిప్తశతహ్రదేవ.’ కుమా. VII

కాని యీవిషయములు విమర్శనీయములు. కాళిదాసుని మేఘదూతనామాలచూడము పఠించిన నీకావ్యము కవివృత్తాంతాత్మకమనియు యక్షుఁడు కాళీదాసుఁడనియుఁ దత్పత్ని కాళీదాసప్రాణప్రియ యనియుఁ దప్పక తోఁచును.

“శ్లో. కాళిదాసగిరాం సారం కాళిదాస స్సరస్వతీ
చతుర్ముఖోఽథవా సాక్షా ద్విదు ర్నాన్యేవ మాదృశః”

అని పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణ, మహామహోపాధ్యాయ, వ్యాఖ్యాతృసార్వభౌమమల్లినాథసూరి కాళిదాసకవితాకౌశలముంగూర్చి పల్కియుండ, ‘మాఘే మేఘే గతం వయః’ అను తదీయసూక్తి చొప్పున నాతని వయస్సు నెల్ల నాక్రమించిన యీ మేఘసందేశరసాస్వాదనావసరమునఁ గించిజ్ఞపరమాణువు లగునస్మదాదు లేమి వ్రాయవలయునో యెఱుఁగను.

31. From Prof. Akhil Chandra Chatterji's (M. A., B. L.,) 'Kalidasa, His Poetry and Mind.' pp. 6—237. Printed by Nrisimha Prasad Bose at the 'Kohinoor Printing Works,' 154, Cornwalli's St., Calcutta and published by S. K. Lahiri & Co., 54, College St., Colcutta. 1910.

కాళిదాసుని 'కుంతలేశ్వరదౌత్యము'ను గూర్చి మున్ముందు వ్రాసెదను. దీనిం గూర్చి "భారతి" [Vol. VII. No. i; జనవరి 1930]లో నేను వ్రాసిన వ్యాసముం జూచునది.

ఆంధ్రీకృతమేఘసందేశములు.

మేఘసందేశాంధ్రీకర్తల నామముల నుదాహరించెద. ప్రకృతము స్ఫురించినవానిలోఁ,(i) గొట్టికలపూడి వేంకటకృష్ణసోమయాజి, 32 (క్రీ. శ. 1790) కృతాంధ్రీకరణము ప్రాచీనతమము. (ii) స్వర్గత మహామహోపాధ్యాయ కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు గూడ దీని నాంధ్రీకరించిరి. (iii) వసురాయకవీంద్రులు గూడ దీని (క్రీ. శ. 1884) నాంధ్రీకరించిరి. (iv) కవిరాజు వత్సవాయి నీలాద్రిరాజుగారు కూడ దీనిం దెనిఁగించిరి. (v) లోకనాథకవి యనునాతఁడు గూడఁ దీని నాంధ్రీకరించెను. [పైగ్రంథములలో ii—v వఱకు రాజమహేంద్రవరమునందలి 'గౌతమీగ్రంథాలయము'నఁ గలవు.] ఇంకను (vi) త్రిపురాన సూర్యప్రసాదరాయకవి సీసపద్యాత్మకముగా దీనిం దెనిఁగించె నని విని యున్నాను. (vii) మామిత్రు లగువఝ్ఝల జగన్నాథకవి (B. A.) గూడ సీసదుమ సీకావ్యము నాంధ్రీకరించె నని వింటిని. (viii) నెల్లూరు 'వేంకటగిరి రాజావారి కళాశాలాంగ్లేయోపన్యాసకు లగు శ్రీగుఱ్ఱము వేంకటసుబ్బరామయ్యగారు కూడ దీని నాంధ్రీకరించి ప్రచురించినట్టులు "భారతి'లోఁ [7 సం. 2 సం. ఫిబ్రవరి 1930; 347 పు.] జూచియున్నాను. ఇంకను మాస్మృతిపథగతములుగాని యాంధ్రీకృతులు పెక్కులు గల వనియే మానమ్మకము. వీని నన్నిటిం గూర్చి కాలాంతరమున విపులముగ మనవిచేసికొందును.*

మేఘదూతయందలి శ్లోకరత్నములు రసికనికషోపలమునఁ బరీక్షింపఁ బడినవియే గానఁ జూపలేదు.

XXXVI మేఘదూత:— 33. మన్త్రివిక్రమనిర్మితము.

XXXVII మేఘదూతసమస్యాలేఖ:— 34. మేఘవిజయవిరచితము.

ఇతఁడు కావ్యవ్యాకరణన్యాయజ్యోతిషగ్రంథము లనేకములు రచించెను. ఇతని "హైమకౌముది"యే భట్టోజీదీక్షితుని "సిద్ధాంతకౌముది"కి

32 "ఆంధ్రకవులచరిత్రము" III భాగము, 214 పు—1911.

33. "జైనగ్రంథమాల." (జైనశ్వేతాంబరసమితి, బొంబాయి, 332 పు.)

34. 'ఆత్మానందగ్రంథమాల' 24సంఖ్య; ప్రకాశకుఁడు, వల్లభదాసత్రిభువనదాసగాంధి, జైనాత్మానందసభ, భావనగరము; 1914.

నాదర్శగ్రంథ మని కొందఱు పండితు లభిప్రాయము. (35) "హైమకౌముదీ" రచనము, వి. శ. 1725 (క్రీ. శ. 1669)లోఁ బూర్తియైనది. "మేఘదూతసమస్యాలేఖ"లోఁ గవి తనమతాచార్యుఁడగు విజయప్రభసూరియొద్దకు మేఘుని దూతగాఁ బంపుట వర్ణితము. ఈ కావ్యము, వి. శ. 1727 (క్రీ. శ. 1671) సంవత్సరమునఁ బూర్తిచేయఁబడెను. ఇది విజయదేవగురుస్తోత్రాత్మకము. (36) కాళిదాసీయ 'మేఘదూత' యందలి తురీయపాదములను సమస్యగాఁ దీసికొని యీకావ్యము రచింపఁబడిన దని తన్నామమే తెలుపుచున్నది. ఈకృతిచమత్కృతి జినసేనుని "పార్శ్వాభ్యుదయము"లోను, బూర్వోల్లిఖితము లగు (XIII) చేతోదూత, (XVI) నేమిదూతలయందును, మున్ముం దుదాహరింపఁబోవు 'శీలదూత' యందును జూపఁబడినది.

XXXVIII. *యక్షోల్లాసము :—37. శ్రీశిష్టుకృష్ణమూర్తిశాస్త్రికృతము. 'అభినవకాళిదాసబిరుదసముజ్జ్వలస్ఫూర్తి'యగు నీకృష్ణమూర్తికవి వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; వాసిష్ఠగోత్రుఁడు; ఈయనతండ్రి సర్వశాస్త్రి, తల్లి లక్ష్మీదేవి. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1790—1800 సం॥ ప్రాంతముల నవతరించె నని శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. ('ఆంధ్రకవుల చరిత్ర' III భా. 229 పు; 1911 క్రీ. శ.) ఆంధ్రగీర్వాణములయందుఁ గూలంకషవైదుష్యము, దీనికి ననురూపముగ జిగజాహ్నవీఝరియగు కవితాధార, దీనినిమించిన సంగీతసంపద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రివర్యునకుఁ బెట్టనిభూషణములు. ఈయన క్రీ. శ. 1870 ప్రాంతములఁ గథాశేషుఁ డయ్యెను. సంస్కృతమున నీయన, 1. యక్షోల్లాస మనుకావ్యమును, 2. 'వల్లవీవల్లవోల్లాసము,' 3. 'మదనాభ్యుదయ(38)ము'నను భాణములను, 4 రామాయణకథను చెప్పు 'కంకణబంధమును', 5. 'హరికారికల'ను, 6. 'నీలశైలనాథీయము'ను, ఆంధ్రమున, 1. 'సర్వకామదాపరిణయము'ను, 2. వేంకటాచలమాహాత్మ్యమును, 3. పీఠారణ్యమాహాత్మ్యమును, 4. పంచతంత్రమును, 5. వసుచరిత్రవ్యాఖ్యానమును రచించెను.

---

(35) Dr. Belvelkar's "Systems of Sanskrit Grammar."—P. 79.
(36) 'మేఘదూత సమస్యాలేఖ" V. స 131 శ్లో.

37. "A Triennial catalogue of Manuscripts" collected for the Madras Oriental M. S. S. Library, during 1913— 14, to 1915—'16, Vol. II Part I, Skt. C. Page 2066; R. No. 1466 (b).

38. I bid. Page 2073; R. No. 1467.

యక్షోల్లాసము కాళిదాసమేఘదూతకుఁ బ్రతిధ్వనివంటిది. ఈ కావ్యము సర్గద్వయాత్మకము. విరహవిధురుఁడగు నొకానొకరసికుఁడు తన ప్రాణప్రియకు మేఘునిద్వారమునఁ బంపు సందేశము సంపుట యొందలి యితివృత్తము. చెన్నపురప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపట్టికనుండి యీ కావ్యశ్లోకములో నుల్లేఖించెద.

శ్లో. యక్షః స్వైరం విరహవివశో యాచతో వాచమస్య
శ్రావంశ్రావం శ్రమసమ్మృతిమతి ర్గ్రావతో దేవతాత్మా
సానుక్రోశ స్సపది సఘన స్సమ్యగాలోచ్య కార్యం
నిర్యాయాగా న్నిజపథగతో మారుత ప్రేరితోఽగాత్.

2 శ్లో. స్వాగ్రాసజ్జ క్షణపరిచితభ్రమ్యదీరాగ్ర నేమిః
స్థానే స్వర్ణధ్వజయుజి దివిద్యోమయానప్రతానే
సద్యః ప్రోద్యత్స్తనితముఖరో విద్యుదుద్యోతికక్షో
దుర్లక్ష్యోఽభూ దపి పుణధీ స్సగ్గిణాం స్వర్గిణాం సః.

* * * *

3. శ్లో. విద్యుత్వాన వ్యసుచరమరుత్ప్రేర్యమాణోఽర్యమార్గ్వ
ప్రత్యాఖ్యాన ప్రథితమథవనీభూతభూజాగ్రకూటమ్
స్వస్త్రీపీడాక్షణవిసయిపాన్పద్దన స్పన్ద ఘోటం
క్రీడన్నేటం పునరపి కృతీప్రావ తం చిత్రకూటమ్.

4. శ్లో. కాలీదత్తాధికరమధియః కాళిదాసస్య వాక్యే
శ్లాఘాపాత్రే సకలవిదుషాం మేఘసన్దేశకావ్యే
కర్తుః స్ఫూర్తే స్సరసవచసః కృష్ణమూర్తే రిహాభూత్
యక్షోల్లాసాహ్వయయుజికృతా వాదిమ స్సర్గపమః.

గద్యము:—ఇతి శ్రీమద్వాసిష్ఠగోత్రస్య శిష్టుకులపవిత్రస్య సర్వశాస్త్రపుత్రస్య సకలకవికులమిత్రస్య శ్రీమదభినవకాళిదాసబిరుదసముజ్జ్వలత్స్ఫూర్తేః కృష్ణమూర్తేః కృతౌ యక్షోల్లాసే మహాకావ్యే ప్రథమస్సర్గః సంపూర్ణః.

ఉపసంహారము:—

5. శ్లో. ఏవం దైవా త్పునరధిగతా మాప్సితార్థాఽతి(థ)పూర్ణాం
పూర్వాతీతప్రచురవిభవాభోగినీం భోగలక్ష్మీమ్

పథ్యాసారం చిరమనుభవన్ యా(వా)సవ(శ్రీ) స్తథాపః
ప్రాసాదం స్వం సురగిరినద్య గ్ఛానమాసాద్య రేజే.

XXXIX. రథాఙ్గదూత:—39. శ్రీరాదరామచంద్రకవికృత మగు నాంధ్రవచనకావ్యము 'రథాంగదూత' యొకటి కలదు.

XL. * రామసన్దేశము:—40 శ్రీరాజరాజేశ్వరపూజ్యచరణరచితము.

XLI. లక్ష్మీకటాక్షదూత:—41

XLII. వాతదూత:—42 కృష్ణనాథన్యాయపఞ్చాననప్రణీతము. ఈ యుత్తమకావ్యావతంసమున లంకాలంకారభూత యగుజానకి శ్రీరాముని యొద్దకు 'వాయువు' ను దూతగాఁ బంపుట వర్ణింపఁబడెను. ఇది శతశ్లోకాత్మకము. కవితామాధురీధురీణ మగునీకావ్యమందారమునందలి యొండు రెండు శ్లోకామృతబిందువులు రసికరసనాతర్పణము నొనర్చుఁగాక.

1. శ్లో. సీతా భీతా సుచిరవిరహాజ్జఙ్ఘ్యతోఽరణ్యభూమిం
భర్తుః సాధ్వీ ప్రశమనుస్మృతా కఞ్ఛటహ్యా వసన్తీ,
బ్రహ్మే లఙ్కాం ప్రకృతిసుభగా రావణే నాత్మభూమిం
చేతో యస్యాస్త్రసతి నితరాం హాతదే వాతతే క్షిప్రమ్. 1

2 శ్లో. త్వయ్యాసన్నే ప్రణయిని వనే స్వీయబుద్ధిస్నేహావద్భి
ర్వ్యాధమ్మిల్లే తనురపి కరా నిర్మితే కేశపాశైః
నోపైతీష్ట స్రగుపరచనాం నామ సైనాథు వాల్యామ్
వేణీమేకాం కలయతి సదా శైలవ ద్బాగభూతామ్. 76

టీకానిర్మాణకాలము:—"సప్తాష్టసప్తశుభ్రాంశుప్రమాణే శకహాయనే
ఆషాఢశుక్లః సప్తమ్యాం టీకేయం పూర్ణతాం గతా."

---

39. 'జైనమేఘదూత' పీఠిక. 10 పు.

40. శ్రీకృష్ణముద్రణాలయమున ముద్రింపఁబడి, పదవతిగురురావుగారిచే శ్రీమధ్వసిద్ధాన్త గ్రన్థాలయపక్షమున, ఉడిపిలోఁ బ్రకటింపఁబడెను. 1917.

41. సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్ పత్రిక, VIII సంపుటము, 10 సం॥ 380 పు.

42. కలకత్తాలోని "నూతనవాల్మీకిముద్రణాలయము"న శ్రీకన్దర్పచరణపాలునిచే ముద్రింపఁబడి శ్రీభువనచంద్రబసక్ పండితునిచేఁ బ్రచురింపఁబడెను. 1886 సం॥ 2+8+70 పుటలు. టీకాసహితము.

XLIII విప్రసందేశము 48 :—* మ. మ. యమ్. లక్ష్మణసూరి నిర్మితము. ఈకవికోవిదుని జీవితము సంగ్రహముగ, ఛాయాచిత్రాన్వితముగ భారతి [V సంపుటము, 6 వ సంచిక- 994 వ పుట; జూన్ 1928] లోఁ బ్రచురింపఁబడినది. ఈవిద్వత్కవి తిరునల్వేలిజిల్లాలోని 'పూనల్ వేలి' గ్రామములో క్రీ. శ. 1859 వ సంవత్సరమున నవతరించెను. వీరు 1896 లో, తంజావూరు కళాశాలయందు గీర్వాణాచార్యులుగ నుండి, తరువాత 1907—20, వఱకు మద్రాసునందలి పచ్చయప్పకళాశాలలోఁ బండితులుగ నుండిరి. వీరు బహుగ్రంథనిర్మాతలు. 1906 లోఁ బ్రకటింపఁబడిన శ్రీభీష్మవిజయ మనువీరిగద్యకావ్యము చివరఁ దన్నిర్మితగ్రంథపట్టిక యొసఁగఁబడినది. అందు నప్పటికిఁ దద్రచితము లగుగ్రంథములు 39 అని యందులో 21 ముద్రితము లనియు వ్రాయఁబడియె. వీరిగ్రంథములలోఁ గొన్ని విదేశభాషలలోనికి ననూదితము లైన వఁట. వీరికి 1911 సం॥ లో 'దర్బార్ సర్టిఫికేట్ ఆఫ్ ఆనర్స్'ను, 1917 లో 'మహామహోపాధ్యాయ' బిరుదము నొసఁగఁబడినవి. వీరిగ్రంథములలో ముఖ్యములైనవానిం జేర్కొనియెద.

i. 'అద్వైతదర్శనగ్రంథావళి' లోని 'మాండుక్యోపనిషత్కారిక.'

ii. 'పద్యకావ్యావళి' లోని 'విప్రసందేశము,' 'మానససందేశము,' 'శ్రీకృష్ణలీలామృత'మను మహాకావ్యము.

iii. 'గద్యకావ్యావళి'లో 'భారతసంగ్రహము,' 'శ్రీభీష్మవిజయము' 'విదురచరితము'

iv. 'వ్యాఖ్యాగ్రంథావళిలో' (a) 'ఆకరము'ను 'అనర్ఘరాఘవ'వ్యాఖ్య.

(b) 'సరళ'యను 'ఉత్తరరామచరిత'వ్యాఖ్య

(c) 'ఉజ్జ్వల'మను 'మహావీరచరిత'వ్యాఖ్య.

(d) 'చూడామణి' యను 'వేణీసంహార'వ్యాఖ్య

(e) 'తత్త్వాలోకము'ను 'బాలరామాయణ' నాటకవ్యాఖ్య

(f) 'పరిమళ' మను (మదననిర్మిత) 'పారిజాతమంజరీ'వ్యాఖ్య

ఈనవీనమల్లినాథుఁడు 1928 సం॥లోఁ గీర్తిశేషుఁడయ్యెను. రుక్మిణి తన్నుగ్రహింపు మని (పరిగ్రహింపు మని) తనహృదయేశ్వరుఁ డగుశ్రీకృష్ణుని సన్నిధికి నొకవృద్ధవిప్రుని సందేశహరునిగాఁ బంపుట 'విప్రసందేశము' నందలి

48. తంజావూరు 'పూర్ణచంద్రోదయ'ముద్రాశాలలో ముద్రితము 20 పుటలు; 1906 సం॥

కథాబీజము. ఈకథ భాగవతములోఁ గూడ [10 స్క. 52 అ.] సవిస్తరముగ వర్ణింపఁబడియున్నది. ఈకావ్యము, పూర్వభాగము (53శ్లో.) ఉత్తరభాగము (55 శ్లో) అని విభజింపఁబడినది. ఈకావ్య మతిమాత్రకవితాసారభసంపన్నము. ఇందలి శ్లోకములఁ గొన్నిటి నుదాహరించెద. అంబికాపతిరాజను నొకవిమర్శకుఁడు కొలంబోనుండి యీకావ్యముంగూర్చి యిట్టుల వ్రాసియున్నాఁడు.

"In the poem "There are many touches of literary beauty, and the poem from beginning to end, is enlivining and delighting to the mind." (1906)

1. శ్లో. కాన్తారీతీ రసికహృదయగ్రాహి రీతీ యదీయే
 తానావాప్సీ న్నృపతితిలకో భీష్మకాఖ్యో విదర్భాన్
 ప్రాప్యోదన్వా నివసురతరూన్ కల్పపుత్త్రాన్ సలేభే
 కన్యారత్నం గుణిషు పురుషే షూత్తమే నోపభోగ్యమ్. I. 1.

2. శ్లో. వేద్యో వేద్యైః శ్రుతిషు కుశలం సత్యవాం స్తథ్యవాచం
 ధర్మత్రాతా విమలచరితం శీలవన్తః సుశీలః
 వర్షీయాంసం గురుషు వినతః శ్రాన్తమత్యన్తసామ్యః
 ప్రత్యుత్థాయప్రభురభిముఖం మానదో మానయేత్త్వామ్. II. 1.

3. శ్లో. మైత్ర్యాద్యాభి శ్చతసృభి రపి ప్రోజ్జ్వలే దీపికాభి
 ర్దివ్యాం పూజాం భజతి నవధా భిన్నయా సుష్ఠుభక్త్యా
 శ్రద్ధాభద్రాసనపరిగతౌ చారుకల్యాణవేషౌ
 చేతోరఙ్గే మమవిహరతాం రుక్మిణీ వాసుదేవౌ. II. 55. *

XLIV శీలదూత:—44 చారిత్రసున్దరగణికృతము.

ఇతఁడు "మహీపాలచరిత్ర," "కుమారపాలమహాకావ్యము," "ఆచారాదర్శము" మొదలగుగ్రంథముల రచించెను. 'శీలదూత'కు దూతకావ్యమని పేరున్నను నిజముగా నిది దూతకావ్యము కాదు, ఏలన, నిందు దూతప్రసక్తియే లేదు. ఇందు 131 శ్లోకములు గలవు. అందు మొదటి 125 శ్లోకములలోని తురీయపాదములు కాళిదాసీయ 'మేఘసందేశతురీయపాదములు నొకటియే. ఈసమస్యాపూరణము చేసినే యీకావ్యమునకు దూతకావ్యమను పేరువచ్చియుండును. ఈకృతిచమత్కృతి పూర్వోల్లిఖితములగు జినసేనుని

44. "శ్రీయశోవిజయజైనగ్రంథమాల" 14 సం; ధర్మాభ్యుదయముద్రణాలయము కాశీ;

'పార్శ్వాభ్యుదయము' నందును, 'చేతోదూత' (xiii) యందును, విక్రమకవి కృత 'నేమిదూత' యందును, (xvi) మేఘవిజయుని 'మేఘదూతసమస్యాలేఖ'యందును జూడఁబడినది. స్థూలభద్రుఁ డనునొక జైనమహారాజకుమారుఁడు, పితురనంతర మైహికచిన్తాత్యాగ మొనర్చి, భద్రబాహు వనునొక జైనమహర్షియొక్క యంతేవాసి యగుట గుర్వనుసార మాతఁడు నిజనగరమునకు వెడలుట, యాతని సంసారచింతాసక్తునిగను బరమార్థచింతావిముఖునిగను జేయఁ బ్రయత్నించిన యాతనిరాణి యగుకోశాదేవియొక్క సయుక్తికము లగుప్రలోభవాక్యముల కితఁ డచలితుఁడై నిశ్చలముగ నుండుట, తుదకుఁ దననిష్కళంకచరిత్రప్రభావముచే నాతఁ డామెను గూడ సన్న్యాసినిగా నొనరించుటయు నిందలి కథ. 'శీలదూత' ఘూర్జరదేశములోని ఖాభాంతపుర (Khabhant) ప్రభుప్రోత్సాహమున, వి. శ. 1487 (క్రీ. శ. 1431) వ సంవత్సరమున రచింపఁబడెను. 45.

XLV శుకదూత:—46 యాదవచంద్రవిద్యారత్నరచితము. ఈకావ్యము శా. శ. 1786 లో రచింపఁబడెను.

XLVI శుకసందేశము:—47 లక్ష్మీదాసవిరచితము.

ఒకానొకరసికుఁడు స్వప్నములో నతివివియోగమును జెంది యామెయొద్దకు నొకశుకము (చిలుక)ను దూతగాఁ బంపుట యిట వర్ణింపఁబడియెను. రామేశ్వరమునకు గుణపురమునకు [-ఈగుణపురము 'క్రంగనూరు' Cranganore గ్రామమున కనతిదూరమున నున్న త్రిక్కణపుర (Trikkanapuram) మని తోఁచెడిని.] మధ్యమున నున్నదేశవర్ణన మనేకభాగోళకవిషయద్యోతకముగ నున్నది. ఈకావ్యమునఁ బూర్వసందేశము (74 శ్లో) ఉత్తరసందేశము (89శ్లో) అని రెండుభాగములు గలవు.

*చెన్నపురప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపట్టికలో (45) నీకావ్యము ద్వాదశప్రకరణాత్మక మనియు నందు మొదటిమూఁడుప్రకరణములును బూర్వసందేశమనియుఁ, దక్కినతొమ్మిదిప్రకరణములు నుత్తరసందేశ మనియు వ్రాయఁబడి

---

45. శీలదూత, 181 శ్లో.

46. Published from the Ryot's Friend Press by Brajanath Dutt.

47. J. R. A. S. 1884 pp. 404—448.

(45.) D. C. S. M. S. S. Vol. XX Kavyas; Page 7964; R. No. 11900.

యున్నది. మఱియు మానవేదప్రభునిర్మిత మగు "విలాసిని" యను వ్యాఖ్య కూడఁ గలదనియు, నీవ్యాఖ్యాత బహుశః "కాలికట్టు" ప్రభువై యుండనోపు ననియు వ్రాయఁబడెను. లక్ష్మీదాసుఁ డని యీకవికి నామాంతర మని తెలియుచున్నది. 'భండార్కర్ ప్రాచ్యపరిశోధక'పత్త్రిక (46) లో నుండి ప్రకృతములగు వాక్యముల నుదాహరించెద.

Saktibhadra does not seem to be the real name of the author. Either it is a pseudonymn, as in the case of Lakshmidasa, the author of the 'Sukasandesam,' who, it is now more or less known, was a member of the Karingampalli Namputiri illom (house) in the Cochin State.

1. "శ్లో. లక్ష్మ్యారణ్యే శరది శశినః శాధశృఙ్గేకమోచ్ఛ్రిత్
ప్రేమ్ణాయానో సహకిహరతః పేశలాభిః కలాభిః
ద్వారా స్వ(సే)ధః క్వను హతకధీ ర్ధూరనీతః స తస్యాః
శ్రాంతః స్వప్నే శుకమితి గిరా శ్రావ్యయా సన్దిదేశ.

2. శ్లో. ఆయాత్యస్తం వి[ర]హిషు నిజం తావ మాసాద్యమానా
వ్యాఘోల్లాసం ప్రవిశగుణకామాహశాలీ విశాలామ్
అగ్రామ్యైఃజ్ఞారణహసితాలాపలీలావిశేషై
ర్యానోద్రేకం మనసిగుణితం కుర్వతీ మంగయోనేః.

ఉపసంహారము:—

3. శ్లో. మరాళేమరాళే ముకులితధృతి ర్యాచ్ఛనా మభ్యుపైతి
మధ్యేఫాలం ఫడితిఫల[య]త్యేషవామం హి దైవమ్
కల్లోలిన్యః కలుషకలుషం కుర్వతే మానసం మే
ప్రాణా త్ప్రాణేశ్వరి నవిరహే నహ్యహం ధారయామి."*

XLVII శుకసందేశము:—47. కరింగివల్లి నంబూద్రి నిర్మితము.

XLVIII శుకసందేశము:—48. రంగాచార్యరచితము. మయూరసందేశకారుఁడు నితఁడు నొకఁడో భిన్నులో తెలియుటలేదు.

(46.) "Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute"—Poona. Vol. VIII. No. 4; pp. 431—32—1927.

47. "List of Sanskrit Manuscripts in the Private Libraries of Southern India." Oppert. No. 2721; 6241.

48. "Catalogue of Sanskrit Mss. in Mysore and Coorg." Rice. No. 2250.

XLIX *శుకసందేశము:— 49. మహాదేవకవి. 'తంజావూరుమహారాష్ట్ర— మరాఠా— రాజచరితము'నుండి ప్రకృతము లగువాక్యముల ననువదించెదను.

'సిద్ధాన్తసిద్ధాంజన' మనువేదాంతగ్రంథమునకు 'రత్నతూలికా' వ్యాఖ్యానమును రచించిన భాస్కరదీక్షితుఁడు 'జీవనంద విద్యాపరిణయ' నాటకముల రచించి తనపోషకుఁ డగునానందరాయమఖికి నారోపించిన వేదకవియు, 'శుకసందేశాద్భుతదర్పణము'లను కావ్యనాటకముల రచించిన మహాదేవకవియు (క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్ది), శ్రీధర వేంకటేశకవియు, 'శృంగారమంజరీ షాహజీయ' రచనమునకు, షాహజీసభాలంకారభూతు లగునవరత్నములచేఁ బ్రశస్తిఁగన్న పెరియప్పకవిమొద లగుకవికోవిదులు తిరవళ్ళల్లూరున రాజసత్కారమునుంబడసిన తేజఃపుంజములు.

L శుకసందేశము*:—కవి, దేవులపల్లి నరసింహశాస్త్రిగారు-తూర్పుగోదావరిమండలములోని మండపేట గ్రామములో నివసించుచున్నారు. ఈక్రిందివిషయము శ్రీకొత్తపల్లి సూర్యరావుగారివలనఁ దెలిసినది. శుకసందేశము రెండుసర్గలు. 179 శ్లోకములు. కథ:- సింహాచలమునుండి యొక రాజపత్ని చెన్నపురికోర్టులో నున్న న్యాయవాదికడకుఁ జిలుకను బంపుట. మచ్చుశ్లోకములు.

కాచి న్నోచాతరుసుమరుచిరే సింహశైలస్యకూటే
ప్రాజ్ఞా రాజ్ఞీ వసతిమకరో ద్దూరదేశప్రచారమ్
రూపాజీవారచితకుటిలద్యూతవీతిస్వరాజ్యం
కాంతం చింతాకలుషహృదయా చింతయంతీ నితాంతమ్.   1.1

శైలే లీలావరమృగవతేః కుత్రచిత్త్రసానా
పాంసుక్రీడాప్రవణవయసం పుత్ర మంకే వహంతీ
తత్రన్యాయావచనరచనోత్క్రమైః ఖేలయంతీ
కీరం స్వైరం స్వయ ముపగతం రాజపత్నీ దదర్శ.   12

49. "The Maratha Rajas of Tanjore" by Prof. K. Subramanian, M.A., of the Maharaja's College, Vizianagaram. 1928; 4 Chapter, P. 32.

తత్రైవ *ప్రాగ్జలనిధితటప్రాంతభాగా యసాధ్య
భ్రామ్యద్ధూమ్యాశకటపటలీమః కృతసంస్థానకూటః
తంత్రీవార్తానదనసదనస్తోమవిశ్రామసీమే
తత్తద్వ్యాపారకలనవిలయా దృష్టిగమ్యా విభాంతి. 1.38

ఘీంకారోద్యన్మదకరిఘటాకీర్ణ భీకప్రదాత్రీ
స్ఫూర్జద్గజానినదకలితా నీలకాదమ్బినీ వా
హృద్యైర్వాద్యైః రసుగతవతీ జంగమా సౌధమాలా
కిం చేత్యుచ్చైః ర్జవనశకటో దృశ్యతే దూరతో౽హి.

LI సిద్ధదూత:—50. అవధూతరామరచితము.

LII సుభగసందేశము:—51. నారాయణనిర్మితము.

ఇందు 130 శ్లోకములు గలవు. సుభగుఁ డనఁగా స్నాతకుఁడైనసందేశహారుఁడు(?). ఇతఁడు కన్యాకుమారీగ్రామము (Cape Comorin)నుండి వృషపురీ కాఞ్చీపురములకుఁ బాఱు బఱుట యిందలి యితివృత్తము.

LIII. హంసదూత:—52 శ్రీరూపగోస్వామికృతము (53) ఈతని పరిపూతజీవనముచే 16 వ శతాబ్దము ధన్యమయ్యెను. (చూ III ఉద్ధవసందేశము.) మధురానగరమున (54) నున్న శ్రీకృష్ణునిసన్నిధికి బృందారణ్యమునందలి

---

* ఈస్టుకోస్టురైల్వే.

50. "Report of a Search for Skt. MSS." A. V. Kathavate No. 596.

51. J. R. A. S. 1884, p. 449.

52. (i) Haeberlin's "Sanskrit Anthology" pp. 323 ff.

ii. హరిచన్ద్రహీరచన్దుని "కావ్యకలాపము," బొంబాయి, 1864. 35 వ పుటనుండి.

iii. భువనచంద్రబసక్ సంపాదిత "కావ్యసంగ్రహము II భా. 169 వ పుటనుండి; కలకత్తా; 1874.

iv. శ్రీమత్పండితజీవానన్దవిద్యాసాగర భట్టాచార్య సంపాదిత "కావ్యసంగ్రహము" I భాగము 441—507 పు.

v. మతియుఁ బ్రత్యేకముగా బంగాళాక్షరములతో, వంగభాషానువాదాన్వితముగ 'వసుమతీస్టీమ్‌ముద్రాలయము'న ముద్రితము. (Basumati Steam Machine Press, Calcutta.)

(53) కొన్ని వ్రాఁతప్రతులలోని కావ్యము రూపగోస్వామిభాగినేయుఁ డగుజీవగోస్వామికి నారోపింపఁబడినది. (cf. 'Descriptive catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Govt. Skt. College' M. S. No. 162.)

(54.) మహామహోపాధ్యాయ, విద్యావాచస్పతి ప్రొఫేసర్, యస్. కుప్పుస్వామిశాస్త్రి.

గోపికలు హంసను దూతగాఁ బంపుట యీ కావ్యకథాబీజము. ఇది శిఖరిణీ వృత్తాత్మకము. శ్లోకసంఖ్య ముద్రితప్రతులయందును, లిఖితప్రతులయందుఁ గూడ వ్యత్యాసముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈ కావ్యమున జీవానన్దుని 'కావ్యసంగ్రహము'ం బట్టి 142 శ్లోకములు.

1. శ్లో. దుకూలం బిభ్రాణో దలితహరితాలద్యుతిహరం
జవాపుష్పశ్రేణీరుచిరుచిరపాదాంబుజతలః
తమాలశ్యామాఙ్గో దరహసితలీలాఞ్చితముఖః
పరానన్దాభోగః స్ఫురతు హృది మే కోఽపి పురుషః

2. శ్లో. మిలద్భృఙ్గీహంసీరమణవనమాలాం ప్రథమతో
ముదా క్షేమం పృచ్ఛన్నిదమపహరేథా మమ వచః
చిరం కంసారాతే రురసి సహవాసప్రణయినీం
కిమేనా మేణాక్షీం గుణవతి విసస్మార భవతి.　　116

3. శ్లో. రసానామాధారై రచరిచితదోషః సహృదయై
స్స్మరారాతిక్రీడానిబిడఘుటనారూఢసహితః
ప్రబన్ధోఽయం బన్ధో రఖిలజగతాం తన్వదరసాం
ప్రభోరన్తః సాన్ద్రాం ప్రమదలహరీం పల్లవయతు　　142

హీరచంద్ సంపాదిత "కావ్యకలాపము"ం బట్టి 143 శ్లోకములు. వసుమతీముద్రణాలయప్రతిం బట్టి 101, శ్లో. సంస్కృతకళాశాలలోని లిఖితప్రతిం బట్టి 181 శ్లోకములు నున్నట్టులు తెలియుచున్నది.

LIV. హంససన్దేశము:—౫౫ కవితార్కికసింహ వేదాన్తదేశికకృతము. (౫౬) వీరు సర్వతంత్రస్వతంత్రులు; విరించుశకవికోవిదులు. వీరికి వేదాంతాచార్యులనియు, వేంకటేశకవియనియు నామాంతరములు. క్రీస్తుశకము 13 వ శతాబ్దిలో నుత్తరార్ధమున, 14 వ శతాబ్దిలోఁ బూర్వార్ధమున విలసిల్లియుండిరి. వివిధ

౫౫. i. మైసూరు రాజకీయప్రాచ్యగ్రంథాలయమునుండి వ్యాఖ్యాసహితముగఁ బ్రకటితము. (ii) శ్రీమదుభయవేదాన్తప్రవర్తకులును వాత్స్యవంశావతంసులును మహామహోపాధ్యాయులు నగు శ్రీనడాదూరు శ్రీరంగరాజాచార్యులవారి 'ప్రకాశా'ఖ్యవ్యాఖ్యాన్వితముగ, సాంగ్లటీక, ఆంగ్లటీక, ఆంగ్లపద్యానువాదసహితముగ స్వర్గస్థవిద్యావినోది పవపాక్కం అనందా(అనంతా)చార్యులవారిచే, వైజయన్తీముద్రాలయము—(చెన్నపురి) సముద్రింపఁబడి ప్రకటింపఁబడెను. ఆగస్టు 1908. (iii) వ్యాఖ్యాన్వితముగ నాంధ్రాక్షరములలో వావిళ్ళవారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన ప్రతి.

(౫౬.) వీరి జీవితచరిత్రమునకుఁ దద్గ్రంథావళివిమర్శనమునకు నీక్రిందియాంగ్లగ్రంథముల ముఖ్యముగఁ జూచునది; మున్ముందుఁ దద్విమర్శకమగు విపులగ్రంథముఁ బ్రకటింపఁగలము.

విషయములపై రచించిన గ్రంథములు పరశ్శతములు. అందు 122 ముఖ్యములు. ఇవి వివిధవిషయాత్మకము లగునద్వితీయ గ్రంథరాజములు. ఇందుఁ గొన్ని యతి విపులముగా నున్నవి. ఉపలబ్ధము లగువీని గ్రంథములలో 32 స్తోత్రములు; 8 కావ్యములు; 24 శాస్త్రీయవిషయములు; 38 మతవిషయకములు(Theological works;) ఈసంస్కృతగ్రంథములు గాక వీరు ద్రావిడమున 24 గ్రంథములు వ్రాసిరి. (చూ. 'హంససందేశ' పీఠిక VI పుట మైసూరుప్రతి.) వీరు బహు భాషానిష్ణాతులు; సామాన్యముగా నిన్నియు గ్రంథముల రచించినవారు బహు విరళముగా నుందురు. అప్పయదీక్షితులవంటి పండితమత్తదంతావళము వేదాంతదేశికుల "యాదవాభ్యుదయము"నకు వ్యాఖ్యవ్రాయుచుఁ గొన్నిచోటులఁ గవిహృదయముం గానక "శిశ్యః కవిరహం విద్వాన్" ('శిశ్య'యనఁ 'దూష్యల్ శిశ్య' యనునామాంతరము గలవేదాంతదేశికులు) అని యనియుండ, వేదాన్త దేశిక కవితాసాగరగాంభీర్యముం గూర్చి కించిజ్జ్ఞపరమాణువు లగువస్మాదృశులు చెప్పవలసిన దేమున్నది? వీని గ్రంథరాజములలో నొంటిరెంటిం జెప్పెద దొద; (i) యాదవాభ్యుదయము, (ii) సుభాషితనీవి, (iii) సంకల్పసూర్యోదయము, (iv) శతదూషణి, (v) పాదుకాసహస్రము, (vi) దశదీపకనిఘంటువు (ఆస్థానముద్రణాలయమున ముద్రితము; విశాఖపట్టణము.)

'హంససందేశము'న లంకాద్వీపమున నున్న జానకియొద్దకు శ్రీరాముఁడు హంసను దూతనుగాఁ బంపుట యభివర్ణింపఁబడియున్నది. I ఆశ్వాసమున 60 శ్లోకములును, II ఆశ్వాసమున 50 శ్లోకములును గలవు. వీనికవిత్వమునఁ గొన్నిచోటులఁ గాళిదాసమేఘదూతకంటె మెఱుఁగులు చూపట్టెడిని.

"i. Journal of the Bombay Branch of the Royal 'Asiatic Society', 1915—16. (Vol. XXIV No. 2) 'The Life & Times of Sri Vedanta Desika' by V. Rangachari, M. A., P. 277—312.

ii. *"Vedanta Dasiká, His Life and Leterary Writings"* by Pandit M. K. Tatacharya, B. A., Published by T. S. *Ramaswami* Aiyangar, Talugu Pandit, B. S. School, Kuppam. 1922.

iii. Preface in 35 pages to the 'Hamsasandesa' printed in the Vaijayanti Press.

iv. Preface to Vols. I and III of 'Yadavabhyudaya' of Vedanta Desika, Vani Vilas Press, Srirangam.

v. Preface to Vedanta Desika's "Subhashita Nivi" (Vani Vilas Press.)

జనపదవధూవర్ణనమునఁ గాళిదాసుఁడు "భ్రూవిలాసానభిజ్ఞైః" (1 స.16) అనివర్ణింప, వేదాంతదేశికులు "అభ్రూభంగే వ్యధికరుచిరైః" (సుభగైః) (1 స. 19) అని దానికి మెఱుఁగు పెట్టియున్నారు. కాళిదాసుఁడు "కాన్తోదన్తః సుహృదుపనతః సంగమాత్కించిదూనః" అని యనఁగా 'కిం నస్త్రీణాం జనయతి ముదం కాంతవార్తాగమో౽పి? II- 30 అని యు వేదాన్తదేశికులు "కాన్తాశ్లేషాదధికసుభగః కామినాం దూతలాభః (1-4) అని చమత్కరించియున్నారు.

వేదాన్తదేశికులు ప్రౌఢకవికోవిదచూడామణులైనను సార్వలౌకికసారస్వతదృష్టిం బరిశీలించినచో వీరికవిత యితివృత్తవైశిష్ట్యమునఁ గాని, రచనావిధానమునఁగాని కవ్యుత్కర్షోద్ద్యోతకము కాఁజాలదని యానందాచార్యులవారి యభిమతము,

కాళిదాసుని 'మేఘసందేశము'కంటె వేదాంతదేశికుల 'హంససందేశము' విశిష్టమని యానందాచార్యవారిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"Hamsasandesa is a short poem closely following Meghaduta in plan and method; the author perhaps surpassing his model both in the choice of the subject and in the machinery of the poem: for to the vague story of a Yaksha, he presents to us the story of Sri Rama, and as against the improbability of making a cloud a love-messenger, he introduces a bird that has life and sensibility. The poet is fully concious of his own advantage when he says.

'విశ్లేషేణ క్షుభితమనసాం మేఘశైలద్రుమాదా
యాచ్ఞాదైన్యం భవతి కిముత వ్యాపి సంవేదనార్హే.'

Anandachary,s Intro.

ఇతివృత్తప్రాశస్త్యముం బట్టి కావ్యరచనావిధానమునకు నతిలోకోత్కృష్ట్యమావహిల్లును. కావ్యరచయిత, యనిపుణధిషణుఁడైనప్పటికి వస్తువైశిష్ట్యము రచనాప్రాశస్త్యమున కత్యంతముఁ దోడ్పడును. ప్రకృత'హంససందేశము' నందలి యితివృత్తమా, శ్రీరామచంద్రకథానుధారసపరిషిక్తము; తత్ప్రణేత యా, ప్రసన్నచూడామణియు, నిరంకుశకవికోవిదులు నప్రతిమప్రతిభాభాసులు నగువేదాంతదేశికులు. ఇట్టులు ప్రతిపాద్యవస్తువైశిష్ట్యము వక్తృవైశిష్ట్యములతోఁ గూడిన 'హంససందేశ' ప్రాశస్త్యముం గూర్చి చెప్పవలెనా?

ఈ కావ్యమునఁ బదములందుఁ గాని, రసమునందుఁ గాని యనౌచిత్యము నొందున దైనను గానరాదు. మానవజీవితము కవితయందుఁ బ్రతిబింబింప వలెననియుఁ, గవిత మానవజీవితవిమర్శాత్మకముగా నుండవలె ననియు నను నిట్టి పాశ్చాత్యవిమర్శవిధానముం బట్టి సమాలోచనముం జేయుచో హంససందేశమునఁ దల్లక్షణలోపము గానఁబడియెడిని. కాని ప్రాచ్యవిమర్శసూత్రములం బట్టి పరిశీలించినచో నీకావ్యము సంస్కృతిసారస్వతమున నత్యున్నతపదము నలంకరించుననుటకు సందియము లేదు. ప్రతిశ్లోకము ననర్ఘరత్నము; కావ్యమంతయు లోకోత్తరరత్నావళి.*

1. శ్లో. వంశే జాత స్సవితు రనఘే మానయ న్మానుషత్వం
దేవః శ్రీమా న్జనకతనయాన్వేషణే జాగరూకః
ప్రత్యాయాతే పవనతనయే నిశ్చితార్థ స్సకామో
కల్పాకారాం కథమపి నిశా మావిభాతం విషేహే. I స. 1 శ్లో.

4. శ్లో. సామే దృష్టి శ్శఫరనయనా సన్నతభ్రూస్సుకేశీ
తన్వీ తజ్ఞ స్తనభరనతా తప్తజాంబూనదాభా
బాలా యుష్మ త్ప్రతిమగమనా వేదిమధ్యా వరాంగీ
శృంగారాఖ్యం నిధిమధిగతా శ్రేయసీ దేవతేవ. II స. 10 శ్లో.

5. శ్లో. విద్యాశిల్పప్రగుణమనసా వేంకటేశేన క్లుప్తం
చింతాశాణోల్లిఖితమనఘ చ్ఛ్రేయసాం ప్రాప్తిహేతుం
సీతాహంసవ్యతికరసఖం రామసందేశరత్నం
పశ్యం త్వంత శ్శ్రవణమసుఖం చక్షురజ్జీవ్యసంతః." II. 50.

LV. *హంససందేశము:—57. (ప్రాకృతభాషాత్మకము):- వారణాసిధర్మసూరి. (58) ఈ విద్వత్కవి షడ్దర్శనీపారదృశ్వుఁడు; మహామహోపాధ్యాయబిరుదాభిరాముఁడు; ఆలంకారికచూడామణి; శ్రీరామచంద్రచరణసారసచంచరీకుఁడు. ఇతఁడు పరాంకితముగఁ బ్రతాపరుద్రీయమును రచించిన విద్యానాథమహాకవిని నిరసించి, శ్రీరామచంద్రయశోభూషణపారసురభీకృత మగు i. 'సాహిత్యరత్నా

---

57. ధర్మసూరినిర్మిత "సాహిత్యరత్నాకరో"ద్ధృతము.

(58.) ధర్మసూరినిఁ దన్నిర్మితగ్రంథములం గూర్చి, ఈ యసంవత్సరాంధ్రపత్రి(క) కావంవత్సరాది సంచికలోని శ్రీరంగము సోమేశ్వరశాస్త్రిగారి "సాహిత్యరత్నాకర"మను వ్యాసము, "ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక" [XVII సం. 6 సంచిక] లోని మదీయ "సాహిత్యరత్నాకర-నా[illegible]" వివరణవ్యాసముం జూచునది.

కరమైన(౫౯)నలంకారగ్రంథమునురచించిధన్యుఁడయ్యెను. ఇతని గ్రంథములలో ii. 'నరకాసురవిజయవ్యాయోగము' ముద్రింపఁబడెను. iii. బాలభాగవతము (కావ్యము) iv. కంసవధ. v. కృష్ణాస్తుతి. vi. రవిశతకము. vii. హంససందేశము. ఈగ్రంథములైదును గాలగర్భమున నంతరించినవి. కాని వీనియందలి శ్లోకములు గొన్ని 'సాహిత్యరత్నాకరమున నుదాహరింపఁబడినవి. 'హంససందేశము' నుండి యొక్కశ్లోకము మాత్ర మీదాహరింపఁబడెను.

"జాగరో యథా వా, మమైవ ప్రాకృతవిరచితే హంససందేశే."

శ్లో. జాఅం సీఅణఅణజుఅళం లోహిఅం జాఅరాఅ
కింవాతమ్మం మఅణదహణజ్జాళజాలాహిదావా
చిత్తారద్ధేసురఅవిహవే చుంబణాణం కవవే
రత్తం కిం వా రహువఇముహే వీడిఆరాఅజోఅ.

ఛాయ:-శ్లో. జాతం సీతానయనయుగలం లోహితం జాగరాద్వా
కింవా తామ్రం మదనదహనజ్వాలజ్వాలాభితాపాత్
చిత్తారద్ధే సురతవిభవే చుంబనానాం ప్రభేదే
కింవా రక్తం రఘుపతిముఖే వీటికారాగయోగాత్.

[X రసతరంగము. 16 శ్లో. 346 పు. తెలుఁగు ప్రతి; 353 పు.
బమ్రాలోఁ బ్రకటితమైననాగరీప్రతి.]*

LVI హంససందేశము:—60. భట్టవామనకృతము.

కప్తుఁ డగునొకయక్షుఁడు తనప్రియురాలియొద్దకు హంసను దూతగాఁ బంపుటయిందలియితివృత్తము. ఇది కాళిదాసమేఘసందేశమునకుఁ బ్రతిబింబము.

*ఈహంససందేశప్రణేత గద్యకవిసార్వభౌముఁ డగువామనభట్టబాణుఁ డనియు, నీక్రిందివి తత్ప్రణీతకృతు లనియు 'శృంగారశ్రీనాథము' న శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు (78-79 పు.) వ్రాసియుండిరి.

i. వేమభూపాలచరిత మనునాఖ్యాక.

ii. రఘునాథాభ్యుదయము. [కావ్యము]

iii. నలాభ్యుదయము.

---

౫౯. సరస్వతి తిరువేంగడాచార్యులవారిచేఁ, చెన్నపురి సరస్వతీనిలయముద్రాశాలలో ముద్రితము. 1871.

60. "D. C. S. MSS." Volume XX. R. No. 11912. Page 7972,

iv. శబ్దరత్నాకరము. } నిఘంటువులు.
v. శబ్దచంద్రిక.
vi. పార్వతీపరిణయము. } రూపకములు.
vii. శృంగారభూషణము.
viii. హంససందేశము : ఖండకావ్యము.

నలాభ్యుదయగద్యము "ఇతి వామనభట్టబాణకృతౌ నలాభ్యుదయే" అనియున్నది. హంససందేశమునందలి గద్యము "ఇతి శ్రీభట్టవామనస్యకృతిః పూర్వో హంససందేశః సమాప్తః" అనియున్నది. 'శృంగారశ్రీనాథము'న వామనభట్టబాణ భట్టవామనుల యైక్యముగాని భిన్నత్వముగాని చర్చింపఁబడదయ్యె. చర్చించినతరువాతఁగాని వీరు భిన్నులా, కాదా యనుప్రశ్నము సమాధేయము కాఁజాలదు. హంససందేశకావ్యరత్నమునందలి కొన్నిపద్యాభాగములఁ బ్రదర్శించెద:—కావ్యారంభము:—

1. శ్లో. సోఽహం యక్షో నియతవసతిః సౌమ్య కైలాసశైలే
నామ్నా దక్షో నలినవయనా సాచ కన్దర్పలేఖా
అజ్ఞాభఙ్గా త్కుపితమనసా దత్తశాపోఽస్మి రాజ్ఞా
కామీ వర్షం కమపి వనితా విప్రయుక్తో వసేతి.

2. శ్లో. కాలే నస్యా న్నియతమియతా సాపునః కాతరాక్షీ
మ్లానచ్ఛాయా వనగజకరోద్ధృతా వల్లరీవ
ప్రత్యాశ్వస్తాం విరచయ సఖే తాం వచోభి ర్మదీయైః
ధారై[రా]సారై రివ జలధర శ్చాతకీం తప్యమానామ్.

4. శ్లో. పూర్వం వాచాకలమధురయా శశ్వదామన్త్ర్య బంధూన్
షథేయంచ ప్రకృతిమృదులం కల్పయిత్వా మృణాలీమ్
ధ్యాత్వాహంసం తవకులగురుం(రుం)వీక్ష్య చవాహ్యాం
శైలాదస్మా ద్గగనపదవీ ముచ్ఛ్రిత్రై రజ్జిహీథాః.

కావ్యోపసంహారము :—

6. శ్లో. సేయం దీర్ఘా విరహరజనీ హ్యస్త కించిద్విభాగా
శాపస్యాంతః సకదిభవితా వాసరైః కైశ్చిదేవ
మాసా వేతా(గమయ)తదను ప్రాశ్య మొహ్యాపహేతాన్
భోగా నిష్టాన్ రజనిషుపరం ప్రౌఢచ న్ద్రాతపాసు.

ధాతుమాల.

ఈయాంధ్రధాతుమాలకు మూల మగువ్రాఁతకాగితపుఁ బ్రతి శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటుకార్యాలయమునఁ గల చిన్నయసూరిగారి లిఖితగ్రంథసముదయములో దొరకినది. ఇది చిన్నయసూరికృత మగునో కాదో సిద్ధాంతము చేయుటకుఁ దగిన ప్రబలాధారములు దొరకలేదు. మేమువినినంతమట్టుకు సూరిగారిచే రచియింపఁబడిన వీక్రిందిగ్రంథములై యున్నవి.

1. ఆంధ్రశబ్దశాసనము.
2. ఇంగ్లీషు లాచట్టముల భాషాంతరీకరణము.
3. చాటుపద్యములు.
4. రాణిగారిపట్టాభిషేకమునకు రచించినపద్యములు.
5. సంస్కృతబాలబోధ.
6. సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణము (చిన్నయసూరీయము.)
7. ఆంధ్రశబ్దచింతామణివ్యాఖ్య.
8. బాలవ్యాకరణము.
9. నీతిచంద్రిక.
10. శబ్దలక్షణసంగ్రహము.
11. అక్షరగుచ్ఛము.
12. పద్యాంధ్రవ్యాకరణము.
13. విభక్తిబోధిని.
14. అకారాదినిఘంటువు.
15. విశ్వనిఘంటువు.
16. సుజనరంజనీపత్రిక.
17. ఆదిపర్వవచనము.
18. పచ్చయ్యప్పగారిపైఁబద్యములు.

ఈగ్రంథమందు గ్రామ్యరూపములు పెక్కులు కానఁబడుచున్నవి దీనినిబట్టి యిది చిన్నయసూరికృతము కాదేమో యనిసంశయించుట కవకాశము గలదు. ఎట్లయినను దెనుఁగులో ధాతుపాఠ మింతదనుక లేదు కావున దీనిని బ్రకటించితిమి. ఇందలిగుణదోషములు విచారించుభారము పండితులదియై యున్నది.

దీనిపై విద్వాన్ కట్టి సాంబమూర్తి శాస్త్రిగారి యభిప్రాయము వెనుకపైపునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

ప. అ.

శ్రీసరస్వతీవరదేవతాయైనమః

ధాతుమాల-పీఠిక.

ఈయాంధ్రధాతుమాలను లోకమునఁ బ్రకటించి యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు తనముఖ్యవిధి నొకదానిని నిర్వర్తించినది. సాధారణముగా గ్రంథబద్ధము లగుభాషల కెల్ల వ్యాకరణ ముండితీరును. ఏకాలమున నేయేపదములు వాక్యములు నెట్టిపరిణామమును బొందినవో తెలుపుటయును బహుశిష్టజనవ్యవహారారూఢపదములు మాత్రమే ప్రయోగార్హము లని శాసించుటయే వ్యాకరణముల ప్రయోజనము. ఎల్లభాషలందును దొలుదొల్తఁ బరిమితములగుక్రియాపదములు మాత్రమే యుండి యవసరముల ననుసరించి కాలక్రమమున నితరపదములకూడికచే నపరిమితము లగు నని కొందఱు పండితులందురు. సంస్కృతభాషయందలి పదము లన్నియు ధాతుజన్యములే యని పాణినీయవ్యాకరణమునందలి వ్యుత్పత్తిపక్షము దెల్పుచున్నది. తెనుఁగుభాషయందలి కాలు చేయి కన్ను ముక్కు మొదలగుపదము లన్నియు ధాతుజన్యములే యని పలువురు పండితు లనుచున్నారు. కాని ధాతురూపములు నామములుగాఁ బరిణమించినవో నామములనుండి ధాతువులు జనించినవో నిర్ణయించుటమాత్ర మలవికానిపని. ఈసంశయ మాంధ్రభాషావిషయమున నత్యధికముగానే కలదు. నేను మేము నీవు మీరు వాఁడు వారు అను ద్వ్యక్షరసర్వనామములందలి ద్వితీయావయవములే ప్రకృతక్రియావిభక్తులుగా నగపడుచున్నవి. తొలుదొల్త ధాతువులకు విభక్తిప్రత్యయములు లేవనియు సర్వనామపదములే తత్తదర్థానుసారముగ ననుప్రయోగింపఁబడియెడి వనియుఁ గాలక్రమమున నయ్యవి వర్ణలోపాదివికారములఁ బొంది విభక్తులుగా మారెన వనియు నూహింప నగును. అయినను ధాతురూపములు మాత్ర మనాదిసిద్ధములై స్వతంత్రములుగానే యున్నవి.

ఏభాషయం దైనను బాండిత్యమునకు ధాతురూపపరిజ్ఞానము పరమసాధనముగా నున్నది. అనేకశబ్దము లుపసర్గసాహచర్యమునను బ్రకరణవశమునను భిన్నార్థద్యోతకము లైనను రూపసాదృశ్యముంబట్టి యేకధాతుజన్యము లని నిర్ణయించుచున్నాము. ప్రహారాహారసంహారవిహారపరిహారము లిట్టివి. ధాతురూపపరిజ్ఞానము లేనిభాషాజ్ఞానము నేత్రహీన మగుశరీరముం

పోలి నిరర్థక మగుచున్నది. పరిచిత మగుచుండిన ధాతుకతిపయముతో నపరి
మితము నావశ్యకము నగుపదజాలమును గ్రహించికొనుట వ్యవహారసౌకర్య
ముం గూర్చును. కావుననే ప్రాచీనపండితులు ధాతుమాలల రచించి యుం
డిరి. సంస్కృతమునకు ధాతుదశగణీవలనఁ గలసౌకర్యము వర్ణింప నలవి కానిది
గదా! కర్ణాటభాషకు సైతము ధాతుపాఠము గలదు. ఆంధ్రభాషకు లక్ష
ణముల రచించినవారు ప్రాచీనులనేకు లున్నను నీరీతిగా ధాతువుల నెల్ల
నేకసూత్రమున గుదిగ్రుచ్చి లోకమున కర్పించినవారు సుగృహీతనామధేయు
లగు శ్రీపరవస్తు చిన్నయసూరిగారు మాత్రమే. శ్రీసూరిగారిచే రచితరాస్యు
లగు నాంధ్రము తెల్లరజిహ్వాగ్రములందు తాండవింపుచునే యున్నవి. ప్రమా
ణమే కానిం దప్రమాణమే కాని యీ బాలవ్యాకరణముం బోలెం బటుతర మగు
నాంధ్రవ్యాకరణ మాంధ్రభాషయం దింకొక్కటి గలదా? చిన్నపొత్తమే యైన
ను నీతిచంద్రికం బోలు స్వోపజ్ఞవచనకావ్యము తెలుఁగున నొకటి లేదుగదా? ఈరెండు
గ్రంథములును శ్రీసూరిగారి కీర్తిలతికకు శాఖాద్వయమై యాంధ్రదేశ కాయ
మానమున నలముకొని యనశ్వరజ్ఞానఫలము లందించుచున్న వనుట యతిశ
యోక్తి కానేరదు. శ్రీసూరిగారిజీవితచరిత్ర మిదివఱ కీభారతిపత్రికయందే ప్ర
కటింపఁబడినది. అచ్చుపడిన నీతిచంద్రికా బాలవ్యాకరణములు కాక యము
ద్రిత మగు నొకగొప్ప తెలుఁగునిఘంటువు సూరిగారు రచించినది శ్రీపీఠికాపుర
సంస్థానమునఁ గలదు. శబ్దరత్నాకరముకంటె నిది మిగులఁ బెద్దది. శబ్ద
రత్నాకరమున కిది మూలప్రాయ మైనదికూడను. శబ్దలక్షణసంగ్రహ మను
నొకముద్రితాంధ్రవ్యాకరణము సూరిగారు రచించినట్లు ప్రకటింపఁబడియున్నది
కాని యది వారిచే రచింపఁబడినది కాదని నేను తెనుఁగుపరిషత్సభలో సిద్ధాం
తీకరించియున్నాఁడను. ఇట్లుండ నిపు డీధాతుమాల యొకటి సూరిగారిపేరు
పెట్టుకొని లోకమున కవతరించినది. కావున దీనింగూర్చి యించుక విమర్శింప
వలసియున్నది.

శ్రీసూరిగారు ధాతుమాల నొకదానిని రచించిన ట్లనేకు లెఱుంగరు.
ఈగ్రంథమునం దెక్కడను సూరిగారిపేరు లేదు. శ్రీసూరిగారిమతమునకు
విరుద్ధ మగు ననేక విషయము లిందుఁ గలవు. అలాక్షణికత్వమును నిరసించు
వారిలో సూరిగా రగ్రగణ్యు లనుట నిర్వివాదముగదా? అట్టిసూరిగారు గ్రా
మ్య రూపముల నుదాహరింతురా? ఒక వేళ స్వప్రతిపత్తికై గ్రామ్యపద

ములతో నర్థనిరూపణము గావించినఁ గావింపవచ్చును గాని ధాతువులకే గ్రామ్యరూపముల నుదాహరించుట వానియర్థమును సంస్కృతమున నాంధ్రమున ను దెల్పుటయును శ్రీసూరిగారివంటి యభినివిష్టు లాచరింతురా? "ధాత్వాదులకు ధాత్వాదు లనుప్రయుక్తంబులై వితణార్థాభిధాయకంబు లగు నయ్యవి శబ్దపల్లవంబులు నాఁబడును." అని సూత్రించి సూరిగారు ఏగుదెంచు, చనుదెంచు, మేలుకొను, అందిమ్ము, చొత్తెంచు మొదలగురూపములను సాధించిరి. వీనియం దవయవద్వయము వేర్వేఱ స్వతంత్రప్రయోగము గలదియే. ఈగ్రంథమునందు అగపడు మొదలగురూపములను సమానధాతువులుగాఁ జేర్కొని అగపడులో అగకు వ్యస్తప్రయోగము లేదనుట సూరిగారిమతమునకు విరుద్ధముగాదా? సమానధాతుసంజ్ఞ సూరిగారిగ్రంథమునం దెక్కడ నగపడదు. సమానధాతువు లను సంజ్ఞాకరణమే దుష్టము. ప్రయోగారూఢములగుదేశ్యధాతువులకు మాత్ర మర్థనిరూపణము రూపనిష్పత్తియుఁ గావించుట గ్రంథోద్దేశమయి యుండఁగా నిందు వ్యావహారికములఁగూడ నుదాహరించియుండుఁ గొన్నింటికి మాత్రము గ్రామ్యము లని "గ్రా" సంజ్ఞతో సూచన గావింపఁబడినది. సూచనావిరహితము లయ్యు గ్రామ్యము లనేకములు గలవు. మఱియు ననేకవిధము లగుదోషము లీగ్రంథమునం దగపడుచున్నవి. వాని నీషన్మాత్రముగ నీసారిది నుదాహరింతును.

అగపడు, అగుపడు- ఆమతించు, ఆమెతించు- ఎదగు, ఎదుగు- ఎదిర్చు, ఎదిఱ్చు, ఎదిఱించు, ఎదుఱ్కొను- ఓదార్చు, ఓదర్చు- తడవు,తడువు, తవుడు- తవుడుకాడు, మొద లగురూపాంతరము లడుగడుగునఁ జూపఁబడినవి. కాని యిందలిరూపాంతరములును శకటరేఫసంయోగములును గ్రంథములం దెక్కడను గానరావు, కొన్ని వ్యవహారమందును మృగ్యములే. ఓటించు-ఓట్రించు; కతకు-కతుకు, కదకు-కదుకు, తవుడు-తవుడుకాడు, మట్టగించు, మద్దటిలు-మద్దటిలు, లోటు, లోడు అను రూపాంతరములే ఏదేశమం దేవి వ్యవహారసిద్ధములో నాయెఱిఁగినంతవఱకుఁ దెలియరాలేదు.

అర్థనిర్ణయమునందు ననేకదోషము లున్నవి. ఆమెతించు-సత్కారపూర్వకముగాఁ బిలుచుట, విందుచేయుట యగునేమో! క్రచ్=కాంక్షించుట.(చుట్టుకొనుట శ. ర) ఆవు మొదలగునవి పొడుచుట క్రుమ్ము కాని కుమ్ముకాదు. దుయ్యానకు బాణము దూసిపాఱుట కాని పిడికిలినుండి జాఱుట కాదు. ఒకవేళ

పిడికిటనుండి విడుచుట యగునేమో ? కరకు మొదలగు నాల్గురూపములకు భోజనసామాన్యమే యర్థమైనను శునకాస్వాదనమే యని నియమించుట సరి కాదు. రాపాడు దోషమారోపించి తెల్పుటంట ? వందివేయుటకు కల్పించుట ప్రసిద్ధము. ద్రవపదార్థ మొలికించుట గ్రాహ్యము. ప్రకృతిప్రత్యయ నిరూపణమందును దోషము లగపడుచున్నవి. అదు-అలిచేరితోఁ గొట్టుట యను చు వర్తమానార్థక ప్రత్యయము వని తెలుపుట తప్పుగాదా ? కొడుగలమునో కొడుగల ధాతువంట, చు వర్తమానార్థక ప్రత్యయ మంట. ఇంతటి వైపరీత్య మొందైనఁ గలదా ?

వ్రాఁతప్రతియందు ధాతువు, సంస్కృతార్థము, ఆంధ్రార్థము, వర్తమాన భూతభావికాలిక ప్రత్యయములు, విశేషములు నని యేనువిభాగములు ప్రదర్శింపఁబడినను, ముద్రణమున ధాతుధాత్వర్థములు మాత్రమే ప్రకటింపఁబడినవి. అన్నిధాతువులకు వర్తమానమున చువర్ణకమును భూతమున ఇత్-ఇస్ వర్ణకములును, భావిని ఎద్, ద్ వర్ణకములును చెప్పఁబడినవి. విశేషములందు సమానధాతువులు, శాస్త్రీయములు, అస్వతంత్రములు మొదలగువిషయములు పేర్కొనఁబడినవి. అన్నింటికిని జివర దము ప్రత్యయము తో నర్థము నిరూపింపఁబడినది.

పైయంశము లన్నింటి నాలోచించినచో బరిషత్తువారు ప్రకటించినది చిన్నయసూరికృతమేనా యనుసంశయము గలుగుట సహజము. చిన్నయసూరివంటి లాక్షణికశిరోమణి గ్రంథమం దిట్టిదోసఁగులు పొసంగునా యను శంక దుర్నివారమే యైనను గొంచె మాలోచింపఁదగును. శ్రీసూరిగారు ధాతుమాల నొకదానిని రచించి రనుటలో నెట్టిసంశయమును లేదు. చెన్నపురిప్రాచ్యలిఖితపుస్తకాగారమున నొకధాతుమాల చిన్నయసూరివిరచిత మగునది యుండెడిది. ఆపుస్తకము నెవ్వరో యపహరించినను దానివరుససంఖ్యయఁ జేరును నిప్పటికిని గలదు. పరిషత్తునకు లభించినప్రతి శ్రీసూరిగారి స్వహస్తలిఖితము కాదు. వారిప్రతికిఁ బుత్రికయో పౌత్రియో యింకనువ్యవహిత సంతతియో తెలియదు. ప్రతులఁ జూచి పుత్రికల వ్రాసికొన్నవారు తప్పుల దొరలించుట వింత కాదుగదా! శ్రీసూరిగారిగ్రంథములు చాల నీనడుమఁ బరిషత్తువారికి లభించినవి. వానినెల్లఁ జూచిన నీవిషయము సత్యమే యని తేలును. లోకములో వ్రాఁతతప్పులు పడుట సైజమే కాని ప్రక్షిప్తము లధికము

గాఁ దూఁటుట శ్రీసూరిగారి గ్రంథములకు సంభవించిన మహోపద్రవము. వారియందు గౌరవాతిశయమునఁ దమ రేమో సాధించితి మనుతలంపున మంచిచెడ్డలారయక యడ్డమైనగడ్డి నెల్ల గ్రంథమందుఁ జొప్పించుట శ్రీసూరిగారి గ్రంథములం దధికముగా నగపడును. అట్టిచేరికలు లేకున్న నీధాతుమాల కెంతటిగౌరవము నొందెడిదో ! ఇదియే కాక శ్రీసూరిగారి గ్రంథము లముద్రితము లేవియైనను మనకు నిర్దుష్టముగ లభించుట దుష్కరమే. ఎట్లయినను నేను బ్రారంభమునఁ జెప్పినంత యుపయోగ మిప్పటియీ గ్రంథమునకు లేకున్నను దీనియవసరము గలదనియే నావిశ్వాసము. గ్రామ్యములో గ్రాంథికములో యగుధాతువుల నొక్కచోఁ జేర్చి వానియర్థము నిరూపించుట వ్యుత్పిత్సువుల కత్యంతోపకారకముగదా ? అందును గ్రామ్యరూపముల వలన భిన్నదేశవ్యవహారము సుగమ మగును. కావున నీధాతుమాలను బ్రకటించి యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు మహోపకార మొనరించె ననుట కావంతయు సందేహము లేదు.

నరసన్నపేట, గంజాము.
20-1-1930

కత్తి సాంబమూర్తిశాస్త్రి.

ఉ. పాటలగంధితోడ హరి పానుపునందు వసించునత్తఱిం
బాటలగంధు లింపడరఁ బాడఁ బాటలు నవ్వులాటలన్
మాటికిఁ గేలుదప్ప కెడమం గుడి దుఃఖ్వాడుమారునంటపూ
ఝాటపునీటు లెన్న నెకసక్కెపుమాటలు మీఱెఁ గార్యమున్. ౧౪౨

— శ్రీకృష్ణునకుఁ దాంబూల మిచ్చుట —

క. ఆమెడఁ బదినూఱులబలు, చాయలుగలవేల్పుతేఁడు సన్నగునంగం
జాయన్ మరుండు దమ్ముల, మాయదఁ భర్తకు నొసంగునభిరతి వచ్చెన్.

ఉ. వేయగుపాదముల్ గలిగి విశ్రుతదీధమహామంబు గాంచఁగా
చాయపొలంతితేఁ డలసినంతతివై తగునీకు నెక్కుడం
బాయవు మాంద్యకంగుతలు భానుజాతండ్రికి వీడ్య మిచ్చు డే
చాయ నొసంగె దంచు హరిసాత్యకిముఖ్యులు నవ్వుచుండఁగన్. ౧౪౪

గీ. మాంద్యకంగుతలన్నచో మానుఁ జర్వ, నమునఁ బచ్చటనువష్టిఁ జానుమీఱు
ననుచు నవ్వుచు నుత్తరం బాడికొనుచు, హరికి నసితుండు వీడియంబమరనిచ్చె.

ఉ. తెలివి దలిర్ప నా కబలిఁ దీరఁగఁ గృష్ణుఁడు దివ్యరత్నముం
దెలిబలుప్రాను మోముకి జితేటలుగల్గిన గిడ్డి నీగికి
న్వాలయుఁగఁ బంచి తద్ఘ(టి)తః స్రుతనవ్వయ భేష్టవస్తునం
కలన సమస్తలోకముల గారవ మొప్పఁగఁ దన్ని పంపుడున్. ౧౪౬

— అప్పగింతలు —

క. అంతట నంతటిచుట్టం, బంతఃకిరణం బపారగానందపయో
ధ్యంతరముననోలాడఁగ, నంతికి చరుఁడొచుఁ గూర్మి నల్లునిఁబలికెన్. ౧౪౭

ఉ. ఎల్లజగంబు లేలుపరమేశ్వర భక్తజనావనార్థమై
యిల్లలితంపుమానవసమీహితచేష్టలు గాంచుసామి నీ
పల్లుఁడవైతి గానఁ జరమాద్రికి నవ్వలఁ జిమ్మచీఁకటుల్
ద్రొల్లఁగఁ జేయునట్టిడిపటుత్వము గాంచుప్రభల్ భరించితిన్. ౧౪౮

గీ. ఎంతకాలంబునుండియో మొదయకుండు
పటుతమోగ్రస్తత హరింపఁ బాలుపడితి
నస్తమయశూన్యమైనట్టి యభ్యుదయముఁ
జెందఁగాంచితి నయ్య ముకుంద నేను. ౧౪౯

గీ. హారణ మొసఁగుట మామకు నర్హమౌచట, సఖలకర్తకు నీఁదగునట్టి దెద్ది
యయిన సర్వస్వసందర్శనానుకూల,దక్షిణాలోకధర మిచ్చుతలఁపు నాది.

క. హరిదశ్వుఁడు హరి నీగతి, సరసచతురవచనరచన సమ్మోదితుఁగాఁ
గర మొనరింపుచు నానతి, పరమపురుషు చేతఁ గొనుము బలికెం గూఁతున్.

ఉ. ఓమదగణ్యపుణ్యవిభవోదయపూర్ణఫలస్వరూపపు
శ్రీమణి నీకతంబున గరిష్ఠగుణాంబుధి కృష్ణుఁ డల్లుఁడై
నామదిపూర్ణకామత ననంతసుఖం బగునట్లు సేసె నిం
కేమివిచార మీహిత మహీనతఁ జేకుఱె నీకు సుందరీ. ౧౫౪

గీ. భాగ్యసౌందర్యశీలానపత్నివైన, చాన నీకు సపత్నులు చాలఁ గలరు
వారిమదిలోనవిక్రియోత్పత్తిగగన,కుసుమసాదృశ్యమొందింపఁగోరవమ్మ.

గీ. అంబుజాక్షి సర్వకార్యంబులందు, ననుసరింపుము హరిజాయననుసరించి
హరికథానుగతిస్ఫూర్తి నలరనీకుఁ, దల్లియగుఛాయఁ బోలంగఁ దల్లి మేలు

గీ. పగలుఁగావించి మాయమ్మ పగలు సేయు, వాని బిడ్డన నడచుట వాసిగాదు
మాకు వన్నెగ నంతటమైత్రి పూని, భువనబాంధవసుత యనబుద్ధిగనుము ౧౫౫

శా. అమ్మా మమ్ముఁడఁబాసితెంచు మదిలో నావంత యైన న్విచా
ర మ్మూనం బనిలేదు కాంతలకు నబ్రమ్మే యదెన్నంగ నై
న మ్మానన్ భవదీయసన్నిధి జగన్నాథుండు నన్నుం గృపన్
సమ్మానింపుచుఁ బాయఁ డెప్పుడు నిజస్వారాక్షిగాఁ జూచుచున్. ౧౫౬

చ. సిరికి నివాసమైన హరిచెట్ట గ్రహించిననీకు లక్ష్యమే
హరణముగాఁగ నే నొసఁగునర్థము లైనను దండ్రిపట్టికిన్
హరణమొసంగు టిజ్జగము లాగమముల్ దగఁ దెల్పు నింతె కా
దరయ బితృస్వకాంక్ష ధృఢమై మదిఁబుట్టెడు నట్టిపోటికిన్. ౧౫౭

ఉ. కావున సర్వవస్తువులు గల్గుటకై సకలోపచారస
ద్భావముకై ద్యులోకతిరుబంధురధేనుచిరత్నరత్నముల్
భావము పొంగ నిత్తుఁ గొను భాగ్యవతీతిలకంబ వాని నీ
భావములో స్మరింపఁ గనునట్టి ఘటింపఁగ నానతిచ్చెదన్. ౧౫౮

క. అని ఛాయతోడఁ గూరిమి, తనయామణి గారవించి తరకేతుణచే
వనజాప్తు డొకవిధంబున, ననుమతి గైకొనుచు నొందె నాత్మాలయమున్.

క. కుహనారాజకుమారక, మహనీయగుణాభిరామ మైథిలకన్యా
పహరణపరఖరదూషణ, సహజావైరూప్యకరణ సత్యాభరణా. ౧౬౦

గద్యము.

ఇది శ్రీరామచంద్రచరణారవిందమిళిందాంతఃకరణ పోలూరి మాధవయజ్వ
సముజ్జ్వలత్కృపోత్థిత కటాక్షాసాదిత పాండిత్యాభరణ ప్రభంజనవం
శాబ్ధిరాకాశశాంక నిరంతరారాధితవిచక్షణశశాంక అభినవ
సన్నయభట్టారక అహోబలపత్యాఖ్యాయకవిమనో
పాధ్యాయభట్టారకప్రణీతం బైన కాళిందీకన్యా
పరిణయం బనుమహాప్రబంధమునందు
పంచమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

కాళిందీకన్యాపరిణయము.

—॥ షష్ఠాశ్వాసము ॥—

క. శ్రీమత్పద్మజభవమ్యో, త్తామరసస్యారథ్యంగ దశముఖభంగా
శ్రీమహిత హితజనాంబుజ, ధామాధి ప్రముదితాత్మ దశరథరామా. ౧

వ. దేవా దివ్యచిత్తంబున నవధరింపుము. ౨

క. చారుశ్రీజనికరమై, హీరోపలకాంతిపూరపూర్ణమునగునై
సారసుధాలయంబై, పారావారంబుభాతి భాసిలు మధురన్. ౩

క. అర్థసమృద్ధంబై శ్రీ, వర్ధనచతురాస్యహర్మ్యవర్ధనపరమై
వర్ధిల్లుగీత మనగృహా, మర్త్యాధికసౌధసదృశ మగ్రేహమున్. ౪

గీ. ప్రాప్తమందన మత్యంతప్రాప్తిపదము, సుప్రసన్నమనఃపూర్ణ సులలితమును
పీనసాదృశ్య మలరారి వేడ్క నెఱపి, యచ్యుతాంగనాజిత్రమా నలరుశయ్య.

క. చారుమహాభోగంబై, భూరిశిరోరత్నకాంతిపూరాన్వితమై
తోరంపు శేషశయ్యా, గేరెడు సుమహాపుష్పకీలితశయ్యన్ ౬

క. వసియించె వాసుదేవుండు, ముసిముసినగవులొలయ మదిని మొనయుప్రసాదం
బనదృశకాంతావిమయ, ప్రసక్తచిత్తేము మాటబంధపటిమునందెలుకన్. ౭

చ. అతికఠినంబులౌ జగతి హాటకరత్నము లంగ మొప్పి నీ
దతిమృదు వెట్టు పొం దెనఁగు నైన నమం బటు లేని భూషణా
వృతి కిది వేళ యౌ నటం గి *వేయునమూనవిభూషణావళుల్
సతి ఘటియించు మంచు రవిజాత విభూషితఁ జేసె గర్భిగనల్. ౮

శా. సారోదాత్తవిశేషచిత్రకవిభూషాకీర్తి నవ్య † గుణో
దారవ్యక్తి ‡సువృత్తి దోషరహితగా ధనోల్లసన § న్నాయకన్
నీరేజేక్షణఁ గావ్యలక్ష్మిబలె (1)మున్నిద్రావిభూతాన్వయుండై
మారుండ దప్పుడు చూచి రోసి వదలెం మన్నించు గాత్రాస్త్రముల్. ౯

క. (న)తియంగంబులఁ బొంగడమ, నతుఃప్రాజ్ఞావళీసముంచిత వాచా
గతుల ద్వితీయతృతీయ, ప్రతిభటగహీన నటనగ(న) నయుగ(2)మొనసెన్.

---

* వేగసమాసమభూషణా † గుణాధారా- ‡సువృత్తి- § న్నాయకిక

(1) మున్నిద్రా-; (2) మొనసెక-

చ. చెలులయభిప్రాయజ్ఞమె(గఁ)జిహ్మముఁ గమ్మనివింటివానిపూ
ములుకుల *క్రొవ్వడంపుఁచు(ను) ముప్పిరిఁగొన్ననురాగగర్వమున్
నిలువ(వ)దల్చుచుం జెలువ నిల్చెను నొక్కఁడు గొక్క కుండ నిం
తలు భళిరా భళీర మదిఁ దాల్గొనుసిగ్గుకటుత్వవైఖరుల్. ౧౧

సీ. మదనుఁ డను కర్ణధారుండు గదియునేని, పెనిమిటుడి యనువావ శోభిల్లునేని
నేకరంబులనరదారబిడ్డయేని, చెలువ దాఁటంగలేదమ్మ సిగ్గుకడలి. ౧౨

చ. వెనుకకు సిగ్గులాగఁ దమినేకము ముందఱి కీగ్గ నవ్వ్యథం
జనున సహింప †భావము ముసాధిలుమధ్య మభావ మైనచో
ఘనకుచ‡భారధారణము గాఁ జన దంచు వదింపవచ్చునే
ఘనపదమాశ్రయించి కలకాలము §యుండెడివాని గానమే. ౧౩

క. వెడవింటిజోదు విరివి, లుగ్గుమనువసం జేయఁజేయ గురుకుచ కొక్కా
క్కొను గామదకుం గడచిన,గడుదూరం బయ్యె లజ్జగరిమం బెంతో. ౧౪

చ. అలవలరాజు పైదలి రమాధిపు(కజ్జకు) వేగఁ (1)జేర్పఁగా
వలనుదలిర్ప నూఱటలఁ బాయుచు గుప్పెడుఁ బువ్వబాణముల్
చలనములేనిమూర్తి నవస్థం బియి మించినలజ్జ జాయగాఁ
గలఁగుచు మోము వాంచెఁ గడుఁ గ్రమ్మనుసిగ్గున సిగ్గులాఁడి (2)తాన్ ౧౫

చ. చెలి తలవాంచి తెల్పె బలుచెల్వపుఁ గ్రొమ్ముడిఁ జిమ్ముచీఁకటిం
గలసి మెలంగు పావటహో కాటపుఁ జెంద్రపురేఖచే మనో
మిళదనురాగవైభవము మించఁగఁజాలదు లజ్జ నెమ్మెయిం
గలుగఁగ నేర్చు సత్వరితగామిత యంఘ్రుల కెన్నడం బొగిన్. ౧౬

వ. అప్పుడొక్క చెలికలువకంటి యక్కలికి నుద్దేశించి (యి ట్లనియె.) ౧౭

ఉ. క్రొత్తగఁ బ్రాణనాయకునిఁ గూడఁగనేగెదు వన్నెలాఁడికిం
గ్రొత్తయె లజ్జ లోఁగొనుట కూర్మిచెలుల్ గడితేర్ప జేనికిం
జిత్తము రంజిలంగఁ దగఁజేయుట యిట్టి విచిత్రలజ్జ మే
మెత్తటినైన విన్నయదియే కను చెక్కడిమాట యుగ్మలీ. ౧౮

వ. మఱియు నొక్కయింతి యక్కాంత కిట్లనియె. ౧౯

క. ఇటువంటి ముద్దరాండ్రే, కటుకరకుచకుంభవజ్రకంజరసీమన్
ఘటియింతురు నిజలీలల, నిటునటుఁ జననీక జీవితేశ్వరశుకమున్. ౨౦

(*) క్రొవ్వ- † భావము- ‡ భావధారణ- §వండెడి. (1) తెప్పగా- (2)తోన్

వ. వెండియు నొక్క తేటచెక్కులాఁడి యచ్చచక్కనికొమ్మ కిట్లనియె. ౨౧

క. నను వైనపూలపాన్పున, మనసూఱుచు నున్నవాఁడు మాధవుఁ డయ్యో
తనువునఁ గల్గుమృదుత్వము, మనమున నీ కెట్లులేదు మంజులవాణీ. ౨౨

వ. పిదప నొక్క బింబాధర యయ్యిందుబింబాస్య కిట్లనియె. ౨౩

క. హరిఁ గూడక క్షణమైనం, దరియింపఁగరాదు మేనఁ బ్రాణము లనుచున్
విరిసెజ్జఁ బొరలు నన్నును, దరియా(నక) యిట్టిలజ్జ దా నెటువనునో. ౨౪

వ. మఱియు నొక్క ప్రౌఢ యచ్చేడియకంటి కిట్లనియె ౨౫

ఉ. అక్కరొ నీవు నీమగని(యందపు)మోమ్మున లచ్చిరీతి నీ
వొక్కలఁ గుక్కుచుం దదధరోష్ఠసుధారస మానుచున్నఁ గెం
పొప్పుచు నీకు మోవి దశనోదితరాగ మతండు నీకుఁగాఁ
దప్పితి వంచు మాటికి నదల్పఁగ సిగ్గది యెందుఁ బోవునో. ౨౬

వ. అంత నొక్క నిక్కులాఁడి యచ్చక్కఁదనాలబొమ్మ కిట్లనియె. ౨౭

మ. తెఱలజ్జాధర*కవ్వారంబునను రాగోద్వృత్తి కీ వేల దా
పరముం జేసెదు మర్మముం దెలియు మాపజ్జన్ వృథా గాదె యొ
వ్వరికైనం గనఁ జేటఁ జెందు మదిలోఁ బాటిల్లురాగంబు శ్రీ
కరవక్త్రాంబుజరాగనామకమహాకర్ణేజపం బంచుటన్. ౨౮

వ. అనంతరంబ యొక్క పృథునితంబ యాకాదంబగమన కిట్లనియె. ౨౯

ఉ. ఇంతచలంబు సేయ ఫల మే మని చెప్పినఁ గాఁక సేసె దో
కాంతరొ కట్టివాయి యని కాంతుని నెమ్మదిఁ దోఁచునమ్మ శ్రీ
కాంతుని కెందలో కలరు కాంతలు వారలకెల్ల మిన్నవై
కాంతమనోనురంజనముగా సుగుణంబుల వన్నెకెక్కవే. ౩౦

వ. తరువాత నొక్క యుగ్మలి యక్కోమలి కిట్లనియె. ౩౧

క. అతినిబిడలజ్జ గా దిది, సతికిన్ మదిలోన నవిక సంగమవేళన్
కృతములకుఁ బ్రతికృతంబుల, నితరవ్యాపార మెడసి యున్నఁగఁ జొచ్చెన్.

ఉ. అత్తఱి నీలవేణి నగ†వాఁగుచు నచ్చెలులన్ నడించి యో
చిత్తజుమల్లి కల్లి విను చిత్తము నిల్పుచు నాదువిన్నపం
బిత్తఱి నాలసింపవల దెంతయుఁ బ్రొద్దు ఘనంగఁ జొచ్చె న
య్యుత్తమనాయకుం గదియ నొప్పుగ నెంతయు నంచుఁ బల్కఁగన్.

---

* కవ్వారము=సెపము. † వాపుచు.

మ. లలనామన్మథ*మూర్ఛదృష్టి విలసద్రాగావగావేగసం
†కలనాదీవ్యదవత్రపాధుని నెమర్గా ‡నీఁ దిత్రబ్భ్రాంతిచేఁ
బలెఁ గ్రొంజెమ్మట గ్రమ్మ మొల్లన రమాప్రాణేశశయ్యాంతిక
స్థలజాగ్రద్ద్విపిజాధినాయకమణిస్తంభంబు నందం గొనన్. ౩౪

క. కేళీవేళల శ్రీహరి, నీలాగున నాఁ గౌఁగిలింతు నే ననుక్రియ న
శ్చాలిక కౌఁగిటఁ జేర్చెను, నీలస్తంభంబు సిగ్గునరయం గ్రమ్మఁగా. ౩౫

వ. అంత నక్కాంతం గడచి సఖీజనంబు సవినయభక్తిపూర్వకంబుగా మ్రొక్కి
ముందట నిలిచిన నీలవేణీనీలవేణి నీక్షించి జలజాక్షుండు నికటస్థలవిలసదు
గ్రకరనందనాసుందరేందు రేఖావిలాసన ముల్లాసబలప్రబ(ల)విభవదంతరా
మోదజలధిఫేనాయమానం బగుమందస్మితంబు ముఖాంబుజహంబు నలం
కరింప ని ట్లనియె. ౩౬

క. చలి వార్తలేమి? దేవర, కలిగినభాగ్యమున మనసు కడురంజిల్లన్
జలజాతనయన మిముఁగన, వలయుచు వచ్చుటయకాని వార్తలు గలవే.

క. అలికుంతల తుణదాముఖ, మలులితతిమిరంబు గ్రమ్మె నదియేమి? హరీ
తెలివిఁగొను కృష్ణపక్షము, వలగొను నీతుణదముఖము వదలు నెతమమున్.

వ. ఇట్లు సాభిప్రాయంబుగాఁ దనచతురోక్తికిం దగినయుత్తరం బొసంగు నాతు
రంగనయనప్రౌఢిమకు ముదంబుఁ జెంది నందకపాణి పాణివలయాదిభూష
ణపూర్వకంబుగా నభినవాంబరతాంబూలంబు లందఁజేసి నిడి వెడలి చను
నంజ్ఞ నవతరింపం జేయఁ జాయపట్టికి నీచుట్టఁబట్టినదొర పంపుపెట్టినపను
లకుం జనియెద మమ్మరో తిరిగి వచ్చెద మిచ్చట నుండు మని మరుంగుగాఁ
బల్కి యచ్చిలుకలకొలుకు లోక్కింత వెడల ననంతరంబ— ౩౮

మ. చతురోక్తి ప్రవిలాసవైఖరుల నంచద్భావ్యాలు నర్తిల్ల ల
జ్జితనంవిస్మితకాంతమ ఖ్యలలితశ్రీవీక్షణాలీసితా
సితవంకేరుహమాలికన్ మదనకాంక్షేయప్రభాపాళికన్
సితనీరేజదళాక్షి తేని కొనఁగెన్ సేవార్థమా కానుకన్. ౪౦

ఉ. కామిత మేమియు న్మనసు గాంచనియట్టియవాప్తకాముఁ ద
క్కాముని తండ్రిఁ గాముని-చొకాటపుఁబాణము భామ చూచు చెం

* యత్న † కలనంధిర్యపదత్రపా. ‡ నిందితభ్రాంతి.

తే మదిఁబుట్టువీరుని యుదీర్ణపరాక్రమ మెచ్చ నిచ్చెఁ బో
రామికి సూను చెంగటఁ బరాజయ మొందుట నీతియేకదా. ౪౧

క. హృదయగ్రంధి(వి)భేదము, మొదలంటఁగఁ జేయుబోధమూర్తికి నపుడా
మదవతిహస్తగ్రంధిక, వదలించు టతిప్రయాసవాసిత మయ్యెన్. ౪౨

చ. కరమణికంకణధ్వనులు కామధనుర్గుణనిక్వణంబుతోఁ
గరము ఘటిల్లఁ గేల్మడి నొకానొకయత్నమున న్వదల్చి శ్రీ
హరి హరిమధ్య నంకతల మందు నొనర్పఁగఁ గాంత రాజిలెన్
హరిమణినీలవేదిఁ దొలఁకారెడు పుత్తడిబొమ్మయో యనన్. ౪౩

క. చెలికీలుగంట ములగెడు, నలివాత్సువిమ్ముకులపాణినఖరుచిరాజుల్
కిలకిలనవ్వఁదొడంగెం, బొలుపూరెడు మేల్మిపయిఁడిపువ్వులనరుణన్. ౪౪

వ. అప్పు డప్పురుషోత్తముండు మదనలీలారహస్యప్రతిపాదకకృతులగుకృతుల
నిరర్థకతాదోషంబు నిజానుష్ఠానమహిమంబున నడపయింప నవధరించి
యిమ్మించుఁబోఁడి కిట్లనియె. ౪౫

ఉ. కన్నది కన్నకంతు మఱి కన్నకఁ దండపు నీదు మోముచె
న్నెన్నఁగఁ గొన్న దీదృశదృగీహితవై యలరారు టబ్రమే
సన్నుతగాత్రి నిన్నఖిలసద్గుణసంపద ముజ్జగంబులో
నన్నులమిన్న యంచు విబుధాళి ముదంబున నోలలాడఁగన్. ౪౬

గీ. మానవతి నీవు శృంగారమయత రసిక, చిత్తమెంతయు నలరఁజేసెదవు గాన
నీకలంకార్యత ఘటింపనేర రెట్లు, భాసురైకావళీముఖాభరణగణము.

గీ. భూషణంబంగితభరించెభూష్యమగుట, భూషణతఁగాంచియంగతభూనవగును
అర్హములు భావశబలతాద్యములు వాని, కాంతరచియింప వేయలంకారములుగ.

ఉ. నేరుపుమీఱఁ గన్నుఁగవ నీటగు కొప్పునఁ గప్పు పూని శృం
గారము నీదురూపుగొని గారవ మొప్పఁగ నభజింపఁగాఁ
జేరఁగవచ్చునో తనదు సేవకభావము నాదు సేవ్యతన్
ధారుణి సుప్రసిద్ధముగఁ దా నొనరింపఁదలంచి నెచ్చెలీ. ౪౭

గీ. ఉవిద తావకసుగుణాదియోగమహిమ, వాసనాత్మక మగురతిభావమిపుడు
రసతఁ గైకొనె నీకు నీక్రమము కాన, వ్యక్తికత్తుంబ మనకు సిద్ధాంత మరయ.

ఉ. నేత్రము వర్వ్యసంతటన నెమ్మి యొనంగెడు సౌష్ఠవంబుగా
సూత్రితరీతి నంగములు చొప్పడుపాత్రత నీకుఁ గల్గదే

పాత్రత నీకుఁ గల్గినను భామిని నిశ్చలవృత్తి నుండఁగాఁ
జిత్రము మాకుఁ దోఁచ నీ చెల్వఁ దొనర్చును మందహాసముల్. ౫౧

మ. రసకృత్సద్గుణ మై యలంకృతిధరప్రస్ఫూర్జితవ్యక్తి యై
భాసిల్లించుఁ సుకవిప్రబంధముఁ ద్వదీయం బైన బల్కోష్ఠ దా
వెసఁ దూలింపదె గర్భకంబునకుఁ(?) దెల్విం గైకొను న్వింతగా
రసవిస్ఫూర్తి నొనర్చు గర్భకము సంగ్రాహ్యంబుగాఁ జిత్రమే. ౫౨

చ. చెలి తలవాంచి చూపెద(వొ) చెల్వపుఁగొప్పిది సాటి దీనికిం
గలుగునొ కల్గదో యనుచుఁ గల్గిన సిద్ధ *మునర్ఘరత్నసం
కలితపుఁగుప్పె చామరముగాఁ జుటయే గుటిలొండి యంచు న
బ్బలువగలాఁడు దా †నిమిరెఁ బంకజలోచన కేశపాశముల్. ౫౩

ఉ. కన్నులఁ ‡గప్పుకొఁ దమముఁ గాదనఁ దేనియ తీపి చూపఁగా
నెన్నదు కల్వఁ బల్కు లోకయింపునఁ బల్కిన బర్హిబర్హముం
§బెన్నెరితేటలం గొనను వింతలుగా మెఱుపుల్ ఘటింప మ
బ్బన్నను రోయు నీకబరి యబ్బున యాకుటిలాత్మ(1)నఖ్యముల్. ౫౪

చ. కువలయజేత నీవలఁ దక్రొమ్ముడి నెయ్యపుఁగొమ్మ (2)యిచ్చటన్
సవిధములై ప్రమాణములు సంగత మయ్యెను జూచి తెల్పఁగన్
నవరనిపాతటం గలుగు చక్కసికుంకుమ పేరి విక్రమం
బవుల ఘటిల్లుమౌక్తికసరాకృతి గాంచిన శుద్ధకీర్తియున్. ౫౫

చ. స్ఫురితగుణానుగామురసముజ్జ్వలమౌక్తికరాజి సద్రసా
కర మతిచిత్రబంధ మధికస్ఫుటచారువిభూషణంబు నై
వరఁగెడుఁ గ్రొమ్ము డుత్తమనిబంధనరీతి విచిత్ర మొక్కటే
తరళమృగాక్షి కేవలము దాఁ గుటిలత్వము మానదయ్యెడున్. ౫౬

క. బిత్తరి మధురగుణంబున, నుత్తమకావ్యంబుఁ బోలు నురుభూషణ మై
హత్తున్ ధృతి యక్కావ్యము, నొత్తు స్ఫుటవ్యక్తి కబరి రోయిగి మధ్యమమున్.

గీ. మగువ ముక్తాళి యిది శిరోమార్గతమము,(?)నరివ్యాతా...మంబు నిరతశుద్ధ
మాత్రసద్గుణ మమలవంశాభిజాత, మొట్టు లన్నన్నహాసంద మొనయ దిచట.

సీ. నెలఁత నీవేనలి నీరదపాళిగాఁ గనుము విద్యుల్లతాఘటనఁ జెందెఁ
గలికి నీతురుము చొక్కపుఁగల్వకుంపుగాఁ జాలనింపువహించెఁ జంద్రరుచుల

* మనర్ఘ్యవి † సెమరె ‡ గొప్పుకొండ § వెన్నెలతేట (1) సౌఖ్యము. (2) యిచ్చలన్

మగువ నీకబరి మన్మథశరాయుధముగా జాలువాజలపోఁతజాను గాంచె
భామ నీభ్రూమ్రుడి బర్హిబర్హంబుగాఁ జంద్రసంబంధచారు పయ్యెఁ
జెలువ చిత్రాళిపాళిగాఁ జికురభరము, సరసతఁ బరించెఁ జంపకచ్ఛాయుఁడాయ
ననుచునఖరోచులంతటనలరుచుండ, గొప్పనువ్వనసౌవిదుఁ డొప్పమీఱె.

చ. కలికిరొ మోము వాంచుటకుఁ గారణ మేమి కలంకిచంద్రుని
దులఘుటియింకఁగాఁ గలుగు దుష్టుల కల్ముల సైఁపలేకనో
తెలివి(ని)దప్పి పామరు లతిత్వర సామ్యము కల్పినంతనే
కలుఁగున సాటి లాఘవము గాఁ బనియేమి మృగీవిలోచనా. ౬౦

ఉ. ఎక్కడివింత మాచలి .... తోఁటసాటి ప్రొద్దు రా
మిక్కిలి మారుపంకజము మిన్నక పండితమాన్య లీన్ముపా
వాక్కుల కేల జిహ్వ యలవర్చిరి పాగజవైరి చంద్రునే
నుక్కడఁగించుమో .... యనందగునే పయోజముల్. ౬౧

ఉ. పంకజనీలవఁకరువా భావము దాలుచు కన్నదోయి మే
ల్పొంకము సైఁచునీదుముఖపూర్ణనిశాకరుఁ జూచి చూచి యీ
పంక(జబృంద మెల్లఁ దల)వంపులకుం దగుఁగాక యూర్ధ్వమే
పంకజ*నేత్ర నీకుఁ దలవంపు లహేతుకఁజ్జ మెత్తురే. ౬౨

గీ. వనితరో మోముచందురు వాంచెదేల, కుటిలకుంతలతిమిరంబుకోర...
...నో యనుశంకనో వచ్చుటొప్ప, కటలపాదెందు నేమించ నేరదెద్దీ. ౬౩

గీ. చెలువ ఁజ్జను మోము వాంచితి వటన్న
నవధరించితో నీవు ముఖార్ధహతిగ
విను .... హతి దాన నెనయు నెట్టు
లదియు నొకచోట దోషత నంద దరయ. ౬౪

చ. మృగమదచిత్రకాకృతిగ మీఱుకలంకము దానిఁజేసి యీ
మృగ†ధరుఁ డేతదా(కృతివహిం)చు నటంచును మోమువాంచుటో
మృగ మసుగంధ మప్రియము మమృష్ట మశ్రింగము దాఁ గలంకమే
మృగమదచిత్రకం బది సమృద్ధగుణాన్వితమా కలంకమే. ౬౫

చ. మృగమదచిత్రకానుగతి మే లగుఫాలము పిల్లతేఁటికిం
దగు లగుకేతకీదళము దా నగువం బొగి నెంచి కొప్పపే

---

* నేత్రి † మదుధేతదా

రగవదు తేఁటిగుం పెడసి యాడెదునందపుఁదేఁటిపిల్లల
న్నగు నగుగాదు ముంగురులు నవ్వగు మోముహావత్రగోచరా. ౬౬

గీ. ద్విత్వరహితంపుఁగాగ్ప్రతిఁ దేజరిల్లి, ప్రాకృతాఖ్యాన భాష నా భావితద్వి
రేఫవైఖరి గలిగి త్రిలింగదేశ, సూక్తియన నొప్పుఁ గస్తూరిచుక్కబొట్టు.

ఉ. పిన్నఁదనంబు వక్రతకె పేరుపడం దగెఁ గాని లక్షణం
బన్న నెఱుంగనయ్యె నని యయ్యరచందురమామ సోగసీ
నెన్నుదు రైజనించి కడునేర్పునఁ గైకొనియెన్ మృగీమదా
ఖన్నతమాలపత్త్రరుచిఁ గీల్కొనులక్షణ మొప్పగేషుణా. ౬౭

చ. లలితపుబొట్టు ఫాలముఁ గలంకి నొసప్పఁగ వర్ధచంద్రుఁ డో
ములఁ గన దన్నమాట మదిఁ దోఁచిన చాంచితె మోముఁదమ్మి యా
యలికమునందు నందమగు *నట్టిది బొట్టిది దోషకారియే
యిల వ్యతిరేకభూష వచియింపఁగ హేతుప్రకాశ కోమలీ ౬౮

గీ. చవుతి చందురుఁడలికంబు చక్కఁజూడ, మాకు పాలంభమగునని మాటుకొని తె
యది యుపాలంభవిషయతనందకున్న, నదిఘటిల్లుట వ్యతిరేకమగునుభూష.

చ. రసవదమై మృ(మా)త్వమున రాజిలి లక్షణలక్షితంబు నై
హసన మొనర్చు సాధుకృతి నందపునీనిటలంబు దుష్కృతిం
గసరఁగఁజూచు సామిమయి గాంచిన చందురమామ నిక్కమో
యసదృశగాత్రి లక్షణము నందినయందము పొందుఁ జెందమిన్. ౭౦

చ. మొయి లెడఁబాయు పూర్ణశశిముద్దులు నించు(చు) రాణఁగించునో
వయివయిఁ గ్రమ్ముమం చెడయు పద్మము రీతి మెలంగ నేర్చునో
దయిత యవక్త్రపాథరము తారఁగ నీకు వనోజ్జవక్త్రి మే
మొయివిలసిల్లు సంశయము మేకొను నిచ్చట దానిఁ దీర్పవే. ౭౧

చ. వదన మవక్త్రపాతిమిరబంధతఁ గాంచినఁ జిమ్మచీఁకటిం
జిదిమెడు చందమామ నగు సేయక యుండున తప్పఁబల్కితిన్
వదనము సిగ్గుటిర్లు రయివ్రాలఁగ నేనిపు నెప్పుడున్ బలెం
బొదలఁగ నిర్లవేళ రుచిపూననిక్కలతేఁడు నవ్వనే. ౭౩

గీ. శాంతిస(వ)న్న వస్తువుల్ గణన సేయు, శశినిమోముతరువాత వెలయుఁజంద్రు
డట్టిచోట వికల్పంబు పెట్టరాగ, నసు లనాకల్ప మది యని చదువరాదు.

---

* నట్టిడి-

చ. నెల యిది హైన మన్నయనసీరజముల్ వికసిల్లునట్లు దా
నెలయ రసా(ంబు)రాశి వడి నిక్కఁగఁ బంకరుహంబు గానిచోఁ
గలిగదు నేగతిన్ భ్రమరకంబులసంగతి దమ్మియైనచో
విలసన మెట్లు రేయి యిది వింతగు సంశయ మింతి తీర్పవే. ౭౫

ఉ. ఏనులయం దం(లం)కృతిగఁ బెట్టినసీలపయోజపత్త్రముల్
భానుతనూజ నీయసితభవ్యకటాక్షవిలాసభూషణం
బూని వెలుంగ నీక్షణము లుత్పలకాంతి ధరించు నన్నయూ
టానఁగరా దొకించుకయు నానఁగవచ్చు విరుద్ధలక్షణన్. ౭౬

ఉ. తోయజవైరి హై మొగము దోఁచినవేళలఁ గన్ను లుత్పల
శ్రీయుతిఁ గాంచు వెన్నెలఁ బ్రసిద్ధిగఁ గ్రోలుచునుండుపుల్గులై
పాయకనిల్చు మోము నవపద్మముగాఁగ న దెట్టులోచు నీ
యాయతనేత్రముల్ మెలఁగు నార ముఖాత్మవిచిత్రవైఖరుల్. ౭౭

క. వరవర్ణిని నీనయనము, లరమోడ్పున మోముఁజంద్రునంద మెలఁగుచున్
సురుచిరనీలపయోరుహ, సరసిరుహైకత్వజన్మసంగతిఁ దెలుపున్. ౭౮

సీ. శారదపూర్ణిమాచంద్రమోబింబంబు గర్వసర్వస్వంబు గాసిఁ జెందఁ
దరుణార్కకిరణసంధానజాగ్రన్నవ్యపద్మలాలిత్యంబు పటిమదక్కఁ
జంద్రాతపాస్వాదసమ్మోదమాద్యచ్చకోరవిలాసంబు కొదవగాంచ
మకరందరసపానమత్తమధువ్రతపోతలావణ్యంబు పొలుపుఁదొలఁగ
సరి మొగంబెత్తి చూడవే సీటులాఁడి, వెడఁదకన్నులు విప్పవే బెడఁగులాఁడి
సిగ్గుపడువేళ దప్పవే నిగ్గులాఁడి, నన్ను మన్నింపఁదలఁపవే వన్నెలాఁడి ౭౯

ఉ. ఓపరిపూర్ణచంద్రవిజయోజ్జ్వలవక్త్రశశాంకబింబ నా
చూపులపేరుగొన్న పరిశుద్ధచకోరములానఁ గాంతి దా
లోపము గాంచునంచు నవలోచన వాంఛదె మోము వర్ధనం
తాపము వావ సంపదకుఁ దక్కువె చంద్రుఁడు కీర్తికెక్కఁడే. ౮౦

గీ. విమలముఖచంద్రుసన్నిధి* వేగుగాంచు, కన్నులకునివ్వడుం బెడుకములయులకు
సాటిఁజెప్పంగనమరునే సాటియగును, నెలకునలరెడుజలజంబుగలిగెనేని. ౮౧

మ. అరమోడ్పైపనుఁ దొంటికన్న †నెటియా నందంబు గైకొన్న నీ
వరనేత్రంబుల కెట్లుసాటి యనఁగావచ్చున్ (వ)సంకోచతన్

* వేగు † నెరియానందంబు.

పరసత్వంబుఁ దొరంగి చూడ దెగకై సత్త్వాతికిన్ దూరమై
ధరలో నుండెను వారిజోత్పలములం దన్వీ జగన్మోహినీ. ౮౨

క. విలసనమహిమం బెంతే, కలిగియుఁ దల ద్రుట్టుఁదిరిగి కలయుఁ జతురిమం
బలవడమి దుర్యశముక, జ్జలమై పైనాదు నీనుచక్షుర్యుగమున్. ౮౩

గీ. మగువ నీవు దృగుత్పలమాలయందు
మాలవాలంకృ(తి)యొనర్చ మెఱుఁగు గాదు
ధూపఫలహేతువులఁ జాల రుచికరంబు
మిగుల సుత్రేపతుఁ గావింపు సొగసులాఁడి. ౮౪

ఉ. అప్పతరంగల * న్నిగుల నప్పుడుఁ దప్పదు కోప మంచు నీ
విప్పుడు చూపు చాలుకొననీక పెసంగెదొ యట్టులైన నో
యొప్పులకుప్ప కొప్పుజిగియొప్పుఁదనంబునఁ జాయ మాయఁగాఁ
దప్పక సేయు నప్పుమదిఁ దప్పనిలోఁచు టెఱుంగవైతివే. ౮౫

చ. చెలువరొ సర్వలోకములచేతులమోడ్పులు గంటిఁగాని నేఁ
గలనయినం గరాబ్జములు గట్టిగ మోడ్చుటెఱుంగ నేరికిం
బలుపలగష్టు వేచలి(యఁ)బాయును † నప్పుఁ గృతార్థుఁజేయు మం
చలికులవేణి సిగ్గునకు నంజలి సేసెనఁ జక్కఁజూడవే. ౮౬

ఉ. ఎట్టివిశిష్టదేశమున నీమక వెంతటి శాల మెట్టినో
మట్టిటుఁగా కొనర్చుచుఁ గృతార్థతఁ జెందెనొ నీదు మోవితోఁ
జుట్టరికంబు సేయునతిసుందరపంజరపద్మరాగముం
గట్టిగ ధొండపండనుచుఁ గ్రక్కున ముక్కున ‡ నొక్కుఁ జూచితే. ౮౭

ఉ. వీనులభూషణం బగునవీనమృదూత్పలముల్ కటాక్షదృ
గ్లీనము లయ్యె వ్వాని కవిగీతము ప్రత్యసత్సభావముల్
గానఁ దదంతరాయఘటకత్వ§మయుక్తము కన్నుదోయికిం
బూనిక తెప్పలెత్తి ననుఁ బొందుగఁ జూడుము సుందరీమణీ. ౮౮

ఉ. కన్నులక్రేవఁ గన్గొనఁగఁ గారణ మేమి కటాక్షవీక్షణా
భిన్నమహేంద్రనీలమణికీలితమాలికలన్ శ్రవఃపుటా
సన్నగభీరకూపములఁ జాలఁగ నించుచు వానిమీఁదుగాఁ
జెన్నుగ నేగి ముచ్చిలికిఁ జేయుటకై జతనంబు పూనెనో. ౮౯

* న్మిగులు † నమ్మ ‡ నొక్కు § మయుక్తము

గీ. వనితయురగన్నుఁగైకొనినను(వ)సు దెలియ, నాత్మ భావించెదో యట్టియాత్మ నీదు
తనువు బల్మినిసాకారతను భరించి, చాతురిమంబొను చుండెఁ బక్కఁగాంచె ౯౦

గీ. నాతి ప్రకృతార్థాప్త ధారత్వమునయ, నతిశయ ద్రంబువకువీకుణాన్వయిత్వ
మేలదయనేయఁదలఁపవు హేతువేమి, గర్భసాదృశ్యమబ్బి పరతననిటులొ. ౯౧

ఉ. చక్కనిచక్కదృష్టులివి చక్కెర రూపినయంత మెక్కి యీ
చక్కి మజ్యోక్తమాట వినవంగతిగాని తెలుంగుగా రొదల్
మిక్కిలిఁ జేయుచున్న యవి మిన్నక యుండకున్నట్లుగాఁగ నో
చక్కనిబొమ్మ చక్కనకుఁ జక్కెరయెమ్మ్యులో క్కిఁ బల్కవే. ౯౨

క. నలయుందురు తామరయని, పలుకుదు రీమోము బుధులెః భవ్యామృతముం
చిలుకఁగరాదె మరందము, గులుకఁగవలదే బుధోక్తిఁ గుఱుచవటిచదే ౯౩

క. చిక్కను నాదగుభావము, చిక్కముగా వరచితంపు నెజీవల్లులకుం
జక్కని చెలిరో యిర్పుడు, చిక్కెదునీమధురవచనశృంగారములన్. ౯౪

క. రాలుగరఁగించునేరుపు, చాలఁగ నాకబ్బునెడు చందురుగర్వం
*బేలాచల్లింపఁదలఁతు, రాతెల్లం గరఁగఁ బాట రహింపఁగదే. ౯౫

క. రూపవతి మామకశ్రుతి, కూపంబుల నమృతవృష్టిఁ గురియఁగరాదే
రూపింప నీకువదనం, బేపారెడుపూర్ణచంద్రుఁడే నిజమయినన్. ౯౬

చ. పరుషము తాచు నీరసతపట్టయి †చెక్కులఁ డంకరించి ని
ర్భరవహనక్షమాన్పదతఁ బాటిలురత్నమయోపకుండలా
భరణము లేల వీనులకుఁ బంకజబంధునికూర్మిపట్టి నీ
వరసమ్మృదూక్తి భూషణము చాలు నలంకృతిగాఁగ వీనులన్. ౯౭

క. శృంగారవతి కుచద్వయి, సంగత మగురీతిఁ బల్కు సంగతేము దగున్
భృంగాలక నిలువెల్లను, బంగారం బైన మాట బంగారమఁటే ౯౮

గీ. అరిదిమాధుర్యము త్తరోత్తరముగాఁగ, వస్తువుల నన్నిఁ బంచవిప్రథమలమరు
సార‡భూమకుఁద్వియెచ్చటనునీమ, మధురసూక్తిఁబయినన్నిఁ బ్రథమసున్న.

క. ప్రకృతిర్వికృతిస్సాల, ప్రకృతిస్వీకవిత చిత్రపద మగు ననుచుం
బ్రకృతి విక్కృతి స్మాల, ప్రకృతి న్నిరసించువారు పలుకుదు రింతీ. ౧౦౦

గీ. వనజలోచన నాదుగాయనత కొప్పి, యమళ్ళై పాటపాడెదోయబ్ర పెందవఁ
దరుణి నాగాయనత సమ్మతంబుగాక, కొదవెఱుఁగ కరొూగ వద్యోదవా చెపుమ.

---

* తేలచలింపందలచెదు † చెక్కుల నలంకరించి ‡ భూషణ

క. చంచలనయనా చాచంచల, చంచల*వీణాధరించి చతురతచే వా
యించెదవో ధ్రువవీణ భ, రించెదవో తెలుపు మాదరించి కృశాంగీ. ౧౦౨

గీ. శ్రుతిపుటంబుల కమృతంపుసోనలైనఁగ, మానసాంభోజ మభినవమాకరంద
మాధురులఁ దేల నీవేళ సాధుశీలఁ, దేటగీతి వచింపవే తేఁటికంటి. ౧౦౩

క. నాలుగువిధముల నభినయ, లీలలు నీకంటెఁ దెలివి లేదన వశమా
యాలోలనయన యిప్పుడు, పోలిన యభినయముఁ దెలుపు†ప్రొద్దుచనుటకున్

గీ. కలువకంటుల‡కిన్నరకంఠి పదము, రాగరూపత నీయందు నొనరఁబూను
ననుచు జనులాడుకొనవిందు నది నిజంబొ, కాదొ తెలియఁగ నగుఁ జాటకతనమాకు.

మ. అతిరక్తాధరసన్నిధానమున నాసారూఢముక్తాఫలం
బతిశుద్ధం బతిరక్తమయ్యె నిది యన్యాయం బుపేక్షింప నీ
వతులజ్ఞానవిధానమూర్తివిగదా యబ్జాక్షి మందస్మిత
ద్యుతిమాత్రంబున దానిదోష ముడయం దోలం గటాక్షింపవే. ౧౦౬

గీ. ముదిత నీముక్కు ముక్తాముత్యమునకు, నాత్మశుద్ధగుణప్రాప్తి నగునతద్గు
ణంబు రూపింప నన్యగుణంబుఁ గొనఁగఁ, దద్గుణంబు ఘటిల్లుఁ జిత్రంబు కంటె.

గీ. జ్ఞానదీపంబున నవిద్య నణఁగ శుద్ధ, మాత్మరూపంబు దీపించు ననువుదోఁప
వెలఁది నీనవ్వు ననుఁ గెంపు విచ్చిపోవ, గా ననగు ముత్తియము శుద్ధభావమగుచు.

గీ. వికసదంభోజపూర్ణేందువిధముఁ దెలుపు, ముద్దుసిద్ధంపు నీ నెఱిమోమునందుఁ
జెలుతన వైవ్వన నిఁక నేమి చెప్పవచ్చు, మధురసామృతవిభ్రాంతి మానదింతి.

మ. తెలియక మోము వాంఛకొని తేటలనవ్వులు దేరనీక యీ
వలనున నున్నఁ జంద్రముఁడు వారిజతుల్యముగాన మోము నే
వలముగ వాంచియుండెఁ దనవాసియ గల్గుమొగంబు వెన్నెలల్
‡సిలుకకయుండునే యని హసింపఁ దలంపులు నింపఁడా చెలీ. ౧౧౦

క. ఈమాడ్కిఁ బలికి యాదవ, సోముఁడు లేనవ్వు పూర్ణసోముని నవ్వన్
భామామణి నెఱసొగసుల, మోమునఁ జెలువారఁ దనదు మోము ఘటించెన్.

క. నెల నెలయు(ను) వెన్నెల వెన్నెలయును నెత్తమ్మి తమ్మిసీటునఁ గవియం
గలసొగసుఁ జూడఁ గలువల, ములుకులవిలుకాని కపుడు ముచ్చట యయ్యెన్.

గీ. అజ్జగద్గురునుపదేశయత్నమహిమ, భావమున నించు ప్రేమానుబంధపటిమ
హరిణలోచన తాదృశాల్యంతిఁజ్జ, విద్యచూపఁగ సాగె నవిద్య పోల్చి. ౧౧౩

---

* వీణగా- † ప్రొద్దుచ్చుటకున్ ‡ కిన్నరకంటి ‡ సిలుగక.

క. ఆపడఁతి కొంతలజ్జకు, లోఁబడం బెనయుంగఁ బ్రేమలుప్పతిరమై
దీపించ బడు లోనర్పఁగ, వ్యాపారముదక్షి కృతము వామోదించున్. ౧౧౪

సీ. సుకుమారవర్ణనంఘటితస్వరూపంబు లలితప్రసాదన లక్షితంబు
ద్రుతికరమాధుర్యధుర్యస్వభావంబు సవిశేషపరివృత్తికాంచితంబు
పతితిరస్కృతవాచ్య మవిహితదోషసర్వస్వంబు రసికానురంజనంబు
నగుచు సత్కావ్యంబు నందంబు గానియేని పవిమృష్టపద్విధేయాంశమగుచు
స్త్రీపదమై పుఁరద్ధిప్తి విస్తరిల్లి, భూషణస్ఫూర్తుల కనంగపోషణముల
కాటపట్టయియొకవింత తేటఁగానిదె, మోముసీదనివెన్నుండుమారుకొనిదె.

గీ. సాత్త్వికస్వేదజలసుధాశ్రయతఁగాంచు, నలికచంద్రుఁడు విశదముక్తాళిపేరు
గన్నయాత్మీయపేశలకాంతిధార, ఘనపదంబునఁబ్రోచెఁ గలికికంటి ౧౧౩

మ. *శపమానాన్వయమానకస్ఫురితమై యొప్పారుచుం జిత్రకం
బపరక్లిష్టతఁ జెందె నేనియును †పక్త్రాభిజ్ఞమా భాగ్యవ
ర్ణపదత్వన్నిటలస్ఫురత్తనకపత్రంబంచుఁ బద్మేక్షణుం
డపరిచ్ఛిన్నరసాదృతాశయత ముద్దాడె న్నిటాలస్థలిన్. ౧౧౭

గీ. చాన మోము విశేషోక్తిఁబూనదిపుడు, సామ్యమందమిగుణహానిజాడఁజొరమి
సునయనాంజనకవులకుఁ జాడనమరు, భావరసదృష్టు లందుటఁ బద్మనయన.

చ. భ్రమరవిలాసముల్ పథరభవ్యతరోత్పలమాలికల్ కటా
క్షములన చేసి మోలఁ ‡వికస్వరత ల్లలితంబుగాంచె నే
త్రములు ఛవీర వైదుషి యుదారత యం చొగి నెన్నుచున్ రమా
రమణుఁడు చేసెఁ దన్నయనలక్ష్మికిఁ జుంబనలక్ష్మిఁ దోడుగన్. ౧౧౮

క. కంబుధరాధరసంగత, తాంబూలరసంబుసోఁకి తరుణేందుమిభా
చుంబితనీలాంబుజములు, చుంబించెను సూర్యజాతచాక్షుపుఁగన్నుల్.

క. హరికృతచుంబితపరిచిత, సురుచిరతాంబూలరాగశోభితదయుల్
తరుణ(శశి)కిరణచర్వణ, నిరతచకోరములసీటు నెఱపఁ(గ)సాగెన్. ౧౨౧

గీ. మురవిభంజనుఁ డప్పేశి ముద్దుగొనఁగ, రమ్యతదధరవీటికారసము నయన
పద్మములనత్త మద్వేలబహుళరాగ, రసము వెలికుబ్బెనోయనరమణగాంచె.

* శపమానాన్వయ † వక్త్రాభిజ్ఞ ‡ వికస్వరతల్ సిలతంబు.

క. పంకజముఖి కను కాటుక, కంకజలోచనుని మోవి కయి నవ్వేళం
బాంకమయి కనఁగ నొప్పెన్, మంకెన విరి మీఁద మెలఁగు మధుప మనంగన్.

గీ. సాంజనాతిచలేక్షణసంగమమున, నతులరాగాధరము కప్పు నందె నపుడు
సాంజనాతిచలేక్షణసంగమమున, నతులరాగాధరము కప్పు నందు టరుదె.

గీ. అబ్జహితనందనామణి యనుభవింప, మధురిమమాధుర్యరసము నుంచి మషివిడాంక
ముద్ర యిడి సిల్ప రాజిల్లు విద్రుమంపు, నాళమన నొప్పెఁ గాటుక నలుపు మోవి.

ఉ. కాటుక కప్పు మోవి జిగి గాడిలి నవ్వ్రణ బొత్తుఁ గూడుచుం
గైటభదైత్యవైరిముఖకంజమునం దనరారెఁ జూడఁగా
*మాటికి సాటియైన రసముఖ్యము లాదిమకోణసుభ్రమల్
మేటిప్రబంధరాజమున మేళన మంది మెలంగు కైవడిన్. ౧౨౮

మ. తొలుత న్నందుని యింటిలో మెలఁగి నీతోఁ బుట్టు కాళిందితీ
రలసత్కాననభూమి గోగణము సంరక్షించి తీమీఁద నీ
వలచుం జెక్కిటఁ గేళిపత్రమకరీవారంబు పాలించెదం
గలకాలంబును బాసపాల్యమె కనంగా నోఁచితిం గోమలీ. ౧౨౯

గీ భవ్యగండద్వయికిఁ గేళిపత్రములకుఁ, బొందుఁ గొనఁ గూడ దన్యోన్యభూషణాబు
పుట్టు మొదలు గబ్బు గండములకు నోఁచు, నట్టి యవిభూషణతకర్హ మనఁగ నగునె

గీ. అతులవాసన నచలభావానుభూతి, ననమమార్దవగుణమున నప్రతీత
తాళతల్పంబుచేఁ గదా తరళనయన, కలిగె నీ చెక్కులకుఁ జంద్రఖండసంజ్ఞ.

గీ. అసితపక్ష†గత్తుహినాంశుఖండ, తుల నెసంగిన నమృతంబు దొలుకవలదె
కలిమి లేములు దెలియంగ వలయు మాకు, ననుచుఁ జెక్కిలి నొక్కె శ్రీహరి ముదమున.

గీ. మించుటద్దంబు నీచెక్కు మించు నంచు, నెంచుకొనవిందు నది నిజమంచు నెంతు
నిందుబింబాస్య నా మొగంబిచట నిలువ, నమలినచ్ఛాయ ప్రతిబింబమబ్బెనేని.

గీ. ప్రకటదర్పణరుచిరేందుశకలములకు, నుపిదనీచెక్కుల(కుఁ)బోనరుక్త్యమనుచు
బుధులు పల్కుదురిటదోషబుద్ధివలదు, శాస్త్రమరయంగ విస్మయస్థానమగుట.

చ. నిటలతటంబునన్ మెలఁగు నిద్దపుఁ గస్తురిచుక్క ‡బొట్టులోఁ
గటికికలంక మానసుచుఁ గ్రమ్మితిఁ జుంబనవాంఛ నంశయం
బటమటమే కలంకపద మంచితలక్షణమే వచింపఁగాఁ
గుటిలవినీలకేశి యని కూర్మి నొనర్చెను జుంబనం బటన్. ౧౩౫

*మాటకు బాటయైన †గతస్తుహినాంశు ‡బెట్టు

క. *బాయదు నంహస్ఫురణముఁ, బాయ దనం కాళరూపభావాస్పదలౌ
†ఏయనువు మంగళమహా, శ్రీయనఁ నక్సూక్తి యమరెఁ జెలి వీనులకున్.

ఉ. ఇంచుకయేని లీలఁ గొన డీకలు వీనుల కేగుదెంచి నీ
యంచితనేత్రముల్ జయము నంతికకర్ణమహాధునన్నిధిం
బొంచెను భీతిఁ గూడములఁ బొందవు నేత్రము లంచు మీాలస్రు
క్కించినవాని కట్టిభయకీర్తన ముద్దున కాచె నచ్ఛ్రుతుల్. ౧౩౮

ఉ. కర్ణపతంసనామ మిటుఁ గాంచెద ద్వక్ప్రభ సంపు విచ్చి య
ధ్వర్ణము సేరెఁ గావలయు నద్దిర యీాయసితోత్పలంబు దృ
గ్వర్ణపరంపరాంతరధిగానతఁ గైకొని లీన మయ్యె ని
క్కర్ణమునందు భూషణ(త) గైకొను నేకరణిం గృశోదరీ ౧౩౯

గీ. కర్ణమునఁగల్వకనుచాయఁగవ్వకొనఁగ, మీాలితంబయ్యెఁగంటిపేలాలితాంగి
యంతిసామాన్య మిచ్చట నెలకలుగు, మహిగధర్మవిశేషసంబంధ మిదియ.

గీ. బ్రహ్మయనవొప్ప శ్రుత్యంతలక్ష్యమగుచు, దనరు నిక్కల్వ శ్రుత్యవతంస మగుచు
నుపనిషద్రీతి నిది మన కొప్పఁబలుకు, వేత్తృవేద్యంబులకు భేదవిదళనంబు.

గీ. తన్వి యీాకల్వ శ్రుత్యవతంస మగుట, నాత్మరూపంబు లక్షింప ననుచితంబు
ఇచట రూపంబు లక్ష్యత నెనయ దెట్లు, దృష్టివిక్షేపమున నది తేటపడను.

చ. కలువలు వీనుల న్మెలఁగఁ గారణ మేమి విభూషణంబుగాఁ
బలుకఁగ సాహసంబు గద భావము నీయది యేమి తెల్పవే
తెలిసెను గల్వ కన్నులకుఁ జేటల సాటగునంచుఁ బల్కుచోఁ
జెలివికిఁ దప్పువారలకుఁ జెల్వగఁ జెంతల వాని నుంచితే. ౧౪౦

క. అతినిమ్నశ్రుతికూపం, బతిపూర్తిగ మెలఁగి పైకి నదరుశుచిరసం
బతితీవ్రత వెడలించిన, గతి నున్నది వీనులందుఁ గలువ వో చెలువా. ౧౪౧

చ. సురుచిరహీరనీలముల సొంపగు కమ్మలకాంతిధార యే
కరణి వెలుంగుచున్నయది కంటివెఁ దామరకంటి శ్రోత్రకూ
పరమణమాధురీరసము పైకిఁ గడంగుచు జాలుసూపె జ
స్వరసముతో ననం దగిమొ నంచొగి నంటుచు రెండువీనులన్. ౧౪౨

*బాయదునఘస్ఫురణము—†యొనయత్రు

మృదుతరవికలభావత నలసిపల్ల, వాదులకు నెల్లఁ బావనిఁ దగుచునుండు
నీదు కెమ్మోవి యధరాఖ్య లేదు ముఖ్య, వృత్తి వికరీకలతుఁ జెప్పఁ యునితి.
అతివ నీమోవి యపవర్గమగుట కేమి, కారణము గల్గు నది తేటగా వచింపు
మార్గ తెలి పట్టి నదిపరమామృతంబు, గాన నపవర్గభావంబు గలుగుటరుదె.
గరిత బింబోష్ఠి యనుపేరు గలదు నీకు, నచట నుపమానము ... బింబ్రుబి బ
శబ్దమష్టాటసిద్ధాంతసరణి సారము, బింబమిది శేషము ... ప్రతిబింబములుగ.
మృదుగన్ సత్ప్రతిరపస-, పదతం దనరారి పత్రబ ఫ మ్మఁ దాఁ
బొదలి యను పానపదరక్, పదలదు చిత్రంబు నీదు ... కంటే.
వెలఁది నీమోవి యపవర్గవృత్తి గాంచుఁ, బల్లవచ్ఛాయ రాగసంపదలఁ బొదలి
పాన్యపద మగు నపవర్గ మబ్బుటరుదు, పల్లవాకృతి రాగసంపదలు పొదల.

ఉ. ఇంతిరో మోము చంద్రునివిమ్ముత్వము సైపనియట్లుఁ గెంపుమో
వంత సుధారసం బనఁగ నధ్యవసాయసహిష్ణుతాగుణా
క్రాంతము గాదొ తద్రసము కాదగునో యమృతంబుఁ గొంటి ము
న్నింతిది నిర్ణయింతు నని యింపుగఁ జేసెను జంబుకతుల్. ౧౪౮

క. కెంపులనుమోవి లత్తుక, కెంపు ఘనంబయ్యె మిగులఁ గీల్జాన నెఱడా
లిం దగువిడెమున మిక్కిలి, సొంపెసఁగెను రాగమహిమ సుదతుతులన్.

క. నగుచాయల ముత్యము, జిగితోఁ బలుగంట్లు నిండి చెన్నలారెం
దగు మోముఁ జందువలనం. దిగజాఱు మనుండు. మేలుద వ్యాన్న మ నక్.

క. మృదుపదమై రసవాసన, లొదవి లసత్కావ్య మనఁగ నొప్పెను నధరం
బుదితరసోత్కర్షం బై, ముద మొనఁగెను వ్రణము గుణము నయ్యెంగాదో.

క. ఆమూలచుంబితం బై, లేమ రదచ్ఛదము పూర్వరీతి స్నిగులఁ
శ్రీమొఱ యనఁగ సంస్కార, వ్యామిశ్రితమంగళార్థ మన సంశయమే. ౧౫౨

క. చ్యుతసంస్కార మపాకృత, మత మనుకృత మగుట దోషమతి యనుచితమే
యతిచిత్రము మృదుపదమై, యతివకుఁ బలుఁ దెర యవాక్యమగుటఁ దలంపన్.

ఉ. మంకెనపువ్వుఁ దేనియలు మాటికిమాటికిఁ గ్రోలి సొక్కుచుక్
శంక రయొకింతయుం గొనక శాతరదక్షతముల్ ఘటింప న
వ్వంకకు డాయుఁ గృష్ణమధుపుంబిదె మూదిసె నాతి యన్న న
ప్పంకజగంధి మాటుకొనెఁ బింబనభీతిని మోవి కేలునన్. ౧౫౪

క. అలఘువిలాసత గానా, కలితాజరభాంచితత్వకముకతగానే
వలనునఁ జంపకమాలా, లలితత్వము నీకునాన లాగెం జెపుమా. ౧౮౫

గీ. సుఖదమరుదంచితస్పర్శశోభితంబు, నవ్యవహితస్ఫురద్రసం బవరుమంబుఁ
గైశికీవృత్తి యన నాన గదు వెలుంగు, నొకసరంధత వదలకయుండుఁగాని.

గీ. మధురిమంబున నీమోవి మధురిమంబు, శంకపడఁజేయ నాసికాచంపకమున
వెడలి మొనరించినిలిచినవిపులమాక, రందబిందువునామౌక్తమంద మొందె.

క. బిత్తరి నీనేత్రంబులు, ముత్తియపుంజిప్ప లనఁగ ముద్దుగులుకు నీ
ముత్తెము జన్యము గాదా, హత్తినప్రేమమునఁ జూడ నగ్గము గాదా.

చ. అని వనజాక్షుఁ డంచితముఖాంబుజహాసమరందపాళితో
మనమున రాగసంపద యమందతఁ జెందఁగఁ జిన్నినవ్వుతోఁ
జెనఁగొని ముత్తియంబు నొకవింతయొయారము దాల్ప నానవా
ఖని యగునాసపై వదనకంజముఁ జేర్చుచు మాటిమాటికిన్. ౧౮౯

గీ. ఉవిద యద్భాహుసంవానయోగ్య మగుటఁ
బ్రతిభటస్ఫూర్తి సైఁపనిప్రభలుగొనుట
వేడ్కఁ గంఠంబుఁ గనఁగ నివ్వేళ నాదు
పాంచజన్యంబు మదిలోనఁ బాదుకొనియె. ౧౯౦

క. నతి నీమకాలికి కుపమే, యత యర్హామె యొక్కభంగి నది యొప్పంగా
నతిమృదుతన్ సుస్వనతన్, వ్యతిరేకం బనుచుఁ బలుకు నది చిత్రంబే.

గీ. కలికికలుగమ లగుఁగదా కంబువునకు, నాత్మరూపప్రబోధంబునందు నెపుడు
గాన జడమగునదియెట్లుగాంచుసాటి, యాత్మరూపప్రబోధంబునందు నెడకు.

గీ. అర్ధనిద్రాన్వితం బగు నారకంబు, పతివ నీకంధరకుఁ జాల నలికియలికి
యట్టిదానికినుపమానతాస్వయంబు, గగనకుసుమంబుతో మైత్రిగాంచుసుమ్ము.

ఉ. చుంబితమై రొదల్ నెఱపఁజొచ్చినకంబువు*తోడిసాటికం
తంబున కందఁజేసెనఁ గటా కట †మచ్చికయూని పల్కుచో
క్షంబుగఁ బల్కఁగాఁ దలఁపుఁగాంచి యకార్యము గాక కార్యమే
కంబువుసాటి కీర్తికరమే యది తీయఁగఁ బల్కనేర్చునే. ౧౯౪

గీ. సరసిజానన నీకంఠసరణిఁ దెలు(పు), ప్రస్ఫురద్వర్ణమాధుర్యవచనములకు
సాటియగు నెట్లు తతవాద్యజాతరవము, మధురిమేనియవర్ణతమానదెపుడు.

---

* తోటిసాటి † మచ్చికయూనిపల్కుచోకంబుగ

క. ఓసరసురాల విజయుఁగ, నీ *సరసపుఁగోలికి వెసలు నేతీపలుకులకున్
దోసము సరియున్న రసా, భాసాస్పదసుకవికావ్యకృత్యములుల్. ౧౬౬

గీ. తరుణి తలఁప నవర్థచేతనత నుండు, శుకము పికముఘనాగమస్ఫూర్తి నెసయు
మఱియుఁబికము త్వద్ధ్వని నెతీనవుఁగ, నీ సుగళసూక్తి వలెనట్లుగాంపుగావు.

ఉ. తావకకంఠనిస్సరసుదంచితభారతి సద్గుణత్వసం
భావిత మైన దోషముల భాసిలు దోషగుణత్వదూరతా
భావుకు లెన్నదోషముల కజ్జ మెలంగదు దోషమూ గుణం
బేవిధిఁ బూన దిష్టగుణమే కొను నంచు వచింతు రుత్తముల్. ౧౬౭

క. నీరసములు గాన నలం, కారము లివి గావు నీముకంఠంబునకుఁగా
సా(ర)రసోత్కృష్ణగుణా, ధారము లగుసువచనములు తగుభూషణముల్.

క. పటుబాధస్ఫురితము లు, త్కటబహుకథవస్తుసంవిధానకుముముల్
†త్రుటితాసారా(?)రంధ్రము, లటు నుగుణములు విఘటిల్లునవిగాసొమ్ముల్.

సీ. అనుకరణంబుచే ‡వగృహీతసంస్కారముఖనిత్యదోషసంస్ఫురణ మడఁచి
శబ్దతత్త్వాగవై శారద్యమున శ్రుతికట్వాదిదుష్టత కాకుసేసి
యంగాంగితాకథవాదిసాధనముల రసదోషనిచయంబు రాణఁగుంచి
వ్యక్తవాచ్యార్థప్రబంధౌచితీగతి రచనాద్యనర్హత రహి హసించి
రసికు లౌనవఁ ద్రిప్రకారత ఘటిల్లి, నాల్గువిధముల రచన మిన్నానసంబుఁ
గొంచు నీకంఠమున నిస్సరించుననంచు, వినికి నాకగువదికొల్లి కనువుసొమ్ము.

చ. అని వనితానురాగరసహర్షనముత్కటమానసంబుతో
వనజదళాక్షుఁ డత్యతివబంధురపేశలకంఠనాళముం
దనముఖపద్మసంగతినిఁ దద్దయు ముద్దుఁదనంబు గుల్కఁగా
ఘనకరివాబ్జసంభరణకౌశలహస్తము మెచ్చెఁ దార్క్ష్యుఁడున్. ౧౭౨

చ. కుచపదమండలంబున నకుంఠసజాతివిజాతిభూషణ
ప్రచయము శ్రీరసీరవయభావముతోఁ దిలకింపలక్రియా
ప్రచితము నాచు నద్రనము భాసిలఁ జేయుచు దోషవిక్రియా
వచనము దూరమై మెలఁగ వర్తిలుచున్నది కంటివే చెలీ! ౧౭3

సీ. నిరుపమనానామణీచిత్రరుచిరాజిడంబుమీఱిన రోహితంబుగాఁగ
భావనాతీతసల్లావణ్యపూరంబు సౌదామనీలతాచ్ఛాయగాఁగ

*సరసులకోలికి †తృటితనిస్సారరంధ్రము- ‡నవిగృహీసంస్కా-

పర్యగ్ర్యముక్తికవాళాళి సంతతధారఁ బరాబిందు ధారఁగాఁగ
ముక్తాళిమధ్యగమోహనహీరముల్ లసదురువర్షోపలములుగాఁగ
లలితరుచివక్త్రశశిమండలం బదియుప, దండమీఁదుకుచయుగ్మాధరమండలంబు
మా(మ)కమనోరథచ్ఛలమహితసస్య, ఫలములెల్లనుమిగులనిమ్మన్నవులుగ.
ముక్తాహారము లివ్విధి, వి క్తచ్ఛాయలు ఘటిల్లి వెలయఁగఁ జేయుణ్.
ముక్తాపద (?) మన్యమణి, రిక్తత గన సీసముద్ధరించినకృతులణ్. ౧౭౫

పూర్వపూర్వవిశేషత పొసఁగ నుత్త, రోత్తరంబున కిది భూషణోత్తమంబు
నాతి యేకావళీభూషణంబు దీని, గన్నరసికులమది మోద మెన్నఁ దరమె. ౧౭౬

రమణి! దీపకభూషణరత్న మిద్ది, మంజులైకావళీయోగమహిత ముకుట
మాలికాదీపకం బాచు మామకీన, మానసము నాత్మనిష్ఫురతఁ బూనఁ జేసె. ౧౭౭

*అరయ సరసత్వఘటకం, బురుతరలోజ్జీవితంబు నొప్పఁగసుగుణ
స్ఫురణంబున నేకావళి, వరమాలంక్రియలలోనఁ బర్వేందుముఖి ౧౭౮

సీ. సురుచిరపద్మరాగపరిచుంబితనీలనిబద్ధహారని
ర్భరరుచిరాజి వింతకనువిందువు సేసెఁ ద్రివేణికైపవిం
గర మనురక్తి నేతదవగాహన మొందెఁ ద్వదీయభావము
బ్బురమె నిరంతసౌఖ్యరమ పొందుట యుత్తమఁ గామినీమణీ. ౧౭౯

లేమ నెలచాలుఁ దారావళిఁ బ్రకాశ, మబ్బుటరుదని మెంచంగనగు నెచూడఁ
దదురుకోచల నెనసి యుద్ధతపుఁజక్ర, వాకయుగళంబుజోడయి వఱలవరుద.
లాలితకుచపదమండల, మోలి నలంక్రియలు చాల నొప్పఁగఁ జేయణ్
†బాల వీక్షింపు ముకవ్వా, మీలనములు పొంకుఁగొనుట మెచ్చు తలంకణ్
ఇక్కరణిఁ బలికి యమునతి, చక్క నిరవణమునఁ జిక్కునడలింపుచుఁ జణ్
జొక్కపుఁబూపత్తుల నై, సిక్కొనఁగాఁ జేసెఁ గన్ను నెజెతుమ్మదలన్.
మించి మహీధరగర్వ ము, డంచుట నిరమిత్రమా మిటారికుచంబుల్
కంచుకకవచం బేల ధ, రించెను గాళింది విస్తరించి తెలుపవే. ౧౮౩

రంగు లెసఁగుమేను మది రాణవహించుదృఢానురక్తిచేఁ
బొంగఁగఁ దద్బలంబునన పుట్టినతత్తనుకంటకంబు లె
క్కం గదుదుర్బలం బగుచుఁ గాంచనకంచుక మిద్ది పక్షుగణ్
భంగముఁజెందెఁ గన్గొను మభంగురలోలకటాక్షవీక్షలన్. ౧౮౪

---

*అరస †బాలావీక్షిం-

గీ. చక్రవర్తిత గాని యరిచక్ర మణఁచి, కటుమహాభోగమున నురోభద్రపీఠి
రాణఁజేకొను భూధరరాజమునకుఁ, గోకచాటున మెలఁగంగఁ గొదవగాదె.

క. ఎడఁకు డిగి కూన మఖశశి,నడఁచి జయింపంగఁ దలఁచు ననుచును జెలువా
కడుఁగ్రమకజాలములోఁ, బడనిడి కుచకోకములను బంధించితివో. ౧౮౬

శా. కాంతాపీనకుచ బులాకృతిచమత్కారంపుగూఢధ్వనుల్
కాంతాసన్నిభభక్తిఁ బొంగి నెఱఁగారజ్ఞులూహించుదృ
ష్టాంతవ్యాప్తి సార్థకంబుగ మదిం జాల న్విచారించి యో
కాంతారత్నమ కంచుకాకృతిఁ బ్రస్తారించితే గుబ్బలన్. ౧౮౭

గీ. నదుమనెనుమిన్నపైఁ దన మెడయు కెనయు
ఘనఘనత్వంబు ఫలమయ్యెఁ గాని సూక్ష్మ
సూక్ష్మత ఘటిల్ల దనియెజ్జ సొగిసి యవిక
చాఁటు కుచమందె నో యది నంది నరుదె. ౧౮౮

మ. అతిసూక్ష్మం బగుటన్ రహస్యతమమే యాఁగా స్వరూపంబు మా
నితిగా దానిఘనాంగతం గొనుచు మన్నింపంగదా సౌఖ్యముల్
సతి నీగుబ్బలు గొప్పగొప్పలగుఁగా స్వాయత్తసంరక్షకై
యతిగోప్యాకృతి మాని యుంచు టరుదా యాత్మ న్విచారింపుమా. ౧౮౯

మ. అలగూఢధ్వనికి న్నిదర్శనము దా నాచుం జెలంగుంగదా
బలుచన్నుంగవ మున్ను నే నిపుడు తద్భావంబు నైఁచ న్మను
జ్జ్వల*రీతిత్వము నీవు మెచ్చుకొన సంపాదించెద న్గంచుకా
కలనం బాఁపు చగూఢమైనధ్వనితో గారాపుసాదృశ్యమున్. ౧౯౦

గీ. అనుచు హృద్గతతద్గ్రంథికపుకుచికల, భావమొనగూర్చి కంచుకావరణముడిపి
పరమకారణ మగువేల్పు బయలుపఱిచె, సత్తుచాత్మస్వరూపంబుచాలఁ బ్రీతి.

క. కలికి చిననాఁడు చేతికి, బలుగుబ్బలి మేలుపూలబంతి యగుంగా
యలచేతి కిపుడు కుచమిడి, బలుకొండై మేలపూలబంతియు నయ్యెన్.

గీ. మేలుబంతుల నెల్లను గేలిసేయుఁ
బ్రాయమెక్కినకొలఁది నీబలుకటికిత
నంబు గాను సూక్ష్మమొక్కగుణంబు సొరగ
నెనయు దపకాశసద్వృత్తమెట్లు కుచము. ౧౯౩

---

*రీతత్వము

ఉ. కొండలనైన లేఁతవిరిగుత్తులకైవడి మీట రాజవే
దండముఁగొండముల్ విరియ వ్రాఁకఁగ దక్షతగల్గి మీటి యొం
డొంటిని డాసి మా తెలుఁగుకొండను కోడెమిటారిగుబ్బలో
యండజయాన హస్తగత మయ్యెడుసూత్ర మదెద్ది తెల్పవే. ౧౯౪

క. పాలిండ్ల మరగి తిఁగి(తి,) హేలావతి(చి)న్నయార్యు డిప్పుడు నీమే
ల్పాలిండ్లు మరగి తిరుగఁగఁ, బాలయితిం గదవె కోర్కె ఫలియింపంగా.

గీ. మగువ ! యోతత్పయోధరమండలంబు
బ్రహ్మధర్మాత్మ్యమోదంబు బలియఁజేసె,
మదిరనేత్ర పయోధరమండలంబు
బ్రహ్మభ్రష్టోదహేతువై పరఁగుటరుదె. ౧౯౬

క. గురుశుశ్రూషణ మవసం, బరమసుఖం బిచ్చు ననుచుఁ బలుకుదురు బుధుల్
గుర(వ)కుచరశుశ్రూషన్, పరతిశయసుఖంబు మాకు నలకొనదె చెలీ

గీ. అడరి ద్విజరాజచక్రంబు దండ జేసి, వ్యూహలతరసుమనఃపక్తు లొడఁగఁజేసి
మిగులనుద్ధతిఁగొన్నని మెఱుఁగుగుబ్బ, మగువమర్దింపఁగ సూకుమానఁదగునె.

సీ. కుచములు గిరులన్న గొబ్బునఁ బరుషత సాదృశ్యహేతువై చాలఁదోఁచుఁ
దోఁచిన మృదుతనూద్భూతకుచంబుల కదియైన వైషమ్య మనెడుశంక
బలుకుచంబులు పూలబంతులైన మృదుత్వ మచ్చటఁ గారణంబనెడు తెలివి
వివరింపఁ దెల్పు శ్రీషమతకవకాశ మంబరకుసుమంబ యనెడు మనసు
కేలఁగైకొని మదిఁ బరీక్షింపఁ దెలియుఁ
బరమభావమృదుత్వ*సద్వృత్తలత్వ
పీనతౌన్నత్యములఁ గొన్నిభేదములిటఁ
గరణములు మాటికని చన్నుఁగవ గ్రహించు. ౧౯౯

మ. బలుకొండొక్కటి మున్న నాకరమునన్ బాగైనపూబంతివా
విలసించెం గద మేల్కుచంబు లివి యీవేళం గరాయత్తత
న్వాలయ స్వార్ధవమేని తత్సదృశత న్వీక్షింతు నక్కొండ క
న్నలఁపొల్పన్ జనియించె నంచు హరి మిన్నాగుబ్బ లొత్తుం గడున్. ౨౦౦

గీ. అతిశితపీనవక్షోజహద్వయీపి, మర్దనముఁ జేసి చేసియు మఱియు మఱియుఁ
గాంతుఁడుడు నాఁడు స్పృశహస్తకంజమింతి, చిత్రమిది యనిక కుచపీనచలఁగఁజేయు.

*సద్వృత్తత్వ-

సీ. జోడువాయక కూడి జొబ్బిల్లెడు సుగంధధూళిపంకంబున బ్రుంగిబ్రుంగి
కమనీయకుసుమసంగ్రథితకందుకముల సలరులీలల వాడ వాడియాడి
గురుతరమత్తేభకుంభస్థలంబుల నెఱినాక్రమింపంగ నిక్కి నిక్కి
యతిఘనాత్యున్నతాహార్యరాజంబులఁ దడయక తత్పద్ధతి దాఁటిదాఁటి
శ్రమజలం బూర యొక్కింత చక్కనిలుచు
కుచకిశోరంబులను జూచి కోర్కి మీఱ
ముద్దుగొన *మనసుపుట్టెడు ముదిత యనుచు
ముద్దుఁజనుదోయి శ్రీసతి ముద్దుఁగొనియె. ౨౦౨

గీ. చంద్రుఁ డొక్కఁడు బాధింపఁ జక్రయుగళి
యిందుముఖి నీదుగుబ్బలై యొనసి యిపుడు
చూడు బహుచంద్రభూషణస్ఫురిత మయ్యె
ననుచుఁ గుచముల నఖరేఖ లంటఁజేసె ౨౦౩

క. నెల యొక్కఁడె చక్కవ, లలికుంతల నీదుకుచము లై జనియింపం
గలిగెఁ బహునఖచంద్రా, కలితతఁ దీపిన యని నఖంబులు నాటెన్. ౨౦౪

గీ. సర్వగురుచిహ్నములు గానిచన్నుదోయి
సర్వగురుభావ మొలయఁగంగ శక్య మగునె
యనుచు గోవిందుఁ డానంద మతిశయింప
లీలఁ గుచముల శాతాంకరేఖ లిడియె. ౨౦౫

క. హరినఖపదచిహ్నిత మా, సురుచిరకుచకుంభయుగళి చూడఁగ నొప్పెన్
వరశుకకలితముఖదారిత, పరిపాకమనోజ్ఞలికుచఫలయుగ మనఁగన్. ౨౦౬

చ. గిరులకుఁ జిత్రపత్రలత గీల్కొను టబ్రము కప్పూరంబుచేఁ
గరము మెఱుంగులీను మృదుగంధ మలందఁగఁజేసి తెల్లడా
ల్గిరులకు సాటిఁదెచ్చి యటఁ గేళివసించు శివుండ వద్యోదం
దరుణి యటంచు నించు హరి తత్కుచసీమ సుగంధపత్రముల్. ౨౦౭

చ. శుకము మహాగమాంతరతిఁ జాడ్కికి నింపగు దాడిమీఫలం
బకట పునర్విదారణము నందెడునట్లు ప్రయత్నమూనె నా
మొకము సమందహాసమయి ముద్దులు గుల్కఁగఁ గొమ్మ పైఁడిడా
ల్పుక చకలూరు పద్యోదను జక్కఁగఁ గప్పెను బొమ్ముఁ గ్రక్కునన్. ౨౦౮

*మనసుపుట్టెడు.

క. అతిశయపోన్నతవృత్తిం, బ్రతిలేకుండియును మధురరసమేరీతిన్
సతి నీకుచపదమండల, మతిచిత్రము మధ్యవృత్తి యగుచుం జెలువొన్.

క. నేయ మగు చేకగురుతో, న్నయంబై సర్వవృత్తనిచయాద్యంబై
పాయదు గా శ్రీవృత్త, శ్రీ యీపక్షోజయుగము శృంగారవతీ. ౨౧౦

క. కరుమంబు లగుటఁ గుచములు, సరళ బులు గాక యున్న సఖ చిత్రంబే
స్థిరము లగుచున్న వబ్రము, పరమాణుసమానమధ్య పరికింపంగన్. ౨౧౧

క. ఈకుచపదమండలమున, శ్రీకరభావమున మెలఁగు చెలువౌభావల్
శ్రీకర ముభయశ్లేషమొ, కోకస్తని చాలఁజాల గుఱుతుగఁ గంటే. ౨౧౨

చ. మదభిమత(ంపు)శయ్యయయి మానితభూషణమై యదోషమై
ముద మొనరించుఁ గావ్య మన ముద్దుఁగుచద్వయి చిత్ర మొక్కఁడే
పదములగా త్రి సద్గుణము చాలఁగ సూక్ష్మతఁగాంచియేని దాఁ
గదిసి సొరంగ నంది యటఁ గానఁగ శక్యముగాదు చూడఁగన్. ౨౧౩

క. ఈరీతిఁ గుచము లెన్నుచు, వారిజలోచనుఁడు కాంతివారస్ఫురణా
ధారము లగుదోర్మూలా, కారావారములచాయఁ గనుమీ లదరన్.

చ. చెలి కరపల్లవస్ఫురణఁ జెందినదోర్లతికాలవాలమై
యలరెడుబాహుమూలముల కర్ష్యము ఖారము తీవ పూతచే
వెలయఁగ బాగుగా యనుచు వేడ్క నఖంబులు నాటెఁ గతుఁడా
విలసదనూనబాహువుల వేమఱు గందపుఁబూఁత దా నిడన్. ౨౧౪

క. ఆయఁ గనుఁగొనియె శ్రీహరి, యారుచి ముద మొనరఁజేయు హారిరత్నపుమే
ల్చేరుం జలిచీమలబ, ల్బారుం గలహింపఁ బిలువఁబంపెడుదారిన్. ౨౧౫

గీ. విన్నకాసునఁ బొక్కిటివేల్పుబావి, లేమ యాచెంత మధుకరాలీథమగుచుఁ
గలదు పేశలరోమాళికల్పవల్లి, విబుధవరు లగుమా కొగి వేడ్కఁజేయు.

గీ. అతివ యున్నంతమునికి సహావరేణ్యుఁ
దభిమతంబైన తల్పమై యలరఁజేసె
నిపుడు రోమాళిభుజగేంద్రుఁ డీకరాబ్జ
మునకు తా శయ్య యగుచుఁ బల్మొద మొనర్చె. ౨౧౭

క. మాయానరేంద్ర హస్త, చ్ఛాయల రోమాళిభుజగచంద్రుఁడు మిగులం
బాయవహించెను చిత్రము, ఛాయాసుత నీఁకుఁ బాడఁ జనదే చెపుమా.

వసుమబాధమయం బౌటఁ బరఁగుగాద, రీతిఁ బోలెను జనునో యుతే యట్లు
గానరోమాళియనుపేరుపూనుచీమ, బారువయి కెక్కు నాభికవ్వ ౨౨౦.

ఉ. పొక్కిటికొమ్మనుండి వలపుంగిరులంచుఁ గుచంబు లంటఁగా
గ్రక్కున నిక్కునీలఫణిరాజొ కొ పొక్కిటిపాదునుండి వె
వెక్కసగక్కుచున్ బయట నెంతయు స్రుక్కుచు గబ్బిగుబ్బలన్
జొక్కపుకొండలం జదరి చొప్పడుతీవయొ యిద్ది దెల్పవే. ౨౨౧

గీ. రమణి మంజులరుచిరోమరాజిభుజగి, తరుణకృష్ణభుజాదండద దళాక
రాజు తనుఁగూడ నెంతే నిరమణఁగాంచెఁ, జూచి తేమిద్దుఁ దెలి తేటచూపులాఁడి.

క. అతల నీతల దేశము, లతలకెనైనన్ సమృద్ధి ననయఁగ దూమా
పేరమగు మధ్యదేశము, ఖ్యాతిగ నిట నహోభయంబు కలుగుటకతనన్.

క. కాళిందిమధ్యగత మగు, కాలాహి న్నాదుపాదగతి మర్దింపం
జాలితిఁ గరమున నిపుడీ, కాళిందీమధ్యగాహిఁ గడఁగితిఁ బెఱుకన్ ౨౨౪

క. అందఁగొనువార భూధర, మండలవతు లగుట మిగుల మహిమంబులచే
నుండుకొన మెంచు లేమిడి, యుండగు వారల*నబీసయుంటఁగ సాగన్.

గీ. కన్నరో కంటివే నీవుచిన్నవడుము, మిన్నుముట్టినకలిమి చేకొన్నదేని
యొన్న నబ్బుర మిద్ది దానున్నదిక్కు, నట్టినలి వాదులకు నేని యొబు గనీవు

ఉ. ఉరుకుచభూధరంబులకు నొవ్వగఁ బ్రాకులతాసుశత్రుమల్
కరముదలిర్పఁ బొక్కిటిచొకాటపుబొడ్డనబావిలోని యా
ద్వ్యరసపు జాలనా మిగుల నందముఁ జెందెను రోమరాజి యం
చరుదు ఘటిల్లఁగాఁ బొగడు నచ్యుతుఁ డా రొగిఁ గేల నంటుచున్. ౨౨౭

ఉ. విప్పగు నాభిదీర్ఘికను వల్వడి మీఁదికి వేగఁ బాఱు మే
ల్పువ్వురసంపుజాలుగద గట్టిగఁ జొక్కపురోమరాజి యం
దొప్పగు లేఁదరంగలర యొద్దతదంతుర రేఖలో కదే
యొప్పులకుప్ప యీవళు లహో యని మాటికి నంటు మువ్వళిన్. ౨౨౮

గీ. కాదు భావంబు దృష్టికిఁ గానరాము, కటుకుచద్వయిఁ బూన నభావ మట్లు
నాతియటు గానసుధ యభిన్నంబు కొను, మత్స్వభావంబు గనుటచే మాకు ముద్దు.

క. సర్వద్రష్టను నేనను, గర్వం బిఁక మాకుఁ గలదె కనుపట్టదుగా
సర్వేందువదన మధ్యము, సర్వపదార్థాంతరాళసంగత మయ్యున్. ౨౩౦

---

*నబీద కట్టగసాగన్.

గీ. సత్త్వ మెట్లనఁగూడకున్నను జాననగుము, విష్ణుపదపదము వ్యోమవిషయముపినప
విష్ణుపదపదము వ్యోదు విధము లేదా, సత్త్వ మెట్లనఁగూడదనినవ్వఁ జక్రధరుఁడు.

క. ఘనజఘనకుచపదంబులు, కనవయ్యా గురువులగుచుఁ గమలదళాక్షీ
కన వింత మధ్యపద మిది, కనుపట్టెను లఘువిలాసఘటితం బగుచున్.

సీ. బలుకొప్పు కార్మొగుల్ బాగుగా ధరియించి తులకించువదనచంద్రుని భరించి
గంధిలనిశ్వాసగంధవాహముఁ బూని తనరారుకుచపర్వతంబు లూని
త్వన్మధ్యసంధానితనభంబు గైకొని పంచభూతమయప్రపంచ మూని
సూక్ష్మాతిసూక్ష్మమై చూడ్కికిఁ గనఁగాక మాయాభిరామమై మహిమఁ గాంచి
తనమహాకాశపద మొప్పఁ దనరు నడుము
పరమసూక్ష్మత మనుప విష్ణుపదతఁ గాంచు
నిపుడు మద్దేహసంగతి నెనయు మిగుల
విష్ణుపదభావమని కానఁ బిడికిలించు. ౨౩౩

గీ. వెలఁది లావణ్యరసమహావేణి యందు, బంధురావర్తమై స్వర్ణపద్మమయ్యె
నతిగభీరమహాహ్రదంబయ్యె మెలఁగు, వేడ్కఁ గనుఁగొంటివే నీదు పెడఁదనాభి.

చ. కలితతనూలతం గలవికస్వరనాభిసుమంబులోపలన్
మెలఁగుచునుండి మీఁదటను మేల్వలపుల్ గులుకం దదుద్భవో
జ్జ్వలకుచగుచ్ఛముల్ గొనననవారణమై బయిపెక్కుఁ బిల్లతేఁ
టులజిలిబారునా జిగిఁ గనుం దనరారెడు నారుఁ గంటివే. ౨౩౪

గీ. కాంత యేలోకమునకైన గగనకుసుమ
దర్శనము సేయ నొకఁడైన దక్షుఁ డగునె
యిప్పు డీమింటఁ గనుఁగొంటిఁ దప్పుగాదు
చారుభాస్వరవికసదంభోరుహంబు. ౨౩౫

క. శృంగారరసం బిచ్చటఁ, బొంగదె మధురంపుగుణము పొలుపారఁగ నో
యంగన మధ్యమవృత్తికె, సంగదె మాధుర్యగుణము సంశయ మేలా.

క. పునరుక్తివలెను నుడికిం, గనవయ్యెను నాభి మించు గడురూపము నం
బునరుక్తవదాభాసం, బనఁగ నలంకృతుల నెఱుక నందుట లేదే. ౨౩౬

గీ. పంకజాక్షి యాకరపంకజమ్ము, చౌరఁగఁ దలఁచెను దాఁబరసుభముఁ గోరి
చెలువమీఱెను నిమ్నహాబిలబిలంబు, నవ్యకార్శ్యసమాసక్తి యంత పదలి.

మ. అలమింటన్ సురదీర్ఘికం దెలిగజా *బాల్యాయతాంచత్కరం
బెలమిం జాఁచుచుఁ గ్రీడసేయఁగద కృష్ణేభంబు కాన్పింట నీ
చెలువంపుంబలుదిగ్గియం బ్రమదియై చేసాఁచి క్రీడింపఁగాఁ
దలఁచెం జూడితె యంచు నాభికడకుం దార్చెం గరాంభోజమున్. ౨౪౦

మ. హృదయగ్రంథి మహాదృఢం బగుఁగదా యిప్పట్టు నీడింపఁగా
వదల న్నొకలక్ష్యమా యతనికిన్ భావింపఁగా నంబరా
స్పదమా గ్రంథిత నాస్వభావ మనుచుం బాటిల్లుభీతిం గడుం
జెదర న్నీవి మనోహరాంగి కనుచుం జిత్తంబులో నెన్నఁగన్. ౨౪౧

క. ముడిత్రోడన పడియాటకఁ, గడుసాగెఁ గటి ననంగుకనకాంబరమున్
సుడివాలుదాల్పు ధైర్యపు, ముడి సాకల్యంబుగాఁగ ముద్దుగ జాఱెన్.

ఉ. అత్తఱిఁ జిత్తజుం గనినయట్టిమహాత్ముఁడు రత్నభూషణం
బొత్తు నటంచు నాత్మమృదులోజ్జ్వలచేలచెఱంగు మెత్తనా
మెత్తగఁ జేసి నాఁదిటను మేలిమిబంగరుఁబోఁడిఁ జేర్పఁగాఁ
గుత్తుక పాంచజన్యమునఁగూడినచాయ నొనర్చె నచ్చటన్. ౨౪౩

క. నవ్వుచుఁ బువ్వులతూపుల, గ్రొవ్వుచుఁ బుష్పాయుధుండు గువ్వుచుఁ దిరుగన్
దువ్వుచుఁ గటిపై †పూపుల, రువ్వుచు వెన్నుండు తిగ్మరుచిసుతఁ గనియెన్.

సీ. వివిధరత్నప్రభావిస్ఫురన్మేఖలామాయావిచిత్రత మనుటకతన
సూక్ష్మాతిసూక్ష్మత శోభిల్లుకతమున బహుగుణాశ్రయతచేఁ బరఁగుకతన
నంత(టం) దమరోచు లదరించుకతమున నర్ఘ్యజనంబున నబ్బుకతన
మాలిన్యలేశంబు మలయనికతమునఁ గటినుప్రపంచంబు గ్రమ్ముకతనఁ
దరుణి మామిత్ర మిమ్మహాంబరము గాఁక
దనకుఁ దా విడి మాకుఁ హితం బొనర్చె
మేము చేసినదని గాదు లేమ మాకు
నేర మించుకయును లేదు నీవు గినియ! ౨౪౪

గీ. భామ కర్ణావతంసాదివదములందు, జఘనకాంచినమానగజఘనపదము
గణితమై యున్నదో కాదో కలిమి లేమి,నీ వలంకారవతివిగా నిశ్చయింపు.

క. విరసంబై కనుపట్టెను, సురధునిసికతామయంబు జో డనఁ దగు నీ
వరమాద్యుతసువమారస, మిరవొందఁగఁ గావ నైనయాకటితటికిన్.

---

* బాహ్యగతాంచ † పూపుల

గీ. అతివ కాంచి గుణస్థాన మగుటకతన, నెతదుజ్జ్వ వరదరాడేష్టవాస
మెట్లు గాకుండు నిటవసియించు నట్టి, వరమపూరుషు నతనుతాపంబుగొనున
గీ. చామ యీకటిభూధరచంద్రమునకు, లీల భూచక్ర మంతయు నేలఁజాలు
భాగ్య మొనగూడ గిరిదుర్గపాలనంబు, పులినదేశంబు నేలు టబ్బురముగాదు.
క. ఈ కాళిందినితంబము, జోకై మాక్రీడ నమరఁ జూపెడు మదిలో
నా కాళిందిమనోజ్ఞత, రాకృతిపులినస్థలీవిహారము తెల్లన్. ౨౪౦
గీ. అనదసౌందర్యమై కటి యవహసించుఁ
బ్రాకృతవ్యాకృతిని జిత్రరసముదోఁచు
నొక్కయెడ నద్ది పురుషమత్రయోజ్జ్వలంబు
ప్రథమపురుషైకసంస్పర్శభవ్య మిద్ది. ౨౪౧
గీ. కటిపదంబున *వర్ణసంఘటిత మగుచు, జఘన మభిధకు సాటియా సన్నితంబ
మాత్తవశ్చాన్నిరూఢిమై తుండులకు, నాభిమాత్యంబు దిగాంచి వ్యక్తిఁబోలు.
క. నిరుపమసంభ్రమ మొదవఁగఁ, గరిగామిని కుందితంబు గావింతు నిటం
బరమాహ్వతరస మొదవఁగ, వరవు దలిర్పంగ †నే వివృత మొనరింతుఁగా.
సీ. పొంగుచు నీకటిరంగస్థలంబున లేమ చక్రభ్రమరిం ఘటింతు
ననుమోదభరమున నంబుజలోచన లీల ఛత్రభ్రమరిం దనర్తుఁ
గువలయేక్షణకోర్కిఁ గొనలుసాఁగుచు మీఁఱకుద్వృత్తముసఁజాలనొలపుగాంతు
నురుతరమై రాగ మొదవ నున్నతవేణి రథచక్రచారిత రమణనింతు
నతివ యిట్లు హరిక్రాంత మైయొనంగ, జతనపడుచును వైష్ణవస్థానమై పొ
సంగ‡ వ్యాకృతినొందమఁ జతురవృత్తి, కుటజ నీవేళ నీచేత మెప్పుగొందు.
క. ఈరీతి వచింపుచు హరి, చారుదతీపీనజఘనసంగమమోదా
కారవయోనిధి నీఁదఁగ, నరీతి న్వాఅపులేక యొదమెలఁగంగన్. ౨౪౨
క. ఊరువులందుచుఁ దగ్గత, చారుమృదుత్వంబుఁ గాంచి సరసకదళికా
కారంబు లధికకఠినవి, కారము లని మనసు సౌఖ్యఁగా నిట్లనియెన్. ౨౪౩
గీ. లలన(నీయూరు) యుగళి పేశలతవలనఁ, బరిభవముఁ జెందఁ గదళి కాతరువనంగ
నమ్మొ నచ్చట నమనార్థాంతరంబు, లోకవిభ్రాంతిమూలంబు గాకయున్నె.
గీ. తరుణి యూహాత్తరపదోద్వ్యాధాయకత్వ
మొందు యోగంబునఁ ద్వదూరుయుగళవర్య

---

* వర్ణసంఘటిత † నేలివృత మొనరుతుఁగా. ‡ వ్యాకృతినొందు

దానఁ గనఁదయ్యె ముని త్వరితంబుకతన
నభ్రమే వార్తికోక్తుల నతఁడు గొనెను. ౨౮౯

క. అని యూహద్వయిపొందిక, కనితరసాధార(ణ)ంబు హర్షముగొనుచుం
గనకపుటాల్లి యవేలుపు, కనకాంగిపదద్వయంబు గనుఁగొను చనియెన్.

సీ. అంతజాంఘ(రి)కసద్వృత్తియై మెలంగి, లలితవర్ణోయరీతుల లక్ష్య మగుచుఁ
దళుకులీనునలంకృతధ్వనులఁ దనరి, రమణి సొగసైన యాపదరచన వెలయు.

గీ. హరి! రస్పర్శసంజాతహర్ష విభవ, యతులమృదురూపనీరజాతాధివాస
లక్ష్మి నీపాదముల సేవ లాగుచున్న, దింతకన్నను భాగ్య మిం కేమి నీకు.

మ. అను చంఘ్రిద్వయదర్శనాగతమహాహర్షంబు లోకాళిక
ల్పనసత్యల్పవిలాసతం గొనునిజస్వాంతంబు నాత్మాశ్రయం
బన కెంతేవడి మీఁటి శ్రీధవుఁడు ప్రోయాలిం దగం గాఁగిటం
జెనయం జేసి కుచాంతరం బురము నాశ్లేషించెఁ జెన్నొందఁగన్. ౨౯౨

చ. అతినిశితంపుటగ్రముల నందె కుచల్పనుబొంగరంబు లు
న్నతి మిగులంగఁ దాఁక జిగిఁదప్పదురంబు నురంబు(దాఁ)కినన్
క్షతి యొకయింతలే కడరుచక్కనిగుబ్బలు రెంటిదార్ఢ్యముల్
ప్రతిఁగొన *నొక్కఁడొక్కటికిఁ బాయనిసాక్షులు యుక్తయోగముల్.

సీ. ఘనలసద్వంశములఁబుట్టి జనులొనర్చు, ఛిద్రముల కోర్చి శుద్ధనిర్ణిద్రవృత్తిఁ
జాలరాణిల్లు మేల్ముత్యసరులువిడుచు, సద్గుణంబుల నుద్ధతాశ్రయముకతన.

గీ. అంతరం బగుసార మావంత లేక
బయటఁ దెల్పులు గొన్న యాస్పదముగన్న
నొక్కతటి హాని యగు నని యొప్పఁబలుకు
చతులహా(రా)ళిసూత్రంబు లపుడు విరిసె. ౨౯౪

సీ. ఛిన్నసూత్రంపుముత్యముల్ చేరువేళ, నవ్యనక్షత్రమాలిన్న నవ్వఁ గాను
ముత్యములు నాభిసరసికి మొనయునపుడు, తతవయోధరగళదుదస్రకములయ్యె.

ఉ. కంచుకనామసత్త్వచగర్భగతత్వ మఖండసారభా
వాంచితులైనవారలకు సర్వముగా దని పీడనాడరే
కొంచెపుఁబూఁత తొడగున కూమునె కీర్తులు కార్యవేళ నం
చెంచి కుచంబుపూఁత నెపయించె ననం గడుపీడెఁ బూఁతయుఁ. ౨౯౫

---

*దొక్కడొక్కటికి

క. బలయుతు లన్యోన్యంబును, బలవత్సంఘర్షసేయ బలమతి నడుమన్
మెలఁగెడునది చెడ ననుచుం, దెలుపుమఁ గుచపత్రకాళిదెరలెన్నిగులన్.

మ. పరదుత్కర్షము ఘోరదోషగుణసంబాధాభిజ్ఞత్వసం
గత మాదార్యసుకాంతిముఖ్యగుణసాంగత్యాభిరామంబు నా
నతిచర్చదోయి యలంకృతాన్యమయ్యెన్ సత్కావ్యముం బోలి శ్రీ
పతిచిత్తాబ్జమునం బ్రమోదభర మాపాదించె నంతేనియున్. ౨౧౯

వ. అంత ననంతలీలాపరాయణుం డగు నారాయణుం డమ్మానవతీరత్నంబు నయ
త్నాయత్తాసాధారణాంగ్యాంగలావణ్యం బగిదం బ్రథమపరిదృష్టం బయ్యె
నిదం బ్రథమావలోకనసంపాదితానుపమానకుతుకంబు మనంబునకు *నా
పాదింపం దలంపులో నిబ్బరంపుటబ్బురం బాగుబ్బుకొన నోయలినీలకబరీ
కబరీభారంబున నుదాత్తాలంకారంబును గలితాలికాలకంబున వక్రోక్త్యలం
కారంబును గమలాననంబున వికస్వరాలంకారంబును గన్నుదోయి నుత్ప్రే
క్షాలంకారంబును గలికినాసిక లలితాలంకారంబును గపోలయుగళి జిత్రా
లంకారంబును గర్ణంబులఁ గుండలీబంధాలంకారంబును గన్నుబొమల
దృష్టాంతాలంకారంబును గమనీయాధరంబున రసవదలంకారంబును
గంబుకంఠంబున సత్యుక్త్యాలంకారంబును †గఠినకుంభకుచంబుల ‡శ్లిష్ట
రూపకాలంకారంబును గసద్బాహుల మాలికాబంధాలంకారంబును గర
తలంబులఁ బద్మబంధాలంకారంబును గవ్వనూగారున నాగబంధాలంకా
రంబును గనకచ్ఛాయాంపువళుల విషమాలంకారంబును గౌనుదీఁగె సూ
క్ష్మాలంకారంబును గభీరనాభి నతిశయోక్త్యలంకారంబును గటితటుల
సారాలంకారంబును గరభోపమోరుల రూపకాతిశయోక్త్యలంకారంబును
గాదిలిజంఘల ననన్వయాలంకారంబును గలపదంబుల విరోధాభాసాలం
కారంబును సర్వాంగంబుల సమాలంకారంబును ధరించునించుఁబోఁడివి
గావున నానాలంకారలీలామాలాస్పదంబ వయి వెలుంగెదవు గావున
నను వసువేని సుకమవగుటకు సంశయంబు చాలయంబున నుదయించ
నేర్చునే యనుచు నగుచు నవ్వారాశిజకటులింవిశాలదోరంతరాదో
హం గావించి చాఁప్రొద్దు పుచ్చుకొన ననంతరంబు. ౨౨౦

* నాపాదింప † ఘనకుచంబుల ‡ శ్లిష్టోపమాలంకారంబు

ఉ. అత్తరళాయతాక్షి యసమాయుధపూర్వరణంబు శ్రీకృపా
యత్తునిచిత్త మాత్తకుతుకాతిశయంబునఁ జేసె వ్యక్తిగూ
ఢాత్తచమత్క్రియం బయి యురస్తసుశబ్దవిశేషవాచ్యమై
యుత్తమకావ్యముం బలె సముజ్జ్వలభావరసప్రధానమై. ౨౭౧

క. దయపడుటనో గురుజను లని, భయపడుటనో త్రాంతి నేమి బాణాసకరో
చ్చయములు గనువాడుటనో, కయి నిర్వ్యాపార మయ్యెఁ గదళ్యాతన్.

చ. అలరులవిల్లు నీరసత నందఁగ నాఁకటిచిచ్చు హెచ్చఁగా
*వలియుచు వీడివీడిపడు బంభరపాళి ధనుర్గుణంబుచేఁ
గలుగదు కార్యసిద్ధి యని కంజశరాసనుపీఁచు దత్తఱిన్
విలు గొనకుండఁగా నిడియె వేళమ యానతి కేళిఁదమ్మికిన్. ౨౭౩

సీ. సజలాంబుదంబుఁ జెరకూడి యొదయఁగ [illegible]
హరిమణిస్తంభంబునందు నందము మీఱఁ బూన్చిఁ జెక్కిటిపైఁడిబొమ్మ యనఁగఁ
దనరారు సహకారతరు(వు)తోఁ బెనఁగొంచు లలిమించు మాధవీలత యనంగఁ
బరమకారణ మైన బ్రహ్మంబు నసువున సంగతం బగు చిత్రశక్తి యనఁగఁ
బొలిచెఁ గాళిందినెమ్మేను భువనభయని
వారణాధారణాటోపవాసుదేవ
ఘనభుజాదండసంతతాక్రాంత మగుచు
మించునలయిక వోలయ నిద్రించువేళ. ౨౭౪

గీ. ఏకశయ్యాపదప్రవేశైధమాన,మూర్తు లగుచును దంపతుల్ పొలిచి రపుడు
నేకశయ్యాపదప్రవేశైధమాన,మూర్తు లైనయలంకారములసరణిఁ. ౨౭౫

సీ. చక్రవాకీశోకచటులాంధకారంబు దొలుకఁ గువ్వాతమంబులోడ విచ్చ
సమరమూర్ధన్య†దిగ్రమణీయకాంతితో ఘూకోష్ణనిశ్వాసగుణము హెచ్చెఁ
బంకజామోదసంభవముతోఁ గలువలం దదభావసంభూతి గదియవచ్చెఁ
దరుగతపక్షిసంతతశబ్దములతోడఁ జోరనిశ్శబ్దత సాగియఁజొచ్చె
సకలలోకసదాలోకనాంజనంబు, సారధర్మప్రచారాదికారణంబు
జారసంచారదుర్గ్రహోచ్చాటమంత్ర,రాజ మగుచుఁ‡సుపర్వేళ తేజరిలఁగ.

గీ. సుప్రసాదత సుకవీంద్రసూక్తు లడర,బోధ గైకొని వేగంబ పువ్వుఁబోఁడి
సుప్రసాదత సుకవీంద్రసూక్తు లడర,బోధ వేగంబ చెందుట పోల్కిగాఁగ.

---

* బలలుచు మాఁబడలుచు అనిలడపాఠసమాకి † దిగ్రమణాకుగంబులో ‡ సుపర్వేళ

సీ. చలిగాడ్పుచేఁ దీఁగెబలెఁ జేటనెమ్మేన వలువలు జలజలంజలను రాలఁ
గొప్పు చక్కఁ గుదుర్పుకొనఁ గచకాంతులు పొంత బంగరుజలపోఁత లీన
నిదుర చాలనియట్టినట్టిలోచనంబులు తత్తాలజలజంబుఁ దప్పఁగొనఁగ
మిగిలెడునసురక్తి మగుడిచూడఁగఁ జూచి మదనుండు కాలూన మనసువడఁగ
పాగ్దరస మున్నఁ గాల్యభయంబు నడుకు
నలస యానంబు పాదంబు లడుగు లిడఁగ
నంత యుం తనరాని యాయానపడఁగ
జెడఁగువగలాఁడి వడుకయి ల్వెడలి వచ్చె. ౨౭౯

క. అతిసూక్ష్మాంబరశయ్యా, గతకృష్ణఘనాంగ మెఱసి కమలేక్షణ దా
నతిమందయానమున *రా, నతిభద్రతటిద్విలాస యగుచుం బొలిచెన్.

క. అనలంకృతహావము గొని, వనజాయతనయన యపుడు వఱలె ననంగాఁ
జనదే వస్తువ్యంగ్యం, బనలంకృత మైన మోద మచ్చట లేదే. ౨౮౦

గీ. అతనుభావణవిస్ఫూర్తి నందితోలుత, సుకవుతనూమతల్లి కసాగనుపూడు
నతనుభావణవిస్ఫూర్తి నందకున్న, నతనుభావణవిస్ఫూర్తినలగె నపుడు.

గీ. సుప్రసాదత సద్వ్యక్తి సుభగ యగుచు
ఘనతరాలంకృతిస్ఫూర్తి గొనక మగువ
యుత్తమంపుఁగృతి న్నగు నొక్కవింత
యొక్కయెడ సంస్కృతిచ్యుతి నొప్పి మిగుల. ౨౮౧

సీ. సానవట్టినయట్టి జలజాతబాణుని చేతిమిన్నాహేతిఁ జెనకుదానిఁ
జారుపుంస్కోకిలాస్వాదితం బైనట్టి క్రొమ్మావినిం దప్పి గొనెడుదాని
సంతతరాజహంసక్రీడితం బైనకమలినికై బొమ్మగట్టుదాని
మలయానిలాక్రాంతమర్దనక్లాంత మా సుమశాఖఁ జులుకఁగాఁ జూడుదాని
దననుతఁ జూచి ద్వారంబు దాఁటువేళఁ, దోడినెచ్చెలికత్తెలతోడవచ్చి
బిగ్గఁ గాఁగిటఁ జేర్చుచుఁ బ్రేమ మిగుల, మేలుగాఁ బల్కె నొకవాణి నీలవేణి.

ఉ. కోరిక దీరఁగా మగనిఁ గూడి సుఖించిననిన్నుఁ జూచినన్
మేరకు మీఱుమోదమున మేను సుఖించె మనంబు చింత మా
కూఱడె నీవు సెజ్జకడకుండి కటాకట తోడులేక యీ
ద్వారముదాఁక నిట్టిటకు వచ్చితివమ్మ భయంబు దక్కుచున్. ౨౮౨

---

* పాఠాంతరము

ఉ. అంతట నింతిరోయుస్త నగ వాదన మారుఁగొనంగఁ బల్కె నీ
యంతికిఁ దోడు గావలెన యక్కడ నక్కడనుండి రాఁగనా
వంత భయంబు లోఁగొనక యాత్మవిభుం డనుదంచ నీనిశం
గంతుమురంబుఁ జేసి భయగాయము లందినమేటి గావునన్. ౨౮౫

ఉ. అప్పుడు నీలవేణి చలియుందవుఁ జేష్టలు మానఁగోరి యో
యొప్పులకుప్ప నీకుమది కొప్పగ జేఁ దలపూన్చిఁ బూనెనే
తప్పక చెప్పు మన్న నగుఁదాల్చుట సిగ్గున మోముఁ వాంచుటా
జెప్పను వాతి యంతరము చిన్నలు చెప్పఁగఁ జానయుక్తిగన్. ౨౮౬

వ. ఇట్లు కాళిందీయిళిందదిమురం గరగ్రహణంబుచేసి యనంతరంబ మిత్రవిం
దాముందరదనం బౌండ్లియాడి నాగ్నజితీమానవతిం జెట్టవట్టి భద్రాభద్రే
భయానం గాలుద్రొక్కి మద్రరాజన్యకన్యక నైనలక్షణం బొట్టుగట్టి
యష్టమహిషీనయనచకోరకరద్రాకానిశాకరుండై యక్కటటయానవవ
దుండు పిదప నరకాసురుం ద్రుంచి [యింద్రలోకంబునకుం జని యదితిచేఁ
గుండలంబులు గొని పారిజాతనగంబు సంగ్రహించి నరకుం ద్రుంచి] తత్కా
రాగృహనీతషోడశసహస్రరాజకన్యకల నాత్మకరగ్రహణంబున ధన్యలం
గావించి తద్భావతనిరంతరప్రమోదాపాదనదక్షుండగుచు దక్షుండై
ధీరలలితనాయకోత్తముం డనవెలయుచు మునులకుఁ దపఃఫలం బై యరి
నీకులకుఁ గృతాంతుండై యర్థులకుం జింతారత్నంబై ధనుర్ధరులకు వీరా
గ్రసరుండై విద్యార్థులకుఁ బరమాచార్యుండై గాయకులకు వాగ్గేయకా
రశిరోరత్నంబై శరణాగతులకు వజ్రపంజరంబై విదగ్ధులకు (ర)సికావతంసం
బై మదవతులకు నభినవమదనుండై సంఖ్యావంతులకు శాస్త్రవేత్తయై
నటులకు హల్లీసకతల్లజుండై కర్షకులకు నమస్తాత్మప్రకాండుండై తత్త్వవా
దులకుం బరమతత్త్వంబై యోగీంద్రులకు లక్ష్యంబై (రస)వాదులకు జగ
దేకరసంబై సుగుణవాదులకు నుపాస్యంబై భాసిల్లుచుండ నయ్యవ
సరంబున. ౨౮౭

సీ. *శాస్త్రంబు గతి నమస్తావకత్వవిలాసభాసురంబై చాల వాసిగాంచ
దా(హారరో)దారదవకేలి పంథ్యాకుమారునితోఁ బొందు గోరుకొనిము

[ ] ఈ నడిమివాక్యము సంపర్భశుద్ధిగా లేదు *శాస్త్రంబులీల.

దారిద్ర్యఖేదసంధానంబు గగనమండలపుండరీకంబు చెలువు మీఱ
కళమృగంబుకరంబు చక్రక్రోక్తి మెలంగు కొమ్ము స(ద్ధ)ర్త మిమ్ముచేసి
నవనినాథా! గోపాల మఖిలజనుల, నలువుమిగులంగ బ్రాపించనవరసముల
నలప్రసాదంబుపొందె మనసనువుగాఁగ, నతులసౌఖ్యంబుచూచుచులరుదుగనఁగ.

ఉ. మంగళ మంగజాతరిపుమంజులమానసమధ్యవర్తికిన్
మంగళ మబ్జ(జ)ప్రముఖమానితదైవతచక్రవర్తికిన్
మంగళ మానతార్తికృదమంగళభంగదసారకీర్తికిన్
మంగళ మాదిమూర్తికి ఘనప్రథమూర్తికి రామమూర్తికిన్. ౨౮౯

గద్యము.

ఇది శ్రీమద్రామచంద్రచరణారవిందమిళిందాంతఃకరణ పోలూరి మాధవ
యజ్వసముజ్జ్వలత్త్రైపౌత్రికటాక్షప్రసాదితపాండిత్యాభరణ ప్రథం
జనవంశాబ్ధిరాకాశశాంక నిరంతరారాధిత విచక్షణ శశాంక
అభినవనన్నయభట్టారక మహాబల పత్యాహ్వయ
కవిమహోపాధ్యాయభట్టారక విరచితం
బైనకాళిందీకన్యాపరిణయం బను
మహాప్రబంధంబునందు
సర్వంబును షష్ఠాశ్వాసము.

ద్వితీయభాగము సంపూర్ణము.

అఖిలభూతచయము లణఁగి మాయనుజేరె, నదియు నా కనన్య యయ్యె ననెడి
జ్ఞప్తియుంట తానె జ్ఞానరూపుండురా, పటు. ౨౭

వలిసభవసురేంద్రనరతిర్యగాదుల, సుఖములును దదీయసుప్తిసుఖము
లంత మగుటఁ దా ననంతరూపుండురా, పటు. ౨౮

అట్లశ్రోతయాప్తిశానుభూతులను స, త్యాదిలక్షణాత్ముఁడై ప్రమేయుఁ
డగుచువాస్తవము న యప్రమేయుండురా, పటు. ౨౯

అప్రమేయుఁడైన యమ్మహాపురుషుండు, కలిగి లేని దొక్క కాంత నెనసి
పుట్టి చచ్చుజనులఁ బుట్టించె వినుమురా, పటు. ౩౦

అప్రమేయునం దనాదిగా నొకశక్తి, గలదు మున్న త్రిగుణకలిత యగుచు
దానిఁ బ్రకృతియనుచుఁ దత్త్వజ్ఞు లండ్రురా, పటు. ౩౧

మట్టివిత్తునందు మట్టిచెట్టున్నట్లు, మంటిలోన ఘటము మలయునట్లు
ఆత్మనందుఁ బ్రకృతి యాలవడి యుండెరా, పటు. ౩౨

విపులయందుఁ బెక్కువిత్తనం బున్నట్లు, విత్తనున్న పెక్కువిత్తులట్ల
ప్రకృతియందు జీవపటలంబు లుండురా, పటు. ౩౩

ఆపురాణపురుషుఁ డాజీవపటలమ్ము, తోఁప మాయయగుచుఁ దోఁచెఁ బ్రకృతి
అమలరూప మెద్ది యదియపో మాయరా, పటు. ౩౪

ఇదియు నదియు నట్టి దిట్టి దింతంతని, యెఱుఁగరాక నదియు నిదియు నిట్టి
దట్టి దంత యింత యనెడిదే మాయరా, పటు. ౩౫

కారణమునఁ దోఁచు కార్య మాకారణ, మణఁచినట్టు లాత్మయందుఁ దోఁచి
యాత్మ నణఁచు నెద్ది యదియె పో మాయరా, పటు. ౩౬

స్థాణువునరుండు త్రాట భుజంగంబు, దొరసి మింట నలుపు దోఁచినట్టు
లాత్మ నెద్ది తోఁచు నదియుపో మాయరా, పటు. ౩౭

యువతిగర్భమందు నుంచినరేతంబు, అవయవాన్వితాంగ మైనయట్టు
లఖిలజగము లెద్ది యగు నదే మాయరా, పటు. ౩౮

పృథివిలోనఁ గలయుబీజంబులెల్లను, పృథులతిక లగుచు వెలసినట్టు
లఖిలజీవు లెద్ది యగు నదే మాయరా, పటు. ౩౯

తన్నుఁగనని వానిఁ దన్నుగాఁ గావించి, తన్నెఱుంగువానిఁ దన్నుఁ జేసి
యాశ్రయించు నెద్ది యదియపో మాయరా, పటు. ౪౦

ఆత్మ నుండకున్న నాత్మ నెగ్గకయున్న, నాత్మ నలరకున్న సజ్జనుల
నావరించు నెద్ది యదియపో మాయరా, పటు. ౪౧

తాను గలిగియున్నఁ దానెఱుంగుచునున్నఁ, దానుమఱియుచున్నఁ దజ్ఞజనుల
నాక్రమింప దెద్ది యదియపో మాయరా, పటు. ౪౨

తనదుకలిమి లేనితనువునఁ దన తెల్వి, గాని మదిని దనసుఖంబు పోని
యాలిఁ జేర్చునెద్ది యదియపో మాయరా, పటు. ౪౩

కల దనంగఁ దన్నుఁ గనఁబోవు లేదనఁ, గలదు సజ్ఞదృష్టిఁ గలిగి లేని
దనఁగరాదు దేని నదియపో మాయరా, పటు. ౪౪

ఆత్మదృష్టి ననృత మగు నవాచ్యము యుక్తి, దృష్టినగుచు లౌక్యదృష్టిచే న
నంత మయ్యె నెద్ది యదియపో మాయరా, పటు ౪౫

మాయకాత్మవశత మహదహంకారత, న్మాత్రభూతభువనగాత్రవితతు
లగుచుఁ దనకుఁ దనువు లై యుండె వినుమురా, పటు. ౪౬

మాయ యనెడి దొక్కమూఁకని యది పఱి, శుద్ధరాలు నవిశుద్ధరాల
నంగ మించి యిరువిధాంగనలైరిరా, పటు. ౪౭

ఆపరాత్మఁ డందు నాశుద్ధశక్తిని, నాశ్రయించి యీశుఁ డయ్యె నతఁడె
మలినశక్తి నెనసి మఱి జీవుఁ డయ్యెరా, పటు. ౪౮

ఘనత సుప్తిహేతుగతి నీశ్వరుఁడు స్వప్న, సూక్ష్మదేహగతిని సూత్రిజాగ్ర
దన్నగతి విరాజుఁ డై యీశుఁ డుండెరా, పటు. ౪౯

వ్యష్టి సుప్తి బీజదృష్టిఁ బ్రాజ్ఞుఁడు స్వప్న, సూక్ష్మదృష్టిఁ దైజసుండు జాగ
రాన్నదృష్టి విశ్వుఁడై జీవుఁ డుండెగా, పటు. ౫౦

శుద్ధరాలు తన్నుఁ జూచి క్రీడించిన, వాని నీశు నింకఁ దాను మూఁడు
దెర్లఁబనుచు మూఁడుతిప్పలఁ బెట్టురా, పటు. ౫౧

రజము మదిఁ బెనంగ రాజసాంగన తన్ను, వలచియున్న బొమ్మ వాయిగట్టి
భువి నశించుజనులఁ బుట్టింపఁ జేసెరా, పటు. ౫౨

సత్త్వ మెదఁ బెనంగ సాత్త్వికాంగన తన్ను, నమ్మియున్న చక్రిఱొమ్ముఁద్రొక్కి
పుడమిఁ బొడమ జనులఁ బోషింపఁ జేసెరా, పటు. ౫౩

కేవలాత్మఁ డిల్లు జీవేశు లనఁ శక్తి, భేదకల్పనమున భిన్నుఁ డయ్యె
వాస్తవమున నాత్మవస్తువే యొకటిరా, పటు. ౫౪

తమము మతిని గతుకఁ దామసాంగన తన్ను, నేరయుహరుని సగము నొడలుచేసి
ధరణి మఱియు జనుల దండింపఁ జేసెరా, పటు. ౫౫

ఉభయదేశకాలయుతమర్త్య నొకనిఁగా, నుండఁజూచుపగిది నుభయవాచ్య
    లక్షణములఁ ద్రోయ లక్ష్యార్థ మొకటిరా, పటు. ౫౬.

ఘటశరావములను ఘటమతంబులఁద్రోచి, మన్ను మిన్ను నొక్కటన్నపగిది
    జీవభావరహితజీవేశు లొకటిరా, పటు. ౫౭

వాస్తవములు గాని వాచ్యార్థములు రెంటి, మఱచిచూడలక్ష్యమయములగుచుఁ
    బరఁగు ప్రత్యగాత్మపరమాత్మ లొకటిరా, పటు. ౫౮

ఘటఘటోదకములఁ గడవఁ దక్కులరహి, తార్థ మొక్కటైనయట్లు నుభయ
    దేహధీఫలవ్యతీతాత్మ లొకటిరా, పటు. ౫౯

తనువుగానితాను త్వంపదార్థము విశ్వ, తతులుగాని తాను తత్పదార్థ
    మసిపదార్థ మాపరాత్మైక్య మగునురా, పటు. ౬౦

మింటవలపు దోఁచి మిడుగన వలపులే, నట్టు తాను జీవుఁడగుచుఁ దన్నుఁ
    దెలియ జీవగతులు దొలఁగి తా నయ్యెరా, పటు. ౬౧

ఇట్టు వాక్యరూప మేను గా ననిత్రోసి, వెలసి తన్నుఁదెలియు వెరవు నీకు
    విస్తరించి తెలియ వినిపింతు వినుమురా, పటు. ౬౨

ఆలు మగఁడుఁ దిన్నయన్నంబువలనను, సురతజనితరక్తశుక్లములను
    గూడి మొదల నన్నకోశమై యుండురా, పటు. ౬౩

అన్నమయములోన నైదుప్రాణంబులుఁ, గరపదాదికర్మకరణములును
    మమతఁ గూడి ప్రాణమయకోశ ముండురా, పటు. ౬౪

ప్రాణమయములోనఁ బ్రబలమై శ్రోత్రాది, జ్ఞానకరణచిత్తమానసముల
    మలయుచున్న హృదయమయకోశ ముండురా, పటు. ౬౫

అమ్మనోమయాంతరమ్మున శ్రవణనే, త్రాదికరణబుద్ధ్యహంకృతులును
    మహితమైన బుద్ధిమయకోశ ముండురా, పటు. ౬౬

మఱి యువాప్రబుద్ధిమయకోశమునఁ బ్రియా, ద్యఖిలవృత్తిసహిత మై తమోమ
    యాత్మకమున నుండు నానందమయమురా, పటు. ౬౭

ఆప్రియాదిసంయుతానందమయములో, నాత్మఁ దుండు వాని పరయ కాత్మ
    కోశమయుఁ దటంచుఁ గొలుతు రెట్లన విను, పటు. ౬౮

పుట్టిపెరుఁగుచుండు బొంది తా నని కొంద, ఱందు రదియుఁ దెలియ కనుటగాక
    తాను వెడలఁ గాల్చుటను వెట్టు లాత్మరా, పటు. ౬౯

బ్రదికి కుడువ మొదలు ప్రాణ మాత్మగాఁ గొంద, ఱందు రదియు నెఱుఁగఁ గనుటగాక
పట్టు వదలఁ బోవు ప్రాణ మెట్లాత్మగా, పటు॰ ౨౦

చేటుపాటుఁ దెలుపు చిత్త మాత్మగాఁ గొంద, ఱందు రదియుఁ గాన గనుట గాక
చెప్పినట్లు వినని చిత్త మెట్లాత్మరా, పటు॰ ౨౧

నేను నాఁ దనుమనీష యాత్మగాఁ గొంద, ఱందు రదియుఁ జూడఁ గనుట గాక
నిద్ర నణఁగఁగల మనీష యెట్లాత్మరా, పటు ౨౨

సుప్తి నెలవుగలుగు శూన్య మాత్మగాఁ గొంద, ఱందు రదియు నరయఁ గనుటగాక
చూడ లేని సర్వశూన్య మెట్లాత్మగా, పటు॰ ౨౩

సుప్తి నందఁబడెడు సుఖ మాత్మ యని కొంద, ఱందు రదియు నేర గనుటగాక
తెలియఁగరాని సౌఖ్య మెట్లాత్మ యగునురా, పటు ౨౪

అణువుమధ్యమము మహాత్ముఁ డాత్మని కొంద, ఱందు రదియుఁ జెద గనుటగాక
ఆత్మ నిర్వికారుఁ డదియుఁ దా నెట్లుగా, పటు॰ ౨౫

చిన్మయుండు మఱియుఁ జిన్మయుండును జివ, చిన్మయుం డటంచుఁ జెప్పికొంద
ఱందు రగుణుఁ డాత్ముఁ డదియుఁ దా నెట్లురా, పటు. ౨౬

పంచకోశములకుఁ బయిన కిట్లనోన్యన్య, మేకవృత్తి యగుట నేర్పటించి
లోన నున్న తను విలోకింపవలయురా, పటు. ౨౭

గృహగృహాంతరార్థకృత్యాద్యతీతుని, కరణి దేహదేహకలితమారు
తాత్మమతితమోమయాతీతుఁ డాత్మరా, పటు॰ ౨౮

గృహములోనివాఁడు గృహముతాఁ గానట్లు, తనువులోనివాఁడు తనువుగాక
తనువు నెఱుఁగుచుండు తా నని యెఱుఁగరా, పటు॰ ౨౯

కన్నులోనివాఁడు కన్ను తాఁ గానట్లు, గాలిలోనివాఁడు గాలిగాక
గాలి నెఱుఁగుచుండు ఘనుఁ డని తెలియురా, పటు॰ ౩౦

రథములోనివాఁడు రథము తాఁ గానట్లు, మనములోనివాఁడు మనము గాక
మనము నెఱుఁగు బోధమయుఁ డని తెలియురా, పటు॰ ౩౧

శయ్యలోనివాఁడు శయ్య తాఁ గానట్లు, ప్రజ్ఞలోనివాఁడు ప్రజ్ఞగాక
ప్రజ్ఞ నెఱుఁగుచుండు ప్రాజ్ఞుండె తానురా, పటు॰ ౩౨

కోటలోనివాఁడు కోట తాఁ గానట్లు, ప్రకృతిలోనివాఁడు ప్రకృతిగాక
ప్రకృతి నెఱుఁగుచుండు ప్రభుఁడని యెఱుఁగరా, పటు॰ ౩౩

సాఘటంబు సాధనం బనువాఁ డవి, యేమి గాని పగిది సాధనంబు
    సాశరీర మనెడుఁ దా శేషభూతుండు, పటు. ౮౪

తనువు గాఁడు మారుతము గాఁడు కరణము, ల్గాఁ డు హృదయమతులు గాఁడు కాఁడు
    కాఁడని యెఱుఁగు వాఁడె గనువాఁడె తానురా, పటు ౮౫

తెలుపు నలుపుఁ బసుపు లు పాకఁ బసరుపు, కొద్దిగొప్పపొడవు కుఱుచ వాఁడు
    గాఁడు వాని నెపుడుఁ గాంచెడివాఁడురా, పటు. ౮౬

వినెడువాఁడు స్పర్శగొనువాఁడు రూపంబు, గనెడువాఁడు రుచులఁ గొనెడువాఁడు
    తావిగొనెడువాఁడుఁ దానని యెఱుఁగరా, పటుగు. ౮౭

పలుకులొల్లువాఁడు బనులు చేసెడువాఁడు, నడుచువాఁడు మలము విడుచువాఁడు
    తగ సుఖించువాఁడుఁ దా నని యెఱుఁగరా, పటు ౮౮

ఛిద్రఘటములో వసించెడి దీపంబు, వెలివి లోఁ వెల్లఁ దెలుపునట్లు
    తనువులోననున్న తా నన్ని తెలియురా, పటు. ౮౯

తమ్ము నెఱుఁగలేని తనుకరణాదులు, నాత్మ నెఱుఁగనేర వశట నిజము
    వానిఁ దా నెఱుఁగువాఁ డని తెలియురా, పటు ౯౦

కమలమిత్రుఛాయ గనిపెట్టి కమలము, వనుల మొదలు నరులకగిదిఁ దన్ను
    సంశ్రయించి హృదయచక్షువు త్మెలఁగురా, పటు ౯౧

చుంబకంబునంటి సూదులాడినయట్లు, దారముగొలిచి భటులు దిరిగినట్లు
    ఆత్మ నంటి యింద్రియంబులు దిరుగురా, పటు ౯౨

తప్తలోహమందు దహనుండు నున్నట్టు, లొడలిలోన జీవుఁ డుండి మెలఁగు
    జీవునందు నిండి చిన్మయుం డుండురా, పటు. ౯౩

* యండమావు లుదకమైనట్లు తాజీవుఁ, డయ్యె నండమావు లరయ జలము
    గాని యట్లు తన్నుఁ గన జీవుఁ డేఁడిరా, పటు. ౯౪

ఘృతముగలిగియుంట క్షీరంబులనుదీపి, గుడము కలిమిఁ జెఱకుగడలు తీపి
    † తాఁగలింగియుంటఁ దనువుభోగ్యంబురా, పటు. ౯౫

కలశవికృతు లెల్లఁ గలశప్రకాశార్థుఁ, జేరనట్లు తనువికారములను
    దనువులోననున్నత న్నంటకుండురా, పటు. ౯౬

శ్రుతులు లేక రవము శ్రుతమునొందెడువాఁడుఁ, దనువు లేక స్పర్శగొనెడువాఁడు
    గనులు లేక రూపు గనువాఁడు తానురా, పటు. ౯౭

---

* యండమావులని యకారాదిగా వాడినాఁడు. †కలింగియని బిందుపూర్వకముగా వాడెను.

రసనలేక రుచులు మెసఁగుచుండెడువాఁడు, నాసలేక తావి *మేయువాఁడు
మనములేక తలఁపు గొనువాఁడె తానురా, పటు. ౯౮

వినిన వినును గనినఁ గను సోఁక సోఁకు మూర్కొనిన మూరుకొనును ననుభవింప
ననుభవించు నెవ్వఁ డతఁడె తా నయ్యెరా, పటు. ౯౯

పలుకఁ బలుకు మెలఁగ మెలఁగుఁ దొలఁగినఁ, దొలఁగు నడువనడుచు దలఁప దలఁచు
పరయనరయు నెవ్వఁడతఁడె తానయ్యెరా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ ౧౦౦

ఉండఁజోటులేక నునికియు భోగ్యవ, స్తువులులేక తృప్తి సుదతిపొందు
గాకసుఖము దేనఁ గలదదే తానురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ ౧౦౧

కానరానివానిఁ గాంచెడివాఁడును, బలుకరానివానిఁ బలుకువాఁడుఁ
దలఁపరానివాఁడుఁ దానని తెలియురా, పటు. ౧౦౨

తెలియరానివానిఁ దెలిసెడివాఁడను, మఱవరానివాని మఱచువాఁడ
నెఱుఁగరానివాఁడ నేనని తెలియురా, పటు. ౧౦౩

వీనులను గలింగి వినియెడివానిని, వీనులను దొలంగి విననివాని
నొకనిఁగా నెఱుంగుయోగంబె తానురా, పటు. ౧౦౪

తనువునసి స్పర్శగొనియెడివానిని, దనువులేక ముట్టుకొననివాని
నొకనిఁగా నెఱుంగుయుక్తియె తానురా, పటు. ౧౦౫

కనులఁగూడి రూపుగనుఁగొనువానిని, గనులులేక యేమి గననివాని
నొకనిఁగా నెఱుఁగునూహయే తానురా, పటు. ౧౦౬

రసననసి రుచుల మెసఁగెడివానిని, రసనలేక మెసఁగరానివాని
నొకనిఁగా నెఱుఁగుయుక్తంబె తానురా, పటు. ౧౦౭

వాస పలరి తావి వాసించువానిని, వాసలేక వాసనానివాని
నొకనిఁగా నెఱుఁగునుచితంబె తానురా, పటు. ౧౦౮

శ్రోతయగుచు ధ్వనుల శ్రుతమునొందినయట్లు, వినఁగఁబోవఁ దానువినఁగఁబడక
శ్రోతృభావరహితసూత్రంబె తానురా, పటు. ౧౦౯

స్ప్రష్టయగుచు స్పర్శసంస్పృశించినభంగి, సోఁకఁబోవఁ దాన సోఁకఁబడక
స్ప్రష్టృభావరహితసారంబె తానురా, పటు. ౧౧౦

భోక్తయగుచు రుచులు భుజియించురీతిని, మెసఁగఁబోవఁ దాను మెసఁగఁబడక
భోక్తృభావరహితభోగంబె తానురా, పటు. ౧౧౧

* మేయునది మేయు.

ద్రష్టయగుచుఁ గళల దర్శించుచైవడిఁ, జూడఁబోవఁ దాను జూడఁబడక
ద్రష్టృభావరహితసత్త్వంబె తానురా, పటు. ౧౧౨

ఘ్రాతయగుచుఁ దావిగ్రహియించుపగిది మూ, ర్కొనిన తాను మూరుకొనఁగఁబడక
ఘ్రాతృభావరహితగమ్యంబె తానురా, పటు. ౧౧౩

మంతయగుచుఁ దలఁపు మననంబుగొనుభాతిఁ, దలఁపఁబోవఁ దాను దలఁపఁబడక
మంతృభావరహితమననంబె తానురా, పటు. ౧౧౪

జ్ఞాతయగుచుఁ దెలివి జ్ఞప్తిగైకొన్నట్లు, తెలియఁబోవఁ దాను దెలియఁబడక
జ్ఞాతృభావరహితజ్ఞానంబె తానురా, పటు ౧౧౫

దృశ్యమర్థములును దృక్కులక్షులవి, దృశ్యమైనమనము దృక్కుమనము
దృశ్యమైనవాత్మదృక్కది తానురా, పటు. ౧౧౬

తెలియఁబడెడిదెల్ల దృశ్యంబు దానిని, దెలియుచుండువాఁడు దృక్కు వాని
దెలియుదృక్కుమీఁదఁ దెలియంగ లేదురా, పటు. ౧౧౭

తన్నుఁ దెలియ దృక్కు తిదనాత్మయననది, తెలియ బసుచుఁ దన్నుఁ దెలియునట్లు
దీపభాస్యఘటము దీపంబు నెఱుఁగునా, పటు. ౧౧౮

తన్నుఁ దెలియుదృక్కు తనకునుదక్కువై, తెలియు ననిన నదియుఁ దెలియునట్లు
స్వల్పదీప మెఱిఁగి సవితృని దెల్పునా, పటు. ౧౧౯

తన్నుఁ దెలియు దృక్కు తనకు సమానమై, తెలియు ననిన శ్రుతులఁ గలుగ దదియు
దీప మాత్మసదృశదీపంబు నెఱుఁగునా, పటు. ౧౨౦

తన్నుఁ గాంచుదృక్కు తనకెక్కువై తను, గాంచు ననిన దానిఁ గాంచునొకటి
యనుచుఁ బెక్కు లగుట ననవస్థ వచ్చురా, పటు. ౧౨౧

కాన దృక్పరంపరానువృత్తులనెల్లఁ, దోలఁగఁ ద్రోసి వానిఁ దెలియు మొదలి
దృక్కు నే నటంచుఁ దెలియంగ వలయురా, పటు. ౧౨౨

ప్రకృతిభూతములును బ్రాణంబులును నింద్రియములు మనము బుద్ధ్యహంకృతులును
నాఁగ నిరువదియును నాలుగు క్షరములు, పటు. ౧౨౩

తుదిక్షరుండు తచ్చతుర్వింశకుండు ప, రుండు పంచవింశకుండు తత్ప
రాత్ముఁ డక్షరాక్షరవిలక్షణుండురా, పటు. ౧౨౪

సత్య మక్షరం బసత్యంబు క్షరమును, జిత్తు నక్షరం బచిత్తు క్షరము
సౌఖ్య మక్షరం బసౌఖ్యంబు క్షరమురా, పటు. ౧౨౫

ఆయసంజ్ఞఁ డాసుఖాత్మకతురము దా, గాక సత్యచిత్సుఖాత్మకాత్ము
 రాత్మకుండ నేన యని కనవలయురా, పటు. ౧౨౬

అనిమేష మాది యగు లయాంతంబుగాఁ, గలుగుభూతభావికాల మరుగ
 నరుగకుంట దాన యగునస్తయుండురా, పటు. ౧౨౭

కాయమనిలమూలును గరణంబులుకు మనో, మతు లవిద్య పెక్కుమనసిపోవ
 సమయకుంటఁ దాన సద్రూపకుండురా, పటు ౧౨౮

ఇవి ఘటాదు లివిహ్యాది క్రియాదులు నివి, వృత్తు లనుచు నెఱిఁగి వెలిని లోనఁ
 జెలఁగుచుంటఁ దాన చిద్రూపకుండురా, పటు. ౧౨౯

తెలియఁజేయ నస్యధీవత్తువులు లేక, వెలుఁగఁజేయ నొండు వెలుఁగు లేక
 చెలఁగి వెలుఁగు తాన చిద్రూపకుండురా, పటు ౧౩౦

సుఖముగలుగఁజేయు సుమగంధములు లేక, శయ్యనొరగి కూడ సతులు లేక
 సుఖము గొనుట తాన సుఖరూపకుండురా, పటు. ౧౩౧

ఆలుబిడ్డ లర్థ మాదిగాఁ గలవెల్లఁ, బ్రియము లగుచుఁ దనదు ప్రియమువలనఁ
 జూడఁబడుటఁ దాన సుఖరూపకుండురా, పటు. ౧౩౨

కంజభవుఁడు మొదలుగా స్తంబపర్యంత, మగుచరాచరములయందు నిండఁ
 బోలి నిండియుంటఁ బూర్ణుండు తానురా, పటు. ౧౩౩

అట్టి పూర్ణసచ్చిదానందమయుఁడ నే, నని యెఱుంగు పారమార్థికుండు
 అమృతపదవి నొంద నమనస్కుఁ డయ్యెరా, పటు. ౧౩౪

విషయములఁ గదల్చి వివిధాత్మముల మల్చి, మనముతోడఁ గల్పి మదిమరల్చి
 యాత్మ నిల్పి తాన యమనస్కుఁ డగునురా, పటు. ౧౩౫

మనమె దేహకరణమహదహంకృతులును, మనమె రాగరోషమత్సరములు
 మనమె విషయములును మనమె కర్మములురా, పటు. ౧౩౬

మనమె జాగరంబు మనమె స్వప్నంబును, మనమె సుప్తియును సమాధి మనమె
 మనమె మీరు మేము మన మనుతలఁపురా, పటు. ౧౩౭

మనమె జీవకృతసమస్త సంసారంబు, మనమె యీశకృతసమస్తజగము
 మనమె యుభయకృతసమస్తధర్మములురా, పటు. ౧౩౮

ఇంతయేల మనమె యీశులు జీవులు, భువనభవనభాగ్యభోగ్యములును
 పటఘటాదు లన్నపానముల్మనమెరా, పటు. ౧౩౯

మనము గలియఁ గరణమండల మనిలనం, వర్తి విషయములకుఁ బరువువెట్టు
 మనము గలియకున్న మాఱి సుప్తి నణఁగురా, పటు. ౧౪౦

మనమనంగ నల్పమయి మది సంకల్ప, మదియు లేమ హరిపదాబ్జ మట్లు
అట్టి మనము లేమి యమనస్క మగునురా, పటు. ౧౪౧

లేనిమనముచెలిమి తా నభిమానించి, వేఱె తలఁపుగొనుట వెఱ్ఱితనము
శుక్తిఁ దోఁచు వెండి సొమ్మయి నిలుచునా, పటు. ౧౪౨

ఉన్నరీతిఁ దన్నుఁ నుండఁగాఁజూచిన, లేనిమనముతోనె లేకపోవుఁ
త్రాడనెఱుఁగఁ బాము తథ్యమై నిలుచునా, పటు. ౧౪౩

తెలివియైనతన్నుఁ దెలివిగాఁ దెలిసినఁ, దెలివిగానిమనము తొలఁగిపోవుఁ
దపనుఁ డుదయమొందఁ దమము చూపట్టునా, పటు. ౧౪౪

సుఖమయైనతన్ను సుఖముగా నెఱిఁగిన, దుఃఖరూపమనము దోఁపకుండుఁ
దొడరి సుప్తియందు దుఃఖంబు గల్గునా, పటు. ౧౪౫

హరిపదాబ్జమునకు హరిపదంబునకు నా, దగుల మెన్నఁజేసి దగనియట్లు
తనకు మనమునకును దాదాత్మ్యమున్నదా, పటు. ౧౪౬

కాఁడు నెఱుఁగనరుఁడు గుఱిపడకున్నట్లు, నింగి నెఱుఁగ నలుపు నిలువనట్లు
తన్నెఱుంగ మనము సున్నగాకుండునా, పటు. ౧౪౭

ఎన్నలేనిమనము నున్నదన్నది సున్న, కన్నతల్లిఁగల్ల యెన్నఁదున్న
తన్ను విన్నఁ గన్న మన్న మేలెన్నరా, పటు. ౧౪౮

లేనిమనము నెపుడు లేకుండఁగనుదన్నుఁ, దానవికృతులెట్లు తగిలివచ్చుఁ
గలను గన్నపాము గఱచ నేమయ్యెరా, పటు. ౧౪౯

సుమరసంబుగ్రోలి సొక్కెడుభృంగంబు, చంపకంబు సోఁకసమయుభంగిఁ
దన్నుఁ గనిన మనము తనయందె సమయురా, పటు. ౧౫౦

పాలలోనఁ గలయు *పందార కైవడి, నుదకమందుఁ గలియు నుప్పురీతిఁ
దన్నుఁగనినమనము తా నయిపోవురా, పటు. ౧౫౧

ఇంధనములు లేనియింగలంబును తను, దా కృశించుకరణిఁ దన్నుఁ గన్న
వానిమనము తనకుఁ దానె కృశించురా, పటు. ౧౫౨

శిఖిని జూచి యణఁగు చిలువలకైవడి, హరిని జూచి ప్రగ్గుకరులయట్టు
లాత్మఁగని హృదింద్రియము లూరకుండురా, పటు. ౧౫౩

స్వానుభవవిచారసంపత్తి లేకున్న, మనసు ప్రగ్గ దదియు ప్రగ్గకున్న
స్వానుభవవిచారసంపత్తిలేమురా, పటు. ౧౫౪

* పంచదారయనుటకు "పందార"

కోరి నభమునకును గుండేటికొమ్మునకు, బొందులేనియట్లు పూర్ణుఁడైన
 తనకు మనమునకును బాహ్యాత్మ యుండునా, పటు. ౧౫౫

ఉప్పు నీటఁ గలిపి యొకట నెంటను మూటఁ, నగ్నిగురవేయ మగ్గినట్లు
 లాత్మ నెఱుఁగ మనసు నంతరించి కరఁగురా, పటు. ౧౫౬

తప్తలోహపతితాంబుబి దువృథంగి, స్వానుభూతి మగ్నశాంతిపరుని
 మానసంబు తనకుఁ దాని క్రమ్మరించురా, పటు. ౧౫౭

వెండి పైఁడి యినుము విఱుఁగఁ దత్కారకు, లంటఁగాఁచి మరల నదికినట్లు
 మనసువిఱిగిపోవ మఱియత్తకుండురా, పటు ౧౫౮

వేయుఁ జెప్పనేల విఱిగిన కాష్ఠంబు, మరలనంటుకొనని మూర్ఖి మనసు
 విఱిగిపోయెనేని మరలంటకుండురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ(పరాం)

ఆత్మ తానయైన యంతిలోఁదలుఁకున, మనసు విఱుగు నట్లు మనసు విఱుగ
 నది మహామనస్స మదియుఁపో ముక్తిరా, పటు. ౧౫౯

అఖిలమునకు హేతువగు మది మడికిని, మాయ హేతు వగు నమాయ నెఱుఁగ
 మాయతోడ మనసు మాయమై పోవురా, పటు. ౧౬౦

మాయ మాయలాఁడి మాయకంటెను మది, అంకులాఁడి దాని బింకమణఁచ
 మంత్రతంత్రయోగ మహిమలు గావురా, పటు. ౧౬౧

మఱపు వెఱపుఁజేయు మాయామనంబులు, నాత్మ నెఱుఁగునపుడె యణఁగు వేద
 శాస్త్రసంప్రవిధులు శక్తములగావురా, పటు. ౧౬౨

ఆయమేయ కాయఁ డాయనాతిను లేని, మాయ మనము నేమి సేయఁగలదు
 గొడ్డుబోడ్డిబిడ్డకొడుకేమి సేయురా, పటు. ౧౬౩

మానసంబునకును దానైన తనకును, కల్వి మిన్నఁజేని గలదె పుడమి
 మిత్రతిమిరములకు మిత్రత్వముండునా, పటు. ౧౬౪

లేనిమనము రానిపోనిదానిని నంటు, కొనఁగఁగలదె మేలుకొన్ననరుని
 బొంచి కలనదోఁచుపల్లి మ్రింగవచ్చునా, పటు. ౧౬౫

తానఖండసచ్చిదానందరూపకుఁడైన, దనకు మనము గానఁబడదు
 కానఁబడిన నదియుఁ దానయిపోవురా, పటు. ౧౬౬

అగ్గిఁ జేరుతూల మగ్గియైయున్నట్లు, నీటఁ గలియు గుడము నీరమట్లు
 తన్నుఁ జేరుమనము తానయిపోవురా, పటు. ౧౬౭

వెఱ్ఱి సెప్పనేల ఫేనంబు జలము భూ, షణము స్వర్ణమైనసరణి మూన
　సంబు తత్త్వతంబు స్వస్వరూపమ్మురా, ఘటుకా- ౧౬౮

నీట వానచినుకు పాటున బుగ్గయై, నిలిచి నిలువకట్లు నిజముగాను
　గలియుఁ దనకు మనము గలిగి లేకుండురా, ఘటు. (పాఠాంతరము)

అట్లు స్వస్వరూప మంది మనోలయ, మైనధన్యుఁడే సదామనస్క
　పదవిగల సమాధిపరుఁ డని తెలియురా, ఘటు. ౧౬౯

వింటి వినను గనను గంటిఁ బల్కితిఁ బల్కి, పలుక నమను ననెడినపనులను
　దెలియుచుంట బాహ్యదృశ్యసమాధిరా, ఘటు. ౧౭౦

అజుఁడ నవ్యయుఁడ ననాఖ్యుండ నగుణుఁడ, నవిషయుండ నమితి ననెడువృత్తి
　సమితిఁ గనుట బాహ్యశబ్దసమాధిరా, ఘటు ౧౭౧

తలఁచితిని దలంపఁ దెలిసితిఁ దెలియను నెఱుఁగ నెఱుఁగు దని తలంగుమితులఁ
　దెలియుచుంట లోనిదృశ్యసమాధిరా, ఘటు. ౧౭౨

ఆయసంజ్ఞుఁ డాసుఖాతీశసచ్చిత్సు, ఖములఁ దెలిసి వానిఁ గాంచు తెలివి
　పడలకుంట లోనిశబ్దసమాధిరా, ఘటు. ౧౭౩

పడలి బాహ్యదృశ్యశబ్దవృత్తుల నెల్లఁ, దొలఁగఁ ద్రోచి వానిఁ దెలియు తెలివి
　నిలిచియుంట బాహ్యనిర్వికల్పంబురా, ఘటు. ౧౭౪

ఆయఖండవృత్తి నాంతరదృశ్యశ, బ్దాదివృత్తు లణఁచి వానిఁ గాంచు
　నిజము గనుట లోని నిర్వికల్పంబురా, ఘటు. ౧౭౫

తాను సర్వమునను దనయందు సర్వంబు. పరసి పర్వపూర్ణుఁడై వెలుంగు
　జ్ఞప్తి గలిగియుంట జ్ఞాతసమాధిరా, ఘటు. ౧౭౬

బ్రహ్మవిదుఁడ ననెడిభావన గలుగక, బ్రహ్మమైతి ననెడి భావ ముడుగఁ
　దానె యుంట జ్ఞప్తి లేనిసమాధిరా, ఘటు. ౧౭౭

ఈసమాధు లెఱిఁగి యింపెద్దిగానిదైన, బాలుభంగి సుప్తుపగిదిఁ దన్నుఁ
　దా నెఱుంగుచున్న ధన్యుండె ఘనుఁడురా, ఘటు ౧౭౮

అతఁడె బ్రహ్మవిత్తుఁ డతఁడె జీవన్ముక్తుఁ, డతఁడె సాంబశివుఁడు నతఁ డెవిష్ణుఁ
　డతఁడె గురుఁడు ధన్యుఁ డతఁడని యెఱుఁగురా, ఘటు ౧౭౯

ఎఱుకవానితోటి యెఱిఁగినకనుసూటి, నల్లపనులు మీటి యిల్లుదాటి
　చావులేనిచోటి పదివుండు భోగిరా, ఘటు. ౧౮౦

తెలివివానిఁ జేరి తెలిసిన తనదారి, నింటివారి దాఁటి హితవు కోరి
మఱపుదాని మీఱి మను మహాత్ముఁడురా, పటు. ౧౮౧

అంటరానిదాని నంటి తోడగువాని, దంటపూని లోనికంటఁ జూని
యొంటిగానిఁ గూడి యుండు ధీరుఁడురా, పటు. ౧౮౨

దేహమమతలార్చి దేహ్యాహంతయుఁ దీర్చి, సోహమాత్మఁ గూర్చి చూడనేర్చి
యూహ లేనిపదవి నందుముక్తుండురా, పటు. ౧౮౩

బ్రహ్మమును బఠించి బ్రహ్మమునెఱింగి, బ్రహ్మమాచరించి బ్రహ్మ మితిఁగి
బ్రహ్మమైనవాఁడు బ్రాహ్మణోత్తముఁడురా, పటు. ౧౮౪

నీరిలోననుండి నీరంబునంటని, తామరాకుపగిదిఁ దత్త్వవిదుఁడు
సంచరించుకొనుచు సంగి గాకుండురా, పటు. ౧౮౫

అప్పు లిచ్చువాని కప్పులిచ్చునొప్పు, నుప్పరంబు కరణి నున్నవానిఁ
గన్నవాఁడు నిర్వికారుఁడై యుండురా, పటు. ౧౮౬

ప్రత్యగాత్మరూపభావనాపరున కే, వ్వడకయుండు జీవభావమింక
వేషధారి నెఱుఁగ వేషంబు నిలుచునా, పటు. ౧౮౭

అఖిలమాత్మఁ డాత్మఁ డఖిలం బనియెఱుంగు, ఘనున కితర మేమి గానఁబడదు
దారువని యెఱుఁగఁ జోరుండు దోఁచునా, పటు. ౧౮౮

తాళగానగతులు దప్పక తలదూఁచి, బూనఁ జూచునటుని బోలి బుధుఁడు
ఎల్లపనులు గొనుచు నెఱుకతోనుండురా, పటు. ౧౮౯

పరసతీరతుండు బహులార్థిమై దాని, పొందు గోరినట్లు బుధజనుండు
సకలవిధులుగొనుచు సాక్షినే చూచురా, పటు. ౧౯౦

స్వకృతచిత్రపుర మసన్మయం బని కాంచి, మాయికుండు మెలఁగుమాడ్కిఁ దద్జ్ఞుఁ
డాత్మకృత్య మనృత మని చూచి నడచురా, పటు. ౧౯౧

మంటనుండి మంటినంటనికుమ్మర, పురువుభంగిఁ దత్త్వపూర్ణుఁ డఖిల
గుణసమేతుఁడయ్యు గుణరహితుండురా, పటు. ౧౯౨

బ్రహ్మభావనుఁడు ప్రపంచంబు గొనుచుఁ ద, ప్పించుకొనితొలంగుఁ బెరుఁగుదరువ
నడలివచ్చువెన్న చల్లలోఁ గలియునా, పటు. ౧౯౩

నిఖిలమనుభవించి నిష్కల్మషుండైన, యనలునట్లు తద్జ్ఞుఁ డఖిలవిషయ
కాముఁడయ్యు విగతకాముఁడై యుండురా, పటు. ౧౯౪

మోదఖేదవిషయమోహంబు వర్జించి, శత్రుమిత్రులందు సమతగలిగి
సర్వపూర్ణుఁడైన జనుఁడు విజ్ఞానిరా, పటు. ౧౯౫

మేలు గలిగెనేని జాలఁగా మురియక, కీడు గలిగెనేని గినుకపడక
సమత నుండువాఁడె సత్పురుషుండురా, పటు. ౧౯౬

సఖులు సంస్తుతింప సంతోషమొందక, పరులు నిందచేయ బాధపడక
ఆత్మరతుఁడైపో మహానుభావుండురా, పటు. ౧౯౭

గురుకటాక్షదృష్టి గోష్ఠి దీక్షయు గోష్ఠి, దీక్ష లేని మనసు దీక్ష మనసు
దీక్ష లేని తనువు దీక్షఁ దా మోక్షురా, పటు. ౧౯౮

నిఖిలవిషయములను నిఖిలేంద్రియములచే, నెఱుఁగు నెఱుక నెపుడు నేనయనెడి
చిన్మయాత్మరతుఁడు జీవన్ముక్తుండు, పటు ౧౯౯

వెలయ మొదటితనువు విడిచిన బోధజీ, వన్ముక్తి నడిమివపువు విడువఁ
గడశరీర ముడుగ గతదేహముక్తిరా, పటు. ౨౦౦

నిప్పు సోఁకలంటు నింగిని జెదలంటు, ననుట లేనియట్లు నాత్మవిదుని
సుకృతదుష్కృతములు సుడియకయుండురా, పటు ౨౦౧

జ్ఞానవహ్నిఁ గాలు సంచితంబెల్ల నకర్త యగుట భావికర్మముడుగు
బ్రహ్మమైనయపుడె ప్రారబ్ధముడుగురా, పటు. ౨౦౨

ఆత్మదృష్టిలేని యారబ్ధమన్యదృ, ష్టిని గలుగ నేమి సేయఁగలదు
అన్యదృష్టిఁ దోఁచు నహిత్రాడు భ్రమగునా, పటు. ౨౦౩

గురునిపదముఁ బట్టి గురుకటాక్షము వట్టి, గురుపదమ్ము ముట్టి గుఱుతుపట్టి
గురుని గోనఁ గలియ గురుఁడె కేవలుఁడురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ.

ఈద్విపద్యశతము నెవ్వఁడేనియు విను, వ్రాయుఁ జదువుఁ జెప్పువాఁడు తాను
బ్రహ్మమగుచుఁ బరమపదమునందుండురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ.

భూమినొదవి పరశురామపంతులరామ, మూర్తి బ్రహ్మతత్త్వమూర్తులకును
దెలియ రెండుశతకములఁ జేటపటిచెరా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ.

కన్నశతకము.

కందపద్యములు.

అబ్బురపు బాలపదముల, జొబ్బిల్లెడి రస గ్రోల జోకవహింపన్
నిబ్బరపుఁ గవిత లబ్బుట, యబ్బురమా యెఱుకగన్న * యెఱుఁగుడికన్నా. ౧

ఎబ్బెట్టుమతము రోయుచు, నిబ్బరముగ బాలపాదనీరజరసమున్
ఉబ్బుచుఁ గ్రోలినయంతట, నబ్బఁగిని గవితలన్న యెఱుఁగుడికన్నా. ౨

అంజనపుత్రుని కృపచే, రంజిల్లుచు శారదాంబ రసికత మెఱయన్
మంజుళవాక్యము లిచ్చెను, రంజిత బాలాప్రసన్న రవికులకన్నా. 3

మాందర విజయుని కృపగని, యందుపయిన్ యోగివరుని యనుపున (గను)విం
పొందఁగ బుచ్చనగురుదయ, నిందిర నీకబ్బురన్న యెఱుఁగుడికన్నా. ౪

పిల్లలమఱి బుచ్చనగురు, చల్లని వాగమృతఘటన సమరస మొప్పం
గల్ల ప్రపంచము రోసియు, నెల్లప్పుడు నెఱుకగన్న యెఱుఁగుడికన్నా. ౫

బుచ్చనగురుపదవనజము, లచ్చుగ నాహృదయమందు నమరినయపుడే
హెచ్చగు నానందం బిఁక, నచ్చటరా యెఱుకగన్న యెఱుఁగుడికన్నా. ౬

పిల్లలమఱి బుచ్చనగురుఁ, డుల్లము చల్లఁగను జేసియుంచిన యపుడే
తల్లియుఁ దండ్రియు నారలె, యెల్లప్పుడు నెఱుకగన్న యెఱుఁగుడికన్నా. ౭

బుచ్చనగురుఁడే బ్రహ్మము, నిచ్చలముగ వారిపాదనీరజములకున్
సచ్చరితులు పూజించుట, హెచ్చుటరా యెఱుకగన్న యెఱుఁగుడికన్నా. ౮

బుచ్చనగురుపదవనజము, లిచ్చమెయిం బూజసేయ నిహముం బరమున్
ముచ్చటగ నటది నీకిఁక, హెచ్చుటరా యెఱుకగన్న యెఱుఁగుడికన్నా. ౯

సుబ్బయగురుకృపవల్లను, నబ్బెను బాలాంబికగుణ యానందముతో
గొబ్బునఁ గైకొని మనుమీ, యబ్బంగిని నెఱుకగన్న యెఱుఁగుడికన్నా. ౧౦

ఇన్ని దినంబులు గురుపద, మెన్నుచు నీమనసుతోన మెలఁగినయంతన్
జిన్మయసహజానందము, నెన్నఁగ మదిఁ గంటివన్న యెఱుఁగుడికన్నా. ౧౧

ఉంటివి విశ్వము నేనని, కంటివి గురుపాదవనజకోమలరసముం
గంటివి చిద్రూపంబును, నింట స్మది యెఱుకగన్న యెఱుఁగుడికన్నా. ౧౨

---

* ఎఱుగుడియనునది, యెఱుగుడియని సంజ్ఞావాచకముగాన వాడుచున్నాఁడు.

మనసున వృత్తులు నిలిపిన, ననయుంగాఁ దత్త్వగతిని నెఱుఁగఁగవచ్చుం
దను వలయించుట యేటికి, వినవన్నా యెఱుకగన్న విధమునఁ గన్నా. ౧౩

నేత్రము నాసాపుటములు, శ్రోత్రము నొకచోటఁగూడి సుస్థిరమైనం
జా(త్ర) మగునాద మబ్బును, క్షేత్రంబున నెఱుకగన్న శివమగుకన్నా. ౧౪

కన్నులు మూసుక తగనే, తిన్నగఁ దల వంచి మీఁదఁ దిరముగఁ జూడన్
వెన్నెలపోలుపు కనంబడు, నెన్న స్మృతి నెఱుఁకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౧౫

నాసికము మొదలఁ జిత్తము, భాసిల్లఁగ నుంచి చాల భావము గురుపై
నాసక్తితోడ నిలుపుట, యాసుఖమే నీవటన్న యెఱుగుడికన్నా. ౧౬

నాసికము తుదను మొదలను, భాసిల్లుచు నందుమీఁదఁ బైపైఁజూడన్
ఆనచెడి బయలు కనఁబడు, నాసాబగే బ్రహ్మమన్న యెఱుగుడికన్నా. ౧౭

నాసికము రెండుదిక్కుల, మీసము లేకుండఁబట్టి మూసినయంతన్
గాసిని సుషుమ్న గనఁబడు, నాసరణిని నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౧౮

కనుగ్రుడ్డు మధ్యబిందువు, పనుపడ నాచుట్టునున్న ప్రభయే పురుషుం
డనుపుగ నీమది నుంచుక, యెనయుర మది యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

మనసే శక్తియు నిజముగఁ, గనుఁగొని యాశక్తియందుఁ గాలాంతకునిన్
ఎనయించి ముక్తిగనఁదగు, వినవన్నా యెఱుకగన్న విధమునఁ గన్నా. ౨౦

తనయందు ముక్తియుండఁగ, వినయంబుగ గంగ కేగు విధ మేమిటికో
కనవలె విశ్వము మనమని, యెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

ఎన్నివిధంబుల నైనను, దన్నే తా నెఱుఁగవలయుఁ దలక్రిందైనన్
మిన్నైన మోక్ష మబ్బున, యెన్నఁగ మదియెఱుక గన్న యెఱుగుడికన్నా.

కన్నుల విడుచుట ముక్తియె, యెన్నఁగ మదిలోన నాన యేర్పడకుండం
దిన్నగ విడుచుట ఫల మది, యెన్నఁగ మది నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

ముక్తిని గనఁబడనిచ్చునె, యత్తుగ నీయందు నహము నానుకయుండన్
ఎత్తుగ దానిని విడువుమ, యిత్తఱి నీవెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౨౪

తత్తఱపాటులచే మఱి, మత్తిల్లుచు నుండఁగా సుమార్గము గనునా
చిత్తము నిలిచినఁ గనఁబడు, నెత్తుగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౫

ఎత్తఱి విశ్వము నా దని, పొత్తుగఁ గూడుండినపుడు పోనఁగదు చిత్తం
బొత్తుగ విడువుమ యంతయు, నిత్తఱి మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

చిత్తము నే నని యుండకు, తత్తఱపడుదానిఁ గూడి తలఁపుడుగకుమీ
 యుత్తమశాంభవి గనుటది, యెత్తన్నా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౨౭
మత్తేభవృత్తి నుండెడి, చిత్తము గురువంకుసానఁ జిక్కినయపుడే
 నత్తును గనఁబడు నంతట, నెత్తటి మది నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౨౮
తత్తఱపడుటది వలదిఁక, గుత్తుకమార్గంబు గాను గోమలిపదముల్
 అత్తుగాన బ్రహ్మతత్త్వం, బెత్తుగ మది యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౨౯
భ్రూమధ్యంబునఁ బ్రభ గని, యామీఁదను నెల్లచోట్ల నది భావింపన్
 స్వామి గురుఁ డాత్మ తా నగు, నీమదిచే నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. 3౦
నాసికము తుదను జూడఁగ, భాసిల్లును బ్రభయుఁ జాల ఫాలాగ్రమునన్
 ఆసుఖమునొంది విశ్వము, నీసున దిగనాడవన్న యెఱుగుడికన్నా. 3౧
నాదముపై బిందువు తగ, నాదరమున వాని మీఁద నాపైజ్యోతిన్
 భేదము లేకను గనుటది, యాదిర కృప కెఱుక గన్నయెఱుగుడికన్నా 3౨
ఒడ్డియాణపుబంధం, బుడ్డాడక నిలిచెనని నుపరతి గనురా
 దొడ్డగు మోక్షం బంతట, నడ్డుగు న్నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా 33
జాలంధరబంధమ్మును, జాలఁగ బంధించి తేని సహజంబుగనా
 మూలన యుండెడి యమృతముఁ, గ్రోలుదుపుర యెఱుకగన్న గురునతకన్నా
బిందువు నేత్రము మధ్యను, బొందుగఁ గూడుండునట్టి పోఁడిమిగనియా
 పొందునఁ జిత్తము నిల్పిన, నిందిర నీకబ్బురన్న యెఱుగుడికన్నా. 3౫
నాదము వే అని చూడకు, మాదరమున నగ్నియందు నమరిన శిఖయే
 కాదని నీవెంచిన నది, యేదిర మతియెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. 3౬
నేత్రంబు కళతొ పురుషుఁడు, సూత్రంబుగఁ జూచినంత సుస్థిరమతి యా
 పాత్రము నీకబ్బినమది, చిత్రంబుగ నెఱుకగన్న శివ మగుకన్నా. 3౭
చిత్తము నిలిచెడి దరుదని, పొత్తుగ నిహమందుఁ గూడి పోనఁగకనీవున్
 ఉత్తమపురుషులఁ గలియుట, యెత్తుర మది యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.
కాయము నిజ మని యెంచకు, మాయను విహరించి చాల మసలకునీవుం
 గోయుమ యరిషడ్వర్గము, నీయనువున నెఱుకకన్న యెఱుగుడికన్నా. 3౯
ఊచుము చిత్తము గురుపై, నెంచుము ఓత్సౌఖ్యమందు నేర్పుఁ దలఁపు
 న్నించుము బ్రహ్మానందము, నెంచిన మది యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

(46) హనుమద్దండకము—గ్రం. నం. 176.

వేదపురీనివాసుఁడైన శ్రీయాంజనేయునిపై రచియింపఁబడిన దండకము. కవిపేరు లేదు. దక్షిణదేశప్రతి. తుదనుగూడఁ గవిపేరు లేదు. చాల శిథిలమైనది. కొన్నియాకులు విఱిగిపోయినవి. ఆంజనేయుండు సీతాన్వేషణమునకై బైలుదేఱినది మొదలు యుద్ధకాండము చివరవఱకుఁ గలరామాయణకథయంతయు నీదండకములో వర్ణింపఁబడినది. అక్కడక్కడఁ గొన్నివాక్యములు:—

"శ్రీజానకీనాథ పాదాంబుజధ్యానహృత్సన్నిధానా! నిధానా! సదానంద! సుజ్ఞానపారీణ! వేదాగమజ్ఞానవైభూతి కానేకగంధర్వగానా! ముకున్నందనా! వందనానేకభక్తాభిమానా! సుధాబృందవాక్చాతురీభాసమానా! మనోల్లాసకైలాసవాసప్రియా! యుక్తసద్వీర్య సద్రంజనీయాంజనీగర్భసంజాత సంజీవరాయా! మహారాయ......శ్రీవేదపుర్యాశ్రమావాస! హన్మంతరాయా!......నిన్ను స్మరింపంగ నేనెంతవాఁడ న్సమర్థుండనా యైననా నేర్చినంతం బ్రపంచంబున న్విన్నవింతు న్వినోదంబుగా నీవు త్రేతాయుగంబందు శ్రీరామకార్యార్థమై పార్థివుల్మెచ్చఁగా సంగరంబందు నెంతో ప్రమోదంబునం జెంది బల్వానరానీకము ల్గొల్వఁగా సీత నీక్షింపఁగా వచ్చి............ఎల్లచోటం విచారించి చూచ్చోటనుం గానక............" వ్రాఁత తప్పులు మెండు. మందబుద్ధేమిరా! నన్గూ దయోధ్యాపురం జేలరా! ఇట్టి ప్రయోగములున్నను పదములకూర్పు నియమములు బాగుగానున్నవి. "రాక్షసనామసంవత్సరము, అధికాషాఢ బహుళ చతుర్దశీ శుక్రవారమునాడు వ్రాసిన దీపుస్తకము." అనియున్నదిగాని వ్రాసినవారి పేరుగూడ లేదు. ౧౩ పత్రములుగలవు.

భారతారణ్యములోని "శ్రీకంఠలోకేశ" యనుదండకముగూడఁ గొంత గలదు. మఱియు,

సీ. శృంగారరాయని చెలువుమీఱినకొండ ఫణిరాజుపేరింటి పసిఁడికొండ
పువ్వుజాతులకెల్లఁ బూజింపఁగలకొండ కల్పవృక్షములెల్లఁ గల్గుకొండ
చిలుకలు కోయిలల్చెలఁగి యాడెడుకొండ మృగరాజకోట్లెల్ల మెలఁగుకొండ
ఘోరదురితము వాపు కోనేరుగలకొండ తలఁచిన మోక్షంబు దగులుకొండ
అమరవరులకు వైకుంఠ మైనకొండ, ఆళువారికి బ్రత్యక్షమైనకొండ
యర్థిఁ జూచిన బ్రహ్మాండమైనకొండ, యేరు గనుఁగొంటి శ్రీ వేంకటేశుకొండ.

అనుపద్యమును నామగిరీశునిమీఁది పాటలు కన్యకాష్ఠవారి హెచ్చరికలు మొదలైనవి.

"సీ. హ్రీంకారి హుంకారిహిమశైలకన్యకా అమృతస్వరూపిణి బహుపరాకు
మలయధ్వజునిపుత్త్రి మధురాపురేశ్వరి పరదేశిరక్షకి బహుపరాకు
సౌందరేశ్వరురాణి శాంభవీ జగదంబ భవవిమోచన దుర్గ బహుపరాకు
... ...
అఖిలలోకైకవందితా యాదిశక్తి, పరమకల్యాణి మాయమ్మ బహుపరాకు
పావనంబైనమీపాదపద్మములకు, దేవి మీ నాథుకృపఁజూడు బహుపరాకు."

ఇట్లు కొన్ని తద్భవలలో నున్నవి. సవతులకొట్లాట యని కృష్ణునిగూర్చి యఱవత, తెలుఁగుది, వాదించుట గలదు.

"ఎన్నఁడీపదుమాచ్చిమన్మథక్రీడ యోడీఅతిసప్రసంగమాయి, తెట్టాదడీసొన్నేగా
అబపదాన నాదేవుని చెయిబట్టితే, మాలకూశేవ్రహాతోనువగలాఁడిపోపోవే.
పహామెన్న కాండామెడీ పదుమాచ్చి పంజని కయ్యవేండాం,
మింజాదె మెన్నుడయు రంగసామి తెక్కూని తెంగాగా కలవికయ్యవో.

కూడినగర్వమున, అబపదాన, కాట్లావచ్చితివేమి, ఆడరానిమాట లాడేవు నాతోనుఅవుని చెంపవేతునే॥ చెప్పె యంగిర దెన్నడీ పదుమాచ్చి అతు మాత్రం కొల్లువాయిా కడుకడతు మెత్తగె మింజి వారాదే కన్నత్తుతె యడిప్పేగా."

ఇట్లే రెండుభామలలో సత్తుకుఁగోడలికి సంభాషణ కొంతకలదు.

(47) రంగపురిపారిజాతము. గ్రం. సం. 184.

యక్షగానము- 106 పత్త్రముల పుస్తకము. పుస్తకమువ్రాఁత చాలఁ దప్పులుగా నున్నది.

క. శ్రీరంగపురనివాసుని, సారకృపం బారిజాతసంగ్రహణంబుం
గోరి రచియించినాఁడను, ధారుణిఁ గవిశ్రీనివాసదాసుఁడఁ బ్రేమిగా.

ద్వి. అగణితసౌందర్య లైనట్టిబుధులు,
శేషాంబ శేషార్యశిష్యులరకును; భాషావళీకృపగా బాలుఁడ నగుచు......

అనువాక్యములంబట్టి కవికులగోత్రములు తెలుచున్నవి.
సత్యభామకథ, కృష్ణునికథ, దేవకికథ యిట్లు భాగములుఁ గలవు.

సీ. అమితతిమాలవృతులులార కానరే ఘననీలదేహు నొక్కరుని నిందు
లలితజ్యోతిర్లతావళులార కానరే శ్రీమించు పీతకౌశేయవాసు
విమలమా కమలాకరములార కానరే కళలఁ జెన్నొందు మొగంబువాని
ఆత్తగంధఫలీలతాంతములార కానరే నవమౌక్తికాగ్రనాసంబువాని

అనుచు నాసత్యభామ మదాంధమైన, మోహమొదలోనమతిమతినుమ్మరింప
రంగపురవాసుఁ గానకయుంగథవుని, ధాటిగూకుచు పెదకెనా తరువనములఁ.

(48) సుందరకాండము— గ్రం. నం. 181.

యక్షగానము—శట్టాభిరామకవికృతము. ఈకవికవిత్వము తక్కినయక్షగాన కవులకవిత్వము కంటె నిర్దుష్టముగా నున్నది.

ద్వి. ఇది భక్తరక్షణహితమతిపేర. విదితపూర్ణానందవిభవుని పేర
సదనారతప్రభాసాంద్రుని పేర, సదయుఁడౌ శ్రీరామచంద్రుని పేర
రచియించె నవసుధారసధారలీల, సుచరిత మధురిమస్ఫురణసొంపునను
సూర్యనారాయణసోమయాజికవి, వర్యనందనుఁడైన శట్టాభిరామ
సుకృతి సుందరకాండసుకృతి నాంధ్రమున, సకలజనసుతికిగే సుప్రబంధముగ.

శా. శ్రీసీతాలలితాంగి యంకమున రంజిల్లంగ నంగాంగకే
లానంగంబునఁ జెంగలింపుచును గల్పద్రుస్ఫురచ్ఛాయను
ద్భాసత్ప్రోన్నతరత్నపీఠమున మోదంబొప్పఁగా నున్నయా
కౌసల్యాసుతుఁ డిచ్చు మాకు నెపుడుం గళ్యాణసాకల్యముల్.

అని యిష్టదేవతావందనంబు గావించి శ్రీరామదాసాగ్రేసరుండైన యాంజనేయుని గవి యేతని వినుతింపుచున్నాఁడు.—ఇది ప్రారంభము.

ద్వి. కోటవాకిటిమీఁది కొత్తళంబునకు, గాటంబుగను జివ్వున వేగ దుమికి
వదలించి కట్లు నావలఁ బడఁద్రోచి, మందముఁ దన వాలమున నద్భుతముగ
జ్వలియింపుచున్న యాజ్వాలనుని జూచి, వెలయ నీయగ్నికిఁ బ్రీతిగా లంక
వెలిఁగింతు నని యతివేగంబు మీఱి, నంప్రహాస్తుని యింట నగ్ని రగిల్చి
యింద్రజిత్తుని గృహంబిడి యంగఁదన్ని, సాంద్రంబుగా నగ్ని నమకొల్పి యచట.

ఇది కథాభాగములోని యంశము. పిలవంగనామసంవత్సరం వంగుని 3ల గిరి శెవృడాపట్టి యేర్లగడ్డ వేంకటకుప్పావధానుల కుమారుఁడు రామసుబ్బయ్యశాస్త్రి వ్రాసినది.

(49) బచ్చుపురిమల్లికార్జునశతకము— గ్రం. నం. 206.

స్వప్రకాశశతకమును.

ఈపుస్తకములో దాశరథిశతకము, నరసింహశతకము గూడఁ గలవు. న్ని యుతవము వేదాంతపద్యములు గలవు ధన్యోహం కృష్ణాకృష్ణధన్యోహం, మాభిర్ధన్యోహం. అను సంస్కృతకీర్తనలు గలవు. బచ్చుపురీశ్వర మల్లికార్జున

శతకములో అంబికకు మల్లికార్జునునకును సంభాషణముగా నగపడుచున్నది. "బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జునా" అని యంబిక ప్రార్థింపఁగా "బచ్చపురీశుఁడ నంబికానథ!" యని మల్లికార్జునుని ప్రత్యుత్తరమును గలవు. శృంగారభూయిష్ఠముగానున్నవి.

ఉ. శ్రీరజతాద్రివాస మునిసేవిత మీకు నమస్కరించి నే
నేరిచినట్లు వృత్తములు నెమ్మది రంజిల నూఱుపద్యముల్
కోరికలూరఁ జెప్పెదను గొబ్బునఁ గైకొని శీఘ్రఁబ్రోవఁగా
పాదము మీఁద మ్రొక్కెదను బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జునా' ఇది కవిప్రార్థన.

చ. చల మిఁక మానరా సరసనద్గుణ నిన్నిఁక సన్నుతింతురా
నిలుపరప్రాణ మీమొదల నేరము లెన్నకు మేలుదానరా
బిలిచినఁ బల్కవేమి యిఁకఁ బ్రేమతో చూడర కోర్కి దీర్చరా
పలుమఱు నీకు మ్రొక్కెదను బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జునా.

చ. సరసుఁడ వాడు నిచ్చలియు సారసలోచన ముద్దుగుమ్మరో
విరసము లాడకే యిఁకను వేడుకచేయవె జోడుగూడవే
నిరతము నీమలోకముగ నిండుగ నున్నది ప్రేమ నామదిం
బరమహితుండ నెవ్వరికి బచ్చపురీశుఁడ నంబికానథ.

తొంబదియేడుపద్యములు మాత్రముగలవు కవిపేరు తెలియదు.

స్వప్రకాశశతకము- గీతపద్యములు- "సకలతత్త్వకాశ స్వప్రకాశ" అని మకుటము- మచ్చుచూడుఁడు.

పద్మనేత్రశంభుబ్రహ్మాత్మరూపుల, నొవ్వులవడియూన్వరూపణకముల ?
నతిముదంబుతోడ నతిరాత్రయాజుల,ననవరతము హృదయమందుఁదలఁతు.
పెండ్లికోరువారు పెండ్లాలుగలవారు, యతులు మునులుశూద్రులంగనలును
జ్ఞానమార్గమునకు శ్రవణాధికారులు, సకలతత్వకాశ స్వప్రకాశ. ౨
భాగ్యవంతుఁడైనవాఁడు పోతుముగోరి, యంటనేని వాఁడు మత్తుఁడు
జ్ఞానసాధకుఁ డని శాస్త్రజ్ఞు లంటురు, సకలతత్వకాశ స్వప్రకాశ. 3

వేదాంతమార్గమును బోధించును. ఎనుబదిరెండుపద్యములు మాత్రమే కలవు. కవిపేరు కానరాదు.

(౬౦) నానార్థ సంగ్రహపద్యకావ్యము. గ్రం. సం. 201.

ఇందుఁ బెక్కుపద్యములు నానావిధములవి గలవు. మఃస్పాతికపాలు

భూరిగుణహారి శ్రీబృందపురవిహారి, దితిజకులవైరి కేశవదేవశౌరి-
ముద్దుశ్రీహరి సెలఁగోముద్దుగుమ్మ- బుధజనావన్న వరకూరిపురముచెన్న- రా
జగోపాలుఁ దేవమ్మ రాజవదన- వనితనీవేగి శ్రీవాయులూరిశౌరిఁ, దోడితేవ
మ్మ పోవమ్మ తోయజాక్షి- బళిర వినవయ్య యీబాలప్రౌఢతనము- సరస
మైనట్టి మాటలసత్య మెఱిఁగి, తగవుతీర్చినవాఁడ వో ధర్మరాజ- రార యే
లుకో కోదండరామచంద్ర- విపులకరుణాంతరంగ శ్రీవిజయరంగ, చొక్కనా
థధరాపాల సుగుణలోల. ఇట్టిమకుటములతోఁ గొన్ని పద్యములున్నవి.

ఇందు మొదట బాలసుబ్రహ్మణ్యశతకములోని పది నాల్గుపద్యము లు
న్నవి. ఆపత్రము శిథిలమైనది. కావున వానిని మాత్రమిందుఁ బూర్తిగఁ
జూపుటయైనది.

సీ. శ్రీకంఠవరపుత్ర శృంగారతరగాత్ర సన్మునిస్తుతిపాత్ర జలజనేత్ర
వల్లీమనోహర వాహీకృతమయూర యఖిలలోకాధార యరివిదార
దేవసేనాలోల దివిజసన్నుతశీల కుధరజాబాల సద్గుణవిశాల
భానుకోటిప్రతాప బ్రహ్మణ్యవరరూప యసురసేనాటోప యహితలోప
నీదుపేరిట శతకంబు నేర్చినటులు, విన్నవించెద వినవయ్య వేడ్కమీఱ
శూరసంహార కిటిగిరి సుఖవిహార, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ. ౧

సంతసంబున నిన్ను సంస్మరించుచు భూమి సంచరించెడువాఁడె సజ్జనుండు
నీపదాంభోజముల్ నిర్లజ్జుఁడై సదా భజన చేసెడువాఁడె భాగవతుఁడు
నిర్మలచిత్తుఁడై నిన్ను సేవించుచు ధరనుండువాఁడె వో ధన్యుఁడరయ
సకలచరాచర సంవాసుఁడౌ నిన్నుఁ బూజచేసెడివాఁడె పుణ్యతముఁడు
నీదు లలితంగ నీనామగానరసము, విని సుఖించెడువాఁడె వివేకధనుఁడు. శూ-
ముంచుకోర్వనివాఁడు మూర్ఖుండుఁ గనిగట్లు శ్రీగాంధివట్లు

క్షుద్బాధితుఁడు దివ్యసుధగన్న యట్టులు కడుదరిద్రుఁడు నిధివడసినట్లు
జడమధ్యగతునకు సుడుమ మబ్బినయట్లు ధరఁ దపస్వికి సిద్ధిదొరకినట్లు
తిమిరంబులో మంచి దివ్వెఁ జూచినయట్లు శిశువు తల్లిని జూచి చెలఁగినట్లు
నిన్ను గనుఁగొంటిశుభములు నింపుగంటి, భవదారిద్ర్యభూతంబు పాఱఁగంటి.

పట్టింట(లోనున్న) సవ్యనిక్షేపంబు గానక యాచించువానికరణి
యమృత మపేక్షించి యామదకాంక్షమై వనమూలికల కేగువానిపోల్కిఁ
గల్పకంబును బాసి కాంతారములలోనఁ దుమ్మచెట్లను బోయి నమ్మురీతి
భాగీరథినివీడి పల్వలోదకముల వెతకిగ్రుంకెడు వట్టివెఱ్ఱియా క్షి-

నిన్ను నేమటిమూఢుఁడై యన్యసురులఁ, గొలువఁబోవుట వ్యర్థంబుకువలయమున
దానధర్మములేని ధనరాసు లవియేల భోగింపఁగాలేని పొలఁతి యేల
ఆప్తులు గాకున్న యన్నదమ్ములు నేల దయతోఁదబ్రోవని దైవ మేల
శరణన్నఁ గావని నరపతి బ్రతుకేల సత్యంబు మాలిన సఖ్యమేల
వేదహీనుండైన విప్రుజన్మంబేల తనయులఁ బ్రోవని తల్లియేల
బుధులు పరికించిరిన్నియువృథయటంచు, నిన్నుఁగొల్చినవారెల్ల ధన్యులండ్రు.

కవి యెవ్వరో తెలియదు. కొన్ని సంస్కృతశ్లోకములుగలవు. ప్రాఁతతప్పు
లు మెండుగానున్నవి.

శ్లో. లంకానాథకుహేళికావరిభవః ప్రద్యోతనో జానకీ
వక్షోజద్వయకేళికేళిరసిక స్తావాం రమాకాతర్పితా (?)
సర్వేభ్య స్పదారవిందయుగళీభాజాం నిలింపద్రుమః
శ్రీరామ శ్శివతాతి రస్తు భగవా నామ్నాయ చూడాస్పదః.

(61) దండకములు- చిల్లరపద్యములు- గ్రం. స. 208

(1) నామగిరి దండకము- నామగిరినరసింహస్వామి దేవియైనమహాలక్ష్మిపై దం
డకము- కవిపేరు లేదు. మచ్చునకు-

శ్లో. తారాధీశసహోదరీ భవమహాదారిద్ర్యసంహారిణీ
కారుణ్యాంబుధి సర్వలోకజననీ కల్యాణి కాంతామణీ
చారుశ్రీకరశోభనాంగి వరపంచాస్యప్రియా-
క్షీరాంభోధికుమారి నామగిరిలక్ష్మీ భక్తసంరక్షణీ.

దండకము—శ్రీమన్మహానిత్యకళ్యాణి నీలాంబుభృద్వేణి నీరేజపాణీ బుధశ్రేణి
సంరక్షణీ సైకతశ్రోణి కంజాతసంజాత మాతా జగద్రావ్యాతవిఖ్యాత శశ్వ
ద్గుణోపేత......గర్వకుర్వారుఁడగా నిత్యసర్వావరాధిం గృపంజూడు మా
పంత మావంతలుం దీర్చి నాయొక్కవిజ్ఞాపనాలాపము ల్వింపు లాలించిపా
లించి చేకొఁగదే.........శర్వాణియు న్వాణియుం జామర ల్పట్ట నిం
ద్రాణి కాళాంజి పట్టగా సుపర్వాంగనల్ కూడిగంబుల్ ప్రమోదంబులో
నల్ప...... ఓయమ్మ యవ్వారిగా వారికిప్పింపవే కాళిఁగాళీపురీ వేంక
టాధీశ్వరుం డైన శ్రీమన్నృకంఠీరవస్వామి గారాపుపూఁబోఁడి శ్రీనామ
గిర్యంబ లక్ష్మీజగన్మాత......నమస్తేనమః.

దండకము చివరకుఁజక్కగానున్నది.

(2) ఆర్యాపురీనాథదండకము—కవిపేరు దీనికినిలేదు. మచ్చుచూపెదను.
శ్రీమానినీమానసాంభోజసారంగ సారంగసంగతునా నిత్యకల్యాణ కల్యాణగోత్రేశధీరా సుధీరప్రజాధార విశ్వంభరాకాంత ధారాధరాకార......
ధూళీకృతాక్రూర మారీచదోషాటదోషాటవిప్రాతకంజాతకంజాతనేత్రా అనర్థంబునుగ్రీవ సుగ్రీవమిత్రానుచారిత్ర...ప్రార్థించి నేమ్రొక్కెదన్ మొక్కుచున్ మ్రొక్కుచున్ గ్రక్కున బ్రోవు నావిన్నపం బొక్కటాలింపవే మంచి నీపాదపాథోరుహధ్యాన మెక్కాల మేమూలకన్ నమ్మితి నమ్మితి న్నిమ్ము.....నామాతయున్ ధాతయున్ భ్రాతయు న్నీవె నీవాడ...కృపం బ్రోవుమార్యాస్తుతార్యాపురీనాథుడైనట్టి దేవోత్తమా యుత్తమాంగాచలాధీశ్వరా దేవదేవా నమస్తే.

ఆర్యాపురములో నుత్తమాంగాచలము కలదు కాబోలును, ఆయచలముపై నీస్వామి వెంచేసియుండును. కొన్ని మాటలంబట్టి పైదండకము కదియునొక్కరే రచియించిరా యను సంశయము కలుగుచున్నది.

(3) కామాక్షీదండకము:—శ్రీమన్మహాదేవి శీతాద్రిజాతా జగన్మాత లోకైకవిఖ్యాతదేవాంగనా రాజితాద్రిప్రపాదంబునందుండు మందారకాదంబజంబీర పున్నాగబిల్వాదిభూజంబులుం గల్గు నారామమధ్యంబున న్వజ్రవైడూర్యరత్నావళీ నిర్మితం బైనసన్మంటపంబందు మాణిక్యసింహాసనాసీనుడై యున్న ముక్కంటికి న్వామభాగంబునన్ భద్రపద్మాసనాసీనవై భక్తులం బ్రోచు.........తల్లీ నినుం జూచి సాష్టాంగదండప్రణామంబులం జేసెదన్ నన్నురక్షించు............సర్వలోకేశ్వరుండైన యేకాంబరేశ్వరుంగూడి యున్నట్టి కాంచీపురీనాయకీ......నన్ను రక్షింపవే చాల నాకాలిదోషాంధకారంబునుం బాపు పోచూరి శ్రీకేశవస్వామికిం జెల్లెలైనట్టి యోకాంచి కామాక్షిదేవీ నమస్తే.

ఈకవి పోచూరినివాసియేమో-పేరు తెల్పుకొనలేదు.

(4) సూర్యదండకము:—శ్రీమన్మహాకశ్యపబ్రహ్మపుత్రా పవిత్రా జగన్మిత్ర పూషార్యమిత్రా......సూర్యనారాయణా వేదపారాయణా దేవదేవా నమస్తే నమో,
ఈదండకము క్రొత్తదిగాదు. పలువురు నిత్యమును బఠించునదియే. దీనికిని గవి పేరు తెలియదు.

(౭) చిల్లరపద్యములు:-శాంతాలలామశతకములోనివియు, నల్పు, తెల్పు, పసుపు సీసపద్యములును గలవు.

రామచంద్రునివంటిరాజు తాఁ గల్గెనా పవననందనువంటి బంటుగలఁడు
ధరణి. కృష్ణునివంటి తండ్రి దాఁగల్గెనా కుసుమబాణునివంటి కొడుకుగలఁడు
విక్రమార్కునివంటి పేరుండు గల్గెనా భట్టివంటి యుపాయపరుఁడు గలఁడు
రమణ భోజునివంటి రసికుండు గల్గెనా కాళిదాసునివంటి కవియుఁ గలఁడు
నాఁటివారికిఁ దక్కువే నేటివారు, ఎంతవారికిఁ గలుగుదు రంతవారు
కలఁడు వేయింటికొక్కఁడు కడమలేదు, ఆశ్రితామరయూథ సింహాద్రినాథ.

సీ. ఎలనాఁగ నీదేశ మేదేశ మన్నను జెలువంపు గానొక్క చేరఁజూపెఁ
బద్మాయతాక్షి నీపట్టణం బేదన్న శిలల తటాకంబు పేరఁబలికె
నిందీవరాక్షి నీయిల్లెక్కడన్నను దలవాయి పొంచినతరువు క్రింద
పేటిదానవె కోమ లెఱిఁగింపుమన్నను యేటిలో కొన్నల్లు మొదురుబుచ్చి,
నళినాయతాక్షి నీనామ మేదన్నను తరువాతఁ దినమని తరుణిబలికె
చెలఁది నీకు విభుఁడు గలఁడే యటన్నను, నీళ్ళమీఁదవ్రాసి నలఁతచూపె
నలఁత నీకు నిద్ర గలదెంత యన్నను, చుక్కఁజూపి సుదతి సున్నచుట్టె.

... ...

క. అంబా పూర్ణసుధాకర, బింబానన త్రిజగదతులబిసరుహనయనా
జంభారినుత శ్రీబృహదంబా జగదంబ శ్యామలాంబ ముదంబా.

బృహదంబపైఁ బద్యములు చాలఁగలవు.

భుళిరరవితేజ శ్రీకందివరదరాజ-రమ్యగుణయూథ కావేటిరంగనాథ-చందమామ ... పిలతరిపుఁజేసేవ ముమ్మిలాఁడి- ఇట్లాంత్యనియమములు గల పద్యములు కొన్ని గలవు. నాదబ్రహ్మానందయోగి- పదములు గలవు.

ముక్తిమిచ్చుసి చేత్తాత నిమయాన్ నిమపత్యజ
ప్రమార్గపదయాశౌచసత్యాం పీయూషపద్భుజ

ఇట్లు శ్లోకము లనేకములుగలవు.

ఉ. బూరుగమ్రానియున్నతమఁ బువ్వులుఁ బిందెలుఁ జూచి యాశతోఁ
గీరము లాయునెల్లఁ దమకింపఁగఁ గాచి ఫలాభిలాషియై
చేరి రసంబుగ్రోలఁ గొనఁ జించినదూదియు రేఁగినట్లపో
కూరిమిలేనిరాజులను గొల్చినఁ బెమ్మయసింగధీమణీ.